

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ

İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

POLITICS, ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES
JOURNAL OF KIRSEHIR AHİ EVRAN UNIVERSITY

ISSN: 2618-6217

YIL/YEAR	CİLT/VOLUME	SAYI/ISSUE
2018	2	2

KIRŞEHİR - 2018

T.C.

KIRŞEHİR AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ
POLITICS, ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES JOURNAL OF KIRSEHIR
AHI EVRAN UNIVERSITY

İmtiyaz Sahibi / Owner

T.C. Ahi Evran Üniversitesi İİBF Adına
(On behalf of AEU Faculty of Economics and Administrative Sciences)
Prof. Dr. Ahmet GÖKBEL
(AEÜ İİBF Dekanı/AEU FEAS Dean)

Yayın Kurulu / Editorial Board

Asst. Prof. Erman AKILLI (Editör/Editor)
Res. Assist. Albeniz T. EZME (Editör Yardımcısı/Assist. Editor)
Res. Assist. Bengü ÇELENK (Editör Yardımcısı/Assist. Editor)
Res. Assist. Burak GÜNEŞ (Editör Yardımcısı/Assist. Editor)
Res. Assist. Emrah GÜRLEK (Editör Yardımcısı/Assist. Editor)
Res. Assist. Ümit YAPICI (Editör Yardımcısı/Assist. Editor)

Yabancı Dil Editörü / Foreign Language Editor

Dr. Öğr. Üyesi Mürsel BAYRAM

Yazı İşleri Md. (Editör) / Editor-in-Chief

Dr. Öğr. Üyesi Erman AKILLI

Teknik Hazırlık / Secretary

Res. Assist. Albeniz Tuğçe EZME GÜRLEK
Res. Assist. Burak GÜNEŞ
Res. Assist. Emrah GÜRLEK

Yönetim Yeri ve Yazışma Adresi / Contact Information

Adres /Address

Kirsehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Bağbaşı Yerleşkesi

40100 Merkez/ KIRŞEHİR

Belge Geçer / Fax Number

+90 (386) 280-4079

Telefon / Phone Number

+90 (386) 280-4900

E- Posta / E-mail

iibfdergi@ahievran.edu.tr

aeuiibfd@gmail.com

Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi yılda iki kez yayınlanan uluslararası ve hakemli bir akademik dergidir. Dergide yayımlanan makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Makalelerin yayım hakkı Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'ne aittir.

Politics, Economics and Administrative Sciences Journal of Ahi Evran University is an international peer reviewed academic journal published biannually. Articles published in the journal can not be used without reference. Right to publish articles belongs to Politics, Economics and Administrative Sciences Journal of Ahi Evran University.

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Ahmet GÖKBEL
Prof. Dr. Musa ÖZATA
Assoc. Prof. Arif BAĞBAŞLIOĞLU
Assoc. Prof. A. Serap TUNCER
Assoc. Prof. Battal YILMAZ
Assoc. Prof. Bengül BOLAT
Assoc. Prof. Kürşad ZORLU
Assoc. Prof. Mustafa KOCAOĞLU
Assoc. Prof. Ümit BULUT
Asst. Prof. Ahmet ÜNSAL
Asst. Prof. Banu KÜLTER DEMİRGÜNEŞ
Asst. Prof. Deniz AKGÜL
Asst. Prof. Emine ŞENER
Asst. Prof. Erman AKILLI
Asst. Prof. Ertuğrul GÜREŞÇİ
Asst. Prof. Fatih ÇELİK
Asst. Prof. Ferhat ÇETİNKAYA
Asst. Prof. Gülbahar ÜÇLER

Asst. Prof. H. N. Kartal DEMİRGÜNEŞ
Asst. Prof. Hale KIRMIZIOĞLU
Asst. Prof. Hatice Pınar KAYA
Asst. Prof. Hüseyin N. Kartal DEMİRGÜNEŞ
Asst. Prof. Hüseyin ERTUĞRUL
Asst. Prof. Murat YÜKSEL
Asst. Prof. Oktay AKTÜRK
Asst. Prof. Oktay KIZILKAYA
Asst. Prof. Öner AKGÜL
Asst. Prof. Pınar KAYA
Asst. Prof. Selim BİÇEN
Asst. Prof. Sertan AKBABA
Asst. Prof. Tuğba BAĞBAŞLIOĞLU
Asst. Prof. Yüksel İLTAŞ
Asst. Prof. Zübeyir BARUTÇU (Anısına Saygıyla)
Asst. Prof. Dr. Ayşe ATAŞ
Dr. İnan ŞENSES
Dr. Uğur AYTUN

Uluslararası Bilim Kurulu/ International Science Board

Prof. Dr. Abdulkadir BULUŞ, Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet AY, Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet YILMAZ, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Aslı AKAY , TODAİE
Prof. Dr. Birol AKGÜN, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Doğan UYSAL, Celal Bayar Üniversitesi
Prof. Dr. Ekrem ERDEM, Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Fahri YAVUZ, Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Fehmi KARESİOĞLU , Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Fırat PURTAŞ, Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Gülden ÜLGEN, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Hayati AKTAŞ, Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Hikmet KAVRUK, Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim BAKIRTAŞ, Aksaray Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim TOKATLIOĞLU, Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ, Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal İNAT, Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Kenan PEKER, Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. M. Nail ALKAN, Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. M. Necat ÇOŞKUN, Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet GENÇTÜRK, Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ŞAHİN, Polis Akademisi
Prof. Dr. Muhittin ATAMAN, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Muhsin KAR, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Murat ÇEMREK, Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Musa YILDIZ, Ahmet Yesevi Üniversitesi
Prof. Dr. Nevzat ŞİMŞEK, Ahmet Yesevi Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan KÜÇÜK, Kastamonu Üniversitesi
Prof. Dr. Raif PARLAKKAYA, Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Ramazan ERDEM, Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Ruşen KELEŞ, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Salih BARIŞIK, Gazi Osman Paşa Üniversitesi
Prof. Dr. Serdar ALTINOK, Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Zekai ÖZDEMİR, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Zeynep KARAÇOR, Selçuk Üniversitesi
Assoc. Prof. Aigerim SHILIBEKOVA , Atyrau University

Assoc. Prof. Ali BALCI, Sakarya Üniversitesi
Assoc. Prof. Elşen BAĞIRZADE, Azerbaycan Devlet İktisat Üniv.
Assoc. Prof. Fetullah AKIN, Gazi Üniversitesi
Assoc. Prof. İdris DEMİR, Medeniyet Üniversitesi
Assoc. Prof. Mehmet ARSLAN, El Farabi Kazakistan Devlet Üniv.
Assoc. Prof. Mehmet ÖZKAN, TİKA Kolombiya
Assoc. Prof. Murat ÇETİNKAYA, Gazi Üniversitesi
Assoc. Prof. Savaş ZAFER ŞAHİN, Atılım Üniversitesi
Assoc. Prof. Serkan ÇİÇEK, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Assoc. Prof. Toğrul İSMAYİLOV, TOBB ETÜ
Assoc. Prof. Tuğba EROĞLU, Selçuk Üniversitesi
Assoc. Prof. Vural ÇAĞLAYAN, Selçuk Üniversitesi
Asst. Prof. Ali Fuat GÖKÇE, Kilis 7 Aralık Üniversitesi
Asst. Prof. Arif Behiç ÖZCAN, Selçuk Üniversitesi
Asst. Prof. Erdem ÖZLÜK, Selçuk Üniversitesi
Asst. Prof. Izabela LIPINSKA, Poznan University of Life Sciences
Asst. Prof. Mustafa C. ÖZŞAHİN, Necmettin Erbakan Üniv.
Asst. Prof. Refik YASILIKAYA, Kırıkkale Üniversitesi
Asst. Prof. Wawrzyniec CZUBAK, Poznan Univ. of Life Sciences
Asst. Prof. Yiğit A. GÜZELİPEK, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniv.
Asst. Prof. Yusuf ÇINAR, Bitlis Eren Üniversitesi
Dr. Alessia CHIRATTI, Perugia University
Dr. Ariel Gonzales LEVAGGI, Koç Üniversitesi
Dr. Dolapo FAKUADE, University of Canterbury
Dr. Federico DONELLI, University of Genova
Dr. Machiko SATO, Shizuoka University
Dr. Mark C. DONFRIED, Institute of Cultural Diplomacy
Dr. Mehmet ÜLKER, Yunus Emre Enstitüsü
Dr. Slawomir KALINOWSKI, Poznan University of Life Sciences

Derginin bu sayısında hakem olarak katkı yapan değerli hocalarımıza teşekkür ederiz.

We would like to thank you for your valuable contributions to this issue.

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

EDİTÖRDEN

MAKALELER / ARTICLES:

Hüseyin ŞİMŞEK, Sultan Selen KULA | 5|21

Türkiye'nin Göçmen Politikasında İhmal Edilen Boyut: Eğitsel Uyum Programı
Neglected Dimension of Turkey's Immigration Policies: Educational Adjustment Program

Hasan Tahsin SELÇUK | 22 | 35

The Concept of Cultural Industry Policy: A Critical Perception
'Kültür Endüstrisi' Kavramı Üzerinden Kentleşme Politikalarına İlişkin Eleştirel Bir Gözlem

Mehmet ÜLKER, Şaban ÇOBANOĞLU, Özkan ÇAKMAK | 36 | 52

Siyasetçi ve Bürokrat Söylem Analiziyle Kültürel Diplomasi Kavramı
The Concept of Cultural Diplomacy Speech Analysis From Politician and Bureaucrat

Serhan KESKİN | 53 | 62

İnsanların Dolandırıcılara Kanma Nedenlerinin Analizi: Çiftlik Bank Örneği
The Analysis of Why People Believe in Cheaters: Çiftlik Bank Case

Hızır Yusuf ERKAL | 63 | 78

Enerji Güvenliğine Yönelik Tehditler Ve Enerji Güvenliği Politikalarındaki Değişim
Threats for Energy Security and Change in Energy Security Policies

İrem TUNÇOL, Cengiz DİNÇ | 79 | 110

2003 Sonrası Irak Ve Suriye'deki Çatışmaların Zorunlu Göçe Etkisi
The Impact Of Conflicts on Forced Migration in Iraq and Syria Since 2003

Murat YÜKSEL | 111 | 126

Sponsorluk ve Reklam Faaliyetlerinin Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Açısından İncelenmesi
Analysing in the Sense of Accounting and Tax Application Sponsorship and Advertising Activities

KİTAP İNCELEMESİ / BOOK REVIEW:

M. Bürkan SERBEST | 127 | 136

II. Dünya Savaşı'nda Kıbrıs Doğuakdeniz'de Siyaset ve Çatışma

EDİTÖRDEN

2018'e Veda Ederken Merhaba!

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin Aralık 2018 sayısından tüm okurlarımıza merhaba! 2017 Aralık ayında başladığımız yayın serüvenimiz -geçen bir yıl, iki cilt ve iki sayının ardından- dergimizin üçüncü sayısı ile devam ediyor. Haziran 2018 sayımızda olduğu gibi Aralık sayımızda da sosyal bilimlerin çeşitli alanlarında dikkate değer eserler ile sizleri buluşturmanın mutluluğunu yaşıyoruz. Bu sayımızda 7 araştırma makalesi ve 1 kitap incelemesi/kritiği ile karşınızdayız.

Hüseyin ŞİMŞEK ve Sultan Selen KULA ortaklaşa kaleme aldıkları makalelerinde Türkiye'nin göçmen politikasında eğitsel uyum programını inceliyorlar.

Hasan Tahsin SELÇUK ise makalesinde, kentleşme politikalarında kültür endüstrisini eleştirel bir gözle yorumluyor.

Mehmet ÜLKER, Şaban ÇOBANOĞLU ve Özkan ÇAKMAK'ın ortaklaşa kaleme aldıkları makalelerinde, son dönem dünya siyasetinde önemli bir zemin kazanan kültürel diplomasi konsepti üzerinden siyasetçi ve bürokratların söylemlerini analiz ediyorlar.

Serhan KESKİN ise makalesinde, yakın dönemde gündemi meşgul eden Çiftlik Bank meselesini mercek altına alarak insanların dolandırıcılara kanma nedenlerini analiz ediyor.

Hızır Yusuf ERKAL ise makalesinde, Soğuk Savaş'ın ardından güvenliğin genişleyen anlamı ile orantılı olarak önem kazanan enerji güvenliğine derinlemesine bir bakış atarak, enerji güvenliğine yönelik tehditler ve politikaları inceliyor.

İrem TUNÇOL ve Cengiz DİNÇ'in kaleme aldıkları makalelerinde, 2003 Sonrası Irak ve Suriye'deki Çatışmaların Zorunlu Göçe Etkisini inceliyorlar.

Murat YÜKSEL ise makalesinde, Sponsorluk ve Reklam Faaliyetlerinin Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Açısından etkisini inceliyor.

M. Bürkan SERBEST ise, "II. Dünya Savaşı'nda Kıbrıs Doğu Akdeniz'de Siyaset ve Çatışma" adlı kitap incelemesiyle bu sayımıza katkı sunmaktadır.

Aralık sayısının ortaya çıkmasında, her adımda emekleri bulunan değerli mesai arkadaşlarım, editörler kuruluna, teşekkürü borç bilirim. Ayrıca kıymetli eserlerini dergimize göndererek katkı sunan yazarlarımıza ve vakit ayırıp dergimize yayın için gönderilen makaleleri büyük bir titizlikle inceleyen hakemlerimize de ayrıca şükranlarımı sunarım.

Keyifli okumalar dilerim!

Saygılarımla,

Editör
Dr. Öğr. Üyesi Erman AKILLI

MAKALE / ARTICLE:

TÜRKİYE'NİN GÖÇMEN POLİTİKASINDA İHMAL EDİLEN BOYUT: EĞİTSEL UYUM PROGRAMI*

NEGLECTED DIMENSION OF TURKEY'S IMMIGRATION POLICIES: EDUCATIONAL ADJUSTMENT PROGRAM

Hüseyin ŞİMŞEK**, Sultan Selen KULA***

ÖZET

Türkiye, dünyada en fazla göçmen barındıran ülkelerden birisidir ve göç hareketlerinin de ülkelerin eğitimini ve eğitim politikalarını etkilediği yadsınamaz bir gerçektir. Türkiye'de göçmen çocuklara ilişkin yapılmış olan çalışmalarda birçok farklı sorun tespiti yapılmıştır. Bu sorunların içinde en önemli olanlardan birisi eğitim sorunudur. Milli Eğitim Bakanlığı başta olmak üzere pek çok kurum, göçmenlerin eğitimi ile ilgili çalışmalar yürütmektedir. Göçmenlerin eğitim sorunları söz konusu olduğunda ise uyum sorunu karşımıza çıkmaktadır. Uyum, göç hareketleri sonrasında karşımıza çıkan çok boyutlu ve farklı süreçleri içeren olgusal bir durumdur. Göçmen çocuklarda gözlemlenen uyum ve davranış problemleri, bu çocukların yaşadıkları güçlükleri ifade etme biçimi, bir nevi yardım isteme şekli olarak da görülebilir. Bu problemler aslında çocuklar için gelişimsel bir işlev de taşımaktadır. Zira okula uyum, çocuk ve ergenler için birincil sosyo-kültürel gelişim görevidir. Türkiye'de yapılan bilimsel çalışmalar; okullarda çok kültürlü yapıyı destekleyen, kültürlerarası etkileşime imkân tanıyan, kültürlerin ortak olumlu yönlerine vurgu yapan yani öğrencilerin uyumunu kolaylaştırıcı eğitim programlarına ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak Türkiye'de hâlâ göçmen öğrencilere yönelik olarak onların eğitim sistemine entegrasyonunu kolaylaştıracak bir eğitsel uyum programı bulunmamaktadır. Bu bağlamda göçmen öğrenciler için eğitim politikalarının yeniden gözden geçirilmesi ve eğitsel uyum programlarının hayata geçirilmesi yönünde çalışmalar yürütülmesi yararlı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Göçmen Öğrenci, Eğitsel Uyum Programı, Eğitim politikası

* Bu çalışma aynı başlıkla, "1st International Congress on 'People, Power and Politics', October 19-21, 2018, Kırşehir, Turkey" isimli kongrede sunulmuştur.

** Doç. Dr., Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, husimsek@hotmail.com

*** Arş. Gör. Dr., Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, selenyazgunoglu@windowslive.com

ABSTRACT

Turkey is one of the countries that host the most immigrants in the world and it is an undeniable fact that immigration movements affect the education and education policies of countries. In studies conducted in Turkey for immigrant children, several different problems were identified. One of the most important of these problems is the problem of education. Many institutions, especially the Ministry of National Education, conduct studies on the education of immigrants. In the case of educational problems of immigrants, the adjustment problem is encountered. Adjustment is a factual phenomenon that involves multidimensional and different processes following immigration movements. Adjustment and behavior problems observed in immigrant children can be seen as a way of expressing the difficulties that they experience and also as a way to ask for help. These problems also involve a developmental function for children, because, adjustment to school is the primary socio-cultural development task for children and adolescents. Scientific studies conducted in Turkey suggest that there is a need for educational programs that support the multicultural structure in schools, allow intercultural interaction, emphasize the common positive aspects of cultures, and thus facilitate the adjustment of students. But Turkey still does not have an educational adjustment program for immigrant students that will facilitate the integration of them into the educational system. In this context, it will be useful to revise educational policies for immigrant students and to carry out educational adjustment programs.

Keywords: Immigrant Student, Educational Adjustment Program, Education policy

1. GİRİŞ

Göçmenler, çeşitli sebeplerle bulunduğu ülkeden başka bir ülkeye göç eden kişilerdir. Göçmen kavramı yaygın olarak; *maddi ya da sosyal durumlarını iyileştirmek, kendileri veya ailelerinin gelecekte beklenenlerini arttırmak gibi sebeplerle orijin ülkeleri dışında bir ülke veya bölgeye göç eden kişiler*, anlamında kullanılmaktadır. Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının yakın olduğu coğrafyada bir köprü konumunda yer alan Türkiye, tarihin tüm dönemleri boyunca pek çok göç ev sahipliği yapmıştır. Türkiye sahip olduğu bu jeopolitik özelliği nedeniyle 1980 sonrası zorunlu göç durağı konumuna gelmiştir. Bu süreçte, 1979 İran devrimi sonrası batıya gitmek isteyen İran vatandaşları, 1980 sonrasında Bulgaristan'dan gelen Türk kökenli göçmenler, Irak'ta çeşitli problemlerle mücadele eden Kuzey Iraklılar, Yugoslavya iç savaşı sonrası göç etmek zorunda kalan kişiler ve Kosova krizi sonrası göç etmek zorunda olan göçmenler Türkiye'ye sığınmışlardır (Çiçeksöğüt, 2017). Türkiye'nin gündeminde göçmen konusu her geçen gün biraz daha sıklıkla yer almaktadır. Son on yılda ülkemize giren yabancı sayısında kademeli bir artış gözlemlenmektedir. 2006 yılında 18.916.904 olan yabancı giriş sayısı 2015 yılı sonunda 34.633.391, 2016 yılında 24.686.471, 2017 yılı sonunda 32.058.216 olarak kaydedilmiş ve 2017 yılında Türkiye'de ikamet edenlerin uyruklarına göre

sıralamasında: Irak, Suriye, Afganistan, Azerbaycan ve Özbekistan başı çekmektedir (Türk Kızılayı ve Mülteci Hizmetleri Müdürlüğü, 2017). Türkiye’de giderek artan göçmen nüfusu için sağlık, barınma, iş gibi problemlerin yanı sıra eğitim sorununu da gündemdeki yerini korumaktadır. Tüm bu göçmen sayısının artmasına bağlı olarak yaşanan problemler, Türkiye’deki göçmenlere yönelik birtakım politikaların geliştirilmesi süreçlerini hızlandırmıştır.

1.1. Türkiye’de Göç Kapsamında Yapılan Hukuksal Düzenlemeler

Türkiye, bulunduğu coğrafya, stratejik, kültürel ve siyasî konumu nedeniyle, tarih içinde önemli göç akınlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Ülkenin ekonomik gücünün artması, Türkiye’ye yönelik göç hareketleri için bir çekim gücü oluştururken, bulunduğu coğrafyada devam eden siyasî istikrarsızlıklar, Türkiye’ye yönelik göçü teşvik eden bir diğer unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç hareketleri bakımından Türkiye daha çok “geçiş ülkesi” konumunda iken, son yıllarda, yabancılar tarafından ülkemizin artan ekonomik gücü ve istikrarıyla giderek bir “hedef ülke” olarak görüldüğü ve bu bağlamda ülkemize yönelik göçün artarak devam etmesi durumu ortaya çıkmıştır. Suriye’de iç savaşın başlamasıyla birlikte 2011 yılının Nisan ayının sonu itibariyle ilk olarak 252 kişi sığınmacı olarak Suriye’den Türkiye’ye gelmiştir. Çatışmaların artmasıyla birlikte Türkiye’ye sığınan Suriyeli sayısı yıldan yıla katlanarak artmış ve neticede kitlesel bir göç akını başlamıştır. Türkiye, ülkeye gelen göçmelere “Açık Kapı Politikası” uygulayarak ülkeye giriş yapan hiçbir Suriyeliyi geri göndermemiş, gelenlere “Geçici Koruma Statüsü” verilmiştir. Sınır bölgelerinde 10 ilde toplam 25 geçici barınma merkezi bulunmakta olup, 2017 Kasım ayı itibariyle yaklaşık 228.000 Suriyeli bu merkezlerde yaşamaktadır. Geçici barınma merkezlerine gelip incelemelerde bulunan uluslararası örgütlerin ortak görüşü, bu merkezlerde verilen hizmetin dünya standartlarının çok üzerinde olduğu yönündedir (TBMM, 2018). Geçici barınma merkezlerinde verilmekte olan hizmetler için Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi (AFAD), diğer kurumlarla koordinasyon görevini yürütmektedir. Suriyeli sığınmacıların tüm ihtiyaçları, AFAD’ın koordinasyonunda; İçişleri, Dışişleri, Sağlık, Milli Eğitim, Gıda Tarım ve Hayvancılık, Ulaştırma ve Maliye Bakanlıkları, Genelkurmay Başkanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Gümrük Müsteşarlığı ve Kızılay’ın ortak çalışmalarıyla yürütülmektedir. Geçici barınma merkezlerinde verilen hizmetlerin bütününün aynı koşullarda ve benzer sistematik doğrultusunda olmasına özen gösterilmektedir (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel

Müdürlüğü, 2017). Geçici koruma sağlanan bu göçmenlere, kalma izni verilen illerde çalışma iznine başvuru imkânı verilmektedir (TBMM, 2018). Bu bağlamda, göçmenlerin iş bulmalarına yönelik fırsatların önü açılmaktadır.

Tüm bu göç hareketliliğini düzenlemek için ülkeye giriş, çıkış, kalış, vize, ikamet izni gibi işlemleri düzenleyen 5682 sayılı Pasaport Kanunu ile 5683 sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun, 1950 tarihli olup, güncel sorunlar ve gelişmeler karşısında yetersiz kalmaktadır. Türkiye, taraf olduğu Uluslararası Göç Hukuku’na göre Avrupa dışından gelen kişileri mülteci olarak kabul etmemektedir. Bu nedenle Türkiye’ye sığınan Suriyeliler’e hukuki olarak statü belirlemede kavram kargaşası yaşanmış, hakları ve yükümlülükleri hakkında belirsizlikler oluşmuştur. Türkiye’nin var olan uluslararası göçe ilişkin hukuki düzenlemeleri yaşanan belirsizliğe çözüm üretememiş, buna istinaden sorunun çözümü adına yeni düzenlemeler yapılmıştır (Çiçeksoğüt, 2017). Bu gerekçeler doğrultusunda güncel sorunları çözmeye ve ihtiyaçları karşılamaya yönelik olarak 4/4/2013 tarihinde 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmiş ve 11/4/2013 günü 28615 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (TBMM, 2018). Bu kanun, etkin bir iltica ve göç yönetimini sağlam bir yasal zemine oturarak göçmenlerin ve uluslararası koruma arayanların haklarının teminatı olmuştur. Bu bağlamda göçmen ve mülteci haklarının yasal çerçevesi uluslararası standartlara uygun hale getirilmiştir. Ayrıca bu kanun doğrultusunda Göç İdaresi Genel Müdürlüğü 81 İlde, 148 İlçede ve yurtdışında teşkilatlanmayı hedeflemiştir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Türkiye’de göç alanına ilişkin geliştirilen politika ve stratejileri uygulamak, bu konularla ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak, yabancıların Türkiye’ye giriş ve Türkiye’de kalışları, Türkiye’den çıkışları ve sınır dışı edilmeleri, uluslararası koruma, geçici koruma ve insan ticareti mağdurlarının korunmasıyla ilgili iş ve işlemleri yürütmek üzere faaliyetlerini sürdürmektedir.

Türkiye’ye yasal yollar aracılığıyla gelen göçmenler dışında yasadışı göç olarak da bilinen düzensiz göç yoluyla gelen de pek çok göçmen bulunmaktadır. Türkiye açısından düzensiz göçe kaynaklık eden ülkelerin başında Afganistan, Irak, Myanmar (Burma), Pakistan, Gürcistan, İran, Eritre ve Somali gelmektedir. Geçtiğimiz yıla kadar yılda ortalama 50.000 düzensiz göçmen yakalanırken, 2015 yılında yakalanan düzensiz göçmen sayısı 146.000’e ulaşmıştır (TBMM, 2018). Bu bağlamda Düzensiz Göçle

Mücadele Koordinasyon Kurulu 2015 yılında; Türkiye'nin Strateji Belgesi ve Düzensiz Göç Ulusal Eylem Planı ve Avrupa Birliği-Türkiye Geri Kabul Anlaşması'nın yürütülmesine yönelik Ulusal Eylem Planı için izleme mekanizmasının oluşturulması, düzensiz göç veri tabanının oluşturulması, izleme ve değerlendirme mekanizmasının oluşturulması konularında kararlar almıştır.

YUKK'nun 91'inci maddesinde yabancıların ülkemize uyumunu kolaylaştırmayı sağlamak üzere Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne yetki verilmiştir. Bu kapsamda Göç İdaresi Uyum Dairesi Başkanlığı bünyesinde Yabancı İletişim Merkezi (YİMER) 20 Ağustos 2015 tarihinde kurulmuştur. Türkçe, İngilizce, Rusça ve Arapça olarak hizmet veren merkeze günün her saatinde ulaşmak mümkün kılınmıştır. Bu iletişim merkezi, 250 binin üzerinde çağrı almış ve bu çağrılar doğrultusunda botları batmakta olan 2595 kişinin hayatı Sahil Güvenlik Komutanlığı işbirliği ile kurtarılmıştır.

Türkiye'de göçmenlerin eğitimine ilişkin eğitsel düzenlemeler Suriye iç savaşı ve göç dalgası öncesinde, 2010/48 sayılı Yabancı Uyruklu Öğrenciler Genelgesi kapsamında yürütülmekteydi. Ancak 2011 yılı itibariyle Suriyelilerin ülkemize düzensiz girişinin artması ve geçici koruma altına alınarak yeni bir statü kazanmaları nedeniyle söz konusu genelge ihtiyaçları karşılayamaz duruma gelmiştir. Bunun üzerinde yapılan çalışmalar sonucunda, 2014/21 sayılı Yabancılara Yönelik Eğitim - Öğretim Hizmetleri Genelgesi çıkarılmıştır (Yabancılara Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri Genelgesi, 2014).

1.2. Türkiye'de Göçmenler ve Uyum

Türkiye'de yıldan yıla göçmenlerin sayısındaki artış beraberinde uyum problemlerini getirmiştir. Bu problemleri çözmek amacıyla devletin pek çok kurumu politikalar üretmekte ve uyumu kolaylaştırmaya yönelik hizmetler sunmaktadırlar. Devletler ve ilgili kurumları açısından göçmen konumundaki çocuk hem insan hakları hem de göç yönetimi meselesi olarak farklı açılardan ele alınmaktadır. Görülmektedir ki göçmen sorunu ve özelden çocuk göçmen sorunu pek çok farklı boyutta ele alınıp tartışılacak bir konudur.

Türkiye dünyadaki göçmen eğitiminde yaşanan deneyimlerden farklı olarak, çalkantılı bir süreç sonucunda, kendi politikasını belirleme yolunu seçmiştir. Türkiye'nin göçmen eğitimi alanındaki yürüttüğü politikalar bakımından 2011 öncesi ve sonrası şeklinde iki ana dönemden söz etmek mümkündür. Bu ayırımın yapılmasında mevzuat düzenlemeleri ve kamuoyu ilgisi belirleyici olmuştur.

I. Dönem (2011 öncesi)

Kısmi mevzuat düzenlemelerine rağmen 2011 öncesi dönemde, Türkiye'deki göçmenlerin eğitimi konusu kamuoyunun ilgisini çekmemiş, göçmen konusu geçici bir sürede geçecek bir durum olarak değerlendirilmiş ve bu yüzden konuya ilişkin bir eğitim politikası geliştirilmesi ihtiyaç olarak görülmemiştir. Zira bu dönemde göçmen öğrenci sayısı oldukça sınırlıdır. 2011 yılı istatistiklerine göre BM Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Ofisine kayıtlı okul çağındaki (5-17 yaş) çocukların sayısı sadece 6.411'dir. Bir yıl sonra bu sayı %30 civarında artmış ve 8.743 olarak belirlenmiştir. Türkiye için bir çocuk politikası geliştirilmesine dönük bir vizyon çalışması ilk defa 2010 yılında gündeme gelmiş, 2011 yılında *Birinci Türkiye Çocuk Hakları Stratejisi* başlığıyla tamamlanmıştır. Ancak bu belgede genel olarak çocuk hakları, çocuk masumiyeti, çocuğa saygı, çocuk sağlığı gibi konular ele alınmasına karşın, göçmen ve sığınmacı çocuk kelimesine yer verilmemiştir (Türkiye Çocuk Hakları Stratejisi 2012-2016). Göçmen çocuklara yönelik bir politika oluşturulması oldukça zaman almış, birkaç farklı aşamadan sonra çeşitli düzenlemelerle kısmen iyileşme sürecine girebilmiştir. Göçmen öğrencilerin eğitimi konusundaki bir diğer düzenleme Millî Eğitim Bakanlığı Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği'dir (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/02/20060214-3.htm>). Bu yönetmelik ise yabancı uyruklu kişilerin okul dışında açılan beceri kurslarına bazı koşullar altında katılabileceklerini düzenlemektedir. 2011 sonrası göçmen eğitiminde dönüm noktası olmuştur.

II. Dönem (2011 sonrası)

Bu dönem var olan durumu, hukuki süreçlere dönüştürme ve mevcut uygulamaları iyileştirme dönemi olarak nitelendirilebilir. Yapılan çalışmaların niteliği ve kamuoyu ilgisi dikkate alınarak bu dönem kendi içerisinde üç alt döneme ayrılmaktadır:

Belirsizlik Dönemi: Suriye'de halk ayaklanması başladıktan sonra sınırları aşarak Türkiye'ye sığınan ilk göç dalgası, kriz döneminin tipik özelliği olarak taraflar üzerinde şaşkınlık yaratmıştır. Ancak bu dönemde Türkiye kamuoyu ve yetkililerinde, Suriye'deki olayların çok uzun sürmeyeceği ve Suriyelilerin kısa süre içinde tekrar ülkelerine geri döneceği beklentisi hâkimdir. Yaklaşık iki yıl süren ve *şaşkınlık* ve *belirsizlik* dönemi olarak adlandırılabilen bu süreçte göçmen çocukların eğitimi konusu ötelenmiş bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Göçmen çocuklara yönelik düzenli ve sistematik olmayan

psiko-sosyal destek girişimleri olmuştur. 2012 yılında MEB, göçmen kamplarında Suriyeli öğrencilere ülkelerindeki müfredata uygun öğretim ortamları oluşturma girişimleri başlatmıştır (Emin, 2016). Fakat 2013 yılında Suriye'deki savaşın boyutunun giderek artmasıyla Türkiye'ye gelen göçmen sayısı günden güne artmış, yetkilileri göçmen çocuklara yönelik eğitim politikasını gözden geçirmeye zorlamıştır.

Arayış Dönemi: 2013 sonrasında Suriye'deki iç savaş ülke geneline yayılmış, Türkiye'deki Suriyeli göçmen sayısı hızlı bir artış göstermiştir. Suriye'deki iç savaştan kaçarak Türkiye'ye sığınanların sayısı 2013 yılı Ekim ayı öncesinde 600 bine yükselmiştir (AFAD, 2017). Bu durum yetkilileri ve eğitimcileri göçmen eğitime yönelik politikaları ve uygulamaları sorgulama ve yeni tedbirler almaya zorlamıştır (MEB, 2013). Bu dönemde, göçmen öğrencilerin eğitim süreçlerinden geri kalmaması için bir taraftan Suriyeli göçmen çocukların kendi ülkelerindeki eğitim müfredatına uygun eğitim verilmesi desteklenirken, bir taraftan da bu çocukların Türkiye'de geçerli olan müfredat içerisinde eğitim almalarına yönelik girişimler gözlenmiştir. Bu kapsamda özellikle sınır bölgesindeki illerde ve sığınmacı kamplarında Suriye'de uygulanan müfredat esas alınarak, Türk öğretmenlerin de desteği ile yine Suriyeli öğretmenler tarafından eğitim verilmeye başlanmıştır.

2013 yılı ve sonrasında göç yönetimi ve göçmenlere yönelik daha sistematik bir yaklaşım benimsenmeye başlanmıştır. Türkiye'de yaşayan yabancılara yönelik olarak İl Göç İdarelerinin kurulması, genelgelerin yayınlanması, çalıştayların düzenlenmesi gibi faaliyetlerin arttığı dikkat çekmektedir.

Daha önce de sözü edildiği gibi Nisan 2013'te, 6458 sayılı YUKK çıkarılmış ve bu kanun doğrultusunda İç İşleri Bakanlığı'na bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur (Resmi Gazete, 2013). Kanununun 34. Maddesi göçmen çocuklara on sekiz yaşına kadar, öğrenci ikamet izni almadan ilk ve ortaöğretim kurumlarında eğitim hakkı tanımakta, 59. Maddede ise çocukların eğitim ve öğretimden yararlandırılmaları hususunda, Millî Eğitim Bakanlığınca gerekli tedbirlerin alınacağı hükmü yer almaktadır. Buna göre yabancı uyrukluların ülkemizde toplumla olan karşılıklı uyumlarını kolaylaştırmak üçüncü kişilerin aracılığı olmadan bağımsız hareket edebilmelerini kolaylaştıracak bilgi ve beceriler kazandırmak amacıyla, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ile uyum faaliyetleri planlaması konusunda Göç İdaresi Genel Müdürlüğü yetkili kılınmıştır. Aynı madde ayrıca eğitime ve ekonomik faaliyetlere

erişim, sosyal ve kültürel iletişim, temel sağlık hizmeti alma gibi konularda kurslar, uzaktan eğitim etkinlikleri düzenlenmesini hükme bağlamaktadır.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 12 Aralık 2013 tarihinde göçmenlerin toplumla olan karşılıklı uyumlarının ele alındığı “Göç Yönetimi ve Uyum Çalıştayı” etkinliği düzenlemiştir. Bu çalıştayda çeşitli ülkelerin göç ve uyum politikaları paylaşılmıştır. Çalıştay özeti kitapçığında şu tespitlere yer verilmiştir. Türkiye’de uyum konusunda bir kamu politikası bulunmamaktadır. Bu konuda acilen bir politika geliştirilmelidir. Uyum konusunda nitelikli ve niteliksiz yabancı farkı gözetilmeli, kısa süreli gelenlerle uzun süreli gelenler için farklı uyum stratejileri geliştirilmelidir. Uyum sorununu yönetebilmek için göçün nedenlerine ilişkin veriler ve göç teorilerinden yararlanılmalıdır. Bu konuda ayrımcı-ırkçı, dışlamacı-kısmi dışlamacı, asimilasyonist veya çoğulcu modellerin benimsenebileceği vurgulanmıştır. Uyumun birçok alanı kapsadığı vurgulanmış, iş piyasalarına erişim, sağlık, eğitim ve siyasal hizmetlere erişim konularını kapsaması gerektiği vurgulanmıştır. Uyum sürecinde sosyo-ekonomik uyum ve entegrasyonun öne çıkarılması gerektiği vurgulanmış ve rasyonel yaklaşımın benimsenmesinin işleri kolaylaştıracağı vurgulanmıştır. Buna göre “bireyler rasyoneldir, göçmenler de öyledir, kendileri için neyin en iyi olduğunu onlar bilirler” ilkesi gereği uyum sürecinde onların da fikrinin alınması gerektiği vurgulanmıştır. Bu kapsamda göçmenlerin buldukları ülkenin dilini öğrenmenin kendi yararlarına olacağını kendilerinin düşüneceği varsayımı dile getirilmiş, ayrıca yaşadıkları ülkenin kültürünü, o kültürün kodlarını, normlarını bilmenin onları toplumsal anlamda yukarıya doğru mobilize edeceğini kendileri tarafından fark edileceği vurgulanmıştır. Göçmenler bunun farkına varamazlar düşüncesinin aşağılayıcı bir yaklaşım olacağı vurgulanmış ve uyum karşıtı bir psikolojinin gelişeceğine dikkat çekilmiştir. Uyum politikasının yalnızca resmi düzenleme ile gerçekleşmeyeceği buna karşın Türkiye kamuoyunda göçmen realitesini kabullenme konusunda farkındalık oluşturacak girişimlerde bulunma, eğitim müfredatına çok kültürlülük konusunda dersler/konular/bilgiler koyma tavsiyesinde bulunulmuştur. Kamu politikası geliştirirken diğer ülke deneyimlerinden yararlanılmasını faydalı olacağı vurgulanmıştır. Her ülkenin dikkate aldığı tarihsel tecrübesini ve farklı dinamiklerin varlığına işaret edilmiş, göç ve uyum politikası oluşturmada zaman deneyiminin ve göçmenlerin geliş niyetlerinin önemli olduğu belirtilmiştir. Çalıştayda AB Göçmen Entegrasyonu Politikası Ortak Temel Prensipleri üzerinde durulmuş ve kamu politikası oluştururken bu prensiplerin gözetilebileceği

vurgulanmıştır. Uyum politikası oluştururken eğitimin katkıda bulunacak temel mekanizma olarak görülmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu kapsamda kültürlerarası diyalog, ortak etkileşim alanları, farklı kültürlerin ve dinlerin yaşamasına alan açılması ve yerel düzeyde katılım sağlanmasının uyum için kolaylaştırıcı faktör olacağı vurgulanmıştır. Uyumun tek yönlü olmayıp çift yönlü bir etkileşim olduğu vurgulanmış sosyal uyum üzerinde durulması gerektiği vurgulanmış, göçmen uyumunda düzenli ya da düzensiz göç ayırımı yapmanın doğru olmayacağı vurgulanmıştır. Uyum sürecinde sivil toplumun rolü üzerinde durulmuş, bu konudaki eksikliğin uyumu zorlaştırdığı gibi maliyetinin arttığı vurgulanmıştır.

Eylül 2014'te Yabancılara Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri başlıklı bir genelge yayınlanmıştır. Bu genelge göçmen çocuklara sunulacak eğitim hizmetlerini belirli bir standarda bağlamış ve eğitim hakkını güvence altına almıştır. Genelge ile göçmen öğrencilerin kendi ülkelerinde yarım bıraktıkları eğitime "Geçici Eğitim Merkezleri"nde devam etme imkânı tanınmıştır (MEB, 2014). Genelgenin en önemli yanı Türkiye'ye yönelik göçün sebepleri analiz edilerek gelecekte de ülkemize yönelik göçün artarak devam edeceği öngörüsünün paylaşılmasıdır. Genelgede ayrıca *Çocuk Hakları Sözleşmesi* ve *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme* gibi uluslararası yükümlülüklerle vurgu yapılarak yabancı uyruklu öğrencilere yönelik eğitim politikasının dayanaklarına işaret edilmiştir. Bu kapsamda Bakanlığın eğitim hakkı, ayrımcılık yasağı, özel ihtiyaç sahibi çocukların eğitim imkânlarına erişimi, çatışma etkilerinin azaltılması ve çocuklara fiziksel, hukuki ve psikolojik olarak korunma sağlanmasında tamamlayıcı çabaların desteklenmesi ilkelerine dayalı bir eğitim politikası benimseyeceği belirtilmiştir. Yine genelgede çocuğun yüksek yararının gözetilmesi gerekliliği özellikle vurgulanmıştır. Bakanlığın söz konusu yeni durum karşısında ilgili mevzuatı doğrultusunda ülkemizde bulunan yabancıların eğitim-öğretim hizmetlerinden yararlanmaları ve yararlandırılmaları hususlarında yaşanmakta olan sorunların ve tereddütlerin giderilmesi amacıyla yol gösterici ve açıklayıcı bir düzenleme yapılmasına ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Ülkemizde bulunan, öncelikle zorunlu eğitim çağındaki öğrenciler olmak üzere, yabancılara yönelik yürütülen eğitim-öğretim faaliyetinin koordine edilmesi, eğitime erişim ve kaliteli eğitim hizmetlerinin sunulması, alanlarında ilgili birimler ve kurumlar ile eş güdüm içerisinde çalışmaların yürütülmesi ve acil durumlarda gerekli tedbirlerin alınmasına yönelik iş ve işlemlerin Bakan tarafından görevlendirilecek bir Müsteşar yardımcısının koordinasyonunda

yürütüleceği belirtilmiştir. Ekim 2014'te yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği sayesinde, başta Suriyeli göçmenler olmak üzere diğer göçmenler de sağlık, eğitim ve sosyal yardım hizmetlerinden yararlanma hakkı elde etmişlerdir (Resmi Gazete, 2014). Kasım 2015'de İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından Göç Araştırmaları Çalıştayı düzenlenmiş, söz konusu çalıştaya çeşitli üniversitelerde göç konusunda araştırma yürüten 150'den fazla araştırmacı katılmıştır. Çalıştayda, ülkemizde göçe bağlı olarak karşılaşılan sorunlar ve çözüm yolları, hukuki düzenlemeler ile ilgili konular ele alınmış; göç konusunun ekonomik, siyasal ve toplumsal boyutları değerlendirilmiştir. Göçmenlerin Türkiye'ye uyumunu sağlamak üzere görevlendirilen Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne 81 ilde Türkçe kursu açılmış olup, Türkiye'nin sosyal ve kültürel yapısını anlatan eğitimler verilmekte, göçmenleri sanatla bütünleştiren resim ve müzik yarışmaları organize edilmektedir (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017). Yine Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından 2014 yılında "uyumcocuk.gov.tr" adresli bir web sitesi kurulmuştur. Web sitesinde çocuklar için hazırlanmış oyunlar, hikâyeler, etkinlikler ve müziklerin yanı sıra aileler için bilgilendirici makaleler bulunmaktadır.

Planlı Uyumlaştırma Dönemi: Ancak savaşın giderek tırmanması ve göçmen sayısının giderek artması, gerek göçmenlerin zihninde gerekse hükümet kanadında kalıcı tedbir arayışını gündeme getirmiştir. Ocak 2015 itibarıyla Türkiye'de resmi rakamlara göre 1 milyon 625 bin Suriyeli sığınmacı bulunuyordu. Gerçek rakamın ise 2 milyon civarında olduğu tahmin ediliyordu. Ancak göçün hacmi arttıkça göç eden ve göçü kabul eden insanların psikolojileri ve tepkileri artmıştır. Türkiye'deki Suriyeliler konusu, giderek toplumsal, siyasal ve ekonomik boyutları olan bir uyum sorunu ve güvenlik meselesine dönüşmüştür. Dolayısıyla Suriyelilerin temel ihtiyaçlarını karşılamaya dayalı bir sığınmacı politikası, artık sürdürülemez noktaya gelmiştir. Göçmenlerin zor koşullarda yaşamaları, her türlü suç ve şiddet ortamının doğup gelişmesi açısından uygun koşulları sunmaktadır. Eğitim almamış, düşük gelirli, dışlanmışlık hissi içinde kimlik bunalımı yaşayan gençler, gelecekte suç kaynağı oluşturma potansiyeli taşımaktadır. Göçmenlerin etkileri, en fazla toplumsal alanda hissedilmektedir. Sığınmacılar ile yerel halk arasında, farklı dil, kültür ve yaşam tarzından kaynaklanan sorunlar yaşanmakta, kadın ve çocuk istismarı, çarpık yapılaşma gibi problemler gündeme gelmektedir. Suriyelilerin yoğun yaşadıkları illerde demografik yapıyı değiştirmeleri, en ciddi toplumsal etkilerden biri olarak görülmektedir. Bu durum, kimi zaman etnik ve mezhepsel boyutlu

kutuplaşmaların doğmasına ya da var olan gerginliklerin artmasına yol açmaktadır. En büyük risk siyasi ve güvenlik boyutlarında karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda yerel halk arasında Suriyelilere karşı tepkinin artması, provokasyona dayalı şiddet içeren kitlesel tepkiler bunun en tipik örnekleridir. Bu tepkiler karşılıklı güvensizlikleri arttırmakta bu durum bütünleşme sürecine zarar vermektedir. Mevcut konjonktüre bakıldığında Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların, belli başlı şehirlerin kenar mahallelerde bir arada yaşam sürdürdükleri bu durumun, her şeyden önce uyum sürecini zorlaştırdığı gözlenmektedir. Sığınmacıların zor koşullar altında yaşamaları, her türlü suç ve şiddet ortamının doğup gelişmesi açısından uygun koşullar sunmakta, eğitim almamış, düşük gelir seviyesine sahip, dışlanmışlık hissi içinde kimlik bunalımı yaşayan sığınmacı gençlerin gelecekte suça yönelmeleri için zemin oluşturmaktadır.

Göçmenlere yönelik gerçekçi tedbirlerin düşünüldüğü bu dönem *entegrasyon* arayışı olarak ya da *planlı uyumlaştırma* süreci olarak nitelendirilebilir. Bu üçüncü aşamayı belirleyen temel psikoloji, Suriye'deki savaşın kısa sürede bitmeyeceğine yönelik kanaatlerin giderek pekişmesi ve buna bağlı olarak çok sayıdaki göçmenin Türkiye'de kalma fikrinin ağırlık kazandığına yönelik kamuoyu araştırmalarının yayınlanmasıdır. Bu gelişmeler hükümet kanadını kalıcı çözümler arayışına itmiş, göçmen çocukların eğitimine yönelik bazı eğitsel düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır.

Göçmenlerin uyumu konusunda önemli hizmetler veren Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 81 ilde bulunan Bakanlığa bağlı hizmet veren Çocuk Hakları Komiteleri üyesi çocuklarla, ülkemizde sığınma kampları dışında yaşayan Suriyeli çocukların düzenli olarak bir araya gelmesi sağlanmakta ve bu sayede göçmen çocukların topluma uyumunun sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Bu bir araya gelme etkinliklerinin temel amacı, çocuktan çocuğa toplumsal uyum eğitimlerinin sağlanmasıdır. Bu faaliyetlerden 4500'ün üzerinde Suriyeli çocuk faydalanmıştır (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2018).

Kızılay tarafından 2016 yılında Yabancılar Yönelik Sosyal Uyum Yardım Programı yürütülmeye başlanmıştır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, AFAD, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü ve Halkbank işbirliğiyle yürütülen projede her ay ailede birey başına 100 TL nakit transferine başlanmıştır. Bu kapsamda 81 bin haneden 507 bin göçmen bu hizmetten yararlanmış olup, bu güne kadar gerçekleşen

transfer 130 milyon TL'ye ulaşmıştır (Yabancılara Yönelik Sosyal Uyum Yardım Programı, 2017).

İçinde bulunduğumuz dönemi de kapsayan bu süreçte Milli Eğitim Bakanlığının göçmen öğrencilerin eğitim sistemimize entegrasyonu ile ilgili pek çok çalışma yürüttüğü, öğretmenlere seminer çalışmaları yaptığı ve bu konuyu sistematik biçimde ele aldığı görülmektedir. Bu dönemde Milli eğitim Bakanlığının göçmen çocukların okula uyumları konusunda çeşitli girişimleri olmuştur. Bu kapsamda 2015 yılında hazırlanan 2015-2019 Stratejik Plan raporunda Türkiye'deki göçmenlerin eğitimleri konusuna yer verilmiş ve göçmenlerin eğitim sistemine yönelik uyum çalışmaları yapılacağı belirtilmiştir. Stratejik Planda ilk defa göçmen çocukların eğitimlerine yönelik planlara yer verilmiş, uyum çalışmaları yapılacağı belirtilmiştir. Bakanlık tarafından bu dönemde göçmen öğrencilerin eğitim sistemimize entegrasyonu ile ilgili çeşitli faaliyetler yürütülmeye başlanmıştır. Bu kapsamda öğretmenler için seminerler düzenlenmiştir. Yine bu kapsamda Mayıs 2016 tarihinde MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü bünyesinde "Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı" adı altında bir daire oluşturulmuştur. Söz konusu daire başkanlığınca göç durumlarında ihtiyaç duyulan eğitim hizmetlerinin yürütüleceği taahhüt edilmiştir (MEB, 2016). Millî Eğitim Bakanı Nabi Avcı, 2016 yılında Suriyeli göçmenlerin kaldığı Elbeyli konteyner kentinde bulunan Kardeşlik Geçici Eğitim Merkezini ziyaret etmiş ve burada eğitim gören çocukların sorunlarını yakından dinlemiştir. Suriyeli göçmenlerin yerleştiği sığınma kamplarında yer alan geçici eğitim merkezlerinde Suriyeli 80 bin civarında çocuğa eğitim verilmektedir. Eğitimler 12. sınıfa kadar verilebilmektedir. Geçici eğitim merkezlerinde Türk ve gönüllü Suriyeli öğretmenler tarafından, Bakanlık tarafından gözden geçirilmiş Suriye müfredatı okutulmakta, haftada en az altı saatlik Türkçe dersi zorunlu kılınmaktadır. Uyum konusu söz konusu olduğunda yapılan araştırmalarda en çok ifade edilen problemlerin başında yer alan dil sorununun (Akalin, 2016; Börü ve Boyacı, 2016; Şensin, 2016; Uzun ve Bütün, 2016) çözümüne yönelik Türkçe derslerinin zorunlu olması kararlaştırılmıştır.

1.3. İhmal Edilen Boyut: Eğitimsel Uyum Programı

Görüldüğü gibi Türkiye'de göçmenlerin uyum sorunlarını çözmeye yönelik olarak devletin pek çok kurumu çeşitli faaliyetler yürütmektedir. Bu faaliyetlerin pek çoğunun eğitimle ilgili alanlarda olduğu da dikkat çekmektedir. Çünkü tüm göç hareketleri

ülkelerin eğitimini ve eğitim politikalarını etkilemektedir. Uluslararası hukuk belgelerine göre çocuklara sunulması gereken haklardan biri de eğitim hakkıdır. Eğitim, göç sebebiyle kaynaklanan travmaların da iyileştirilmesi için önemli fırsatlar sunar (UNICEF, 2016). Yapılan araştırmalarda, göçmen çocukların yaşadığı pek çok sorun arasında en çok tekrarlanan sorunların başında eğitim sorunu gelmektedir. Göçmenlerin formal eğitim yoluyla edindiği bilgi ve beceriler ekonomik geliri arttırmanın yanı sıra, yeni yerleştiği ülkede, ülkeye uyumunu kolaylaştırmakta ve karşılaşılabileceği riskleri azaltabilmektedir (Stark ve Bloom, 1985; Akt: Ereş, 2015).

Dolayısıyla göçmen olarak farklı bir ülkede yaşayan çocuğun en temel ihtiyaçlarından biri yeni geldiği ülkeye uyum sağlayabilmesidir. Bu uyumun sistemli, düzenli, kontrollü ve en kolay biçimde gerçekleşeceği yerlerin başında okul gelmektedir. Çocuğun kendini sosyal ve duygusal olarak güvenli ve yeterli hissetmesinin yanı sıra öz güveninin arttırılması onun uyum süreçlerini de kolaylaştırmaktadır. Uyum konusunda okul, aile ve çocuğun hep birlikte uyum için hazır olması gerekmektedir. Aile ve okulun da çocuğun kaygılarını anlayan ve bu kaygılara çözüm üretmeye çalışarak çocuğa destek olabilen bir yapıda olmaları beklenmektedir (MEB-UNICEF, 2015). Yani okula uyum; öğrencinin akademik başarısını içeren akademik uyumu; okulda bulunan bireylerle kurduğu ilişkileri içeren sosyal uyumu ve okulda kurallara uyma gibi davranışları içeren davranışsal uyumu içine alan kapsamlı bir kavramdır (Demirtaş-Zorbaz, 2016). Bir çocuğun okula uyumunun işaretleri olarak başarı düzeyine, devam durumuna, okula ilişkin tutumlarına, problem davranışlar sergileyip sergilemediğine bakılabilir. Öğretmenler öğrencileri için çevre, yapı, destek sağlarken bunlarla sadece onların duygusal iyi oluşlarına ve kişisel olarak olumlu duyarlılıklar kazanmalarından çok, sosyal yaşam içindeki etkinlikler ve entelektüel açıdan da olumlu olmaya özen göstermelidirler (Reynold, Miller ve Weiner, 2003). Daha önce de belirtildiği gibi okul uyumu çoğunlukla okul çevresi ile çocuk arasındaki ilişkiye bağlı olarak tanımlanmaktadır. Uyumsuzluğa bağlı olarak bir dizi sorun ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle her iki durum için de en iyi yol okul çevresi ve öğrencide okul yaşantılarına bağlı olarak ortaya çıkan değişim arasındaki ilişkiyi değerlendirmektir. Okulla uyumla ilişkili olan şiddet, zorbalık, cinsel istismar gibi birçok problem davranış özellikle uyum problemlerinin olduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır (Walker ve Roberts, 2000). Özetle ifade etmek gerekirse sağlıklı bir okul ortamının ön koşulunun okula uyum sağlamış öğrenciler olduğu ifade edilebilmektedir.

Türkiye’de göçmenlerin eğitimi konusu politika yapımcılar tarafından da gündeme alınmış ve bu alanda gelişim sağlamak için adımlar atılmıştır. MEB (2015) tarafından yayınlanan 2015-2019 Stratejik Plan raporunda Türkiye’deki göçmenlerin eğitimleri konusu ele alınmış ve göçmenlerin eğitim sistemine yönelik uyum çalışmaları yapılacağı belirtilmiştir.

Göçmen çocuklar için kültürlenmenin temelini okullara ve eğitim ortamlarına bağlı olduğu bilinmektedir (Berry, vd. 2015). Okullar ve eğitim ortamları göçmen çocukların yeni karşılaştıkları kültürü temsil etmesi, bu kültürün bir yansıması olması yönüyle önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda okula uyumun öncelikli bir görev olduğu ve kültürel dönüşme sürecinin önemli bir parçası olduğu belirtilmektedir.

Daha önce söz edildiği üzere pek çok farklı kurum göçmen çocukların eğitimine ilişkin çalışmalar yürütmektedir. Ancak ülkedeki tüm göçmen öğrencilere yönelik uygulanacak kapsayıcı, sürekli, esnek, kullanışlı bir eğitsel uyum programının olmayışı dikkat çekmektedir. Oysa Türkiye’de yapılan çalışmalar; okullarda çok kültürlü yapıyı destekleyen, kültürlerarası etkileşime imkân tanıyan, kültürlerin ortak olumlu yönlerine vurgu yapan yani öğrencilerin okula uyumunu kolaylaştırıcı eğitim programlarına ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır (Özer, Komsuoglu ve Ateşok, 2016; Sakız, 2016; Çakırer Özservet, 2015; Atasü Topçuoğlu, 2014; Topsakal, Merey ve Keçe, 2013; Atasü Topçuoğlu, 2012).

Tasarlanması öngörülen böyle bir eğitsel uyum programı, başta çocuğun kendisi olmak üzere okul, aile ve arkadaş çevresinin katılımı ile gerçekleşen çok yönlü bir etkileşim fırsatı olarak görülebilir. Bununla birlikte uyum kavramı içinde akademik, sosyal ve davranışa dayalı pek çok boyutu barındırdığı için, eğitsel bir uyum programı da karmaşık bir süreçte gerçekleşebilmektedir. Bireylerin uyumunu etkileyen faktörler; aile yapısı, arkadaş çevresi, okul çevresi, kitle iletişim araçları ve hedonik adaptasyon (kişilerin kendi durumlarına uyum sağlaması) olarak sıralanmaktadır (İkiz, 2017). Bu nedenle programın paydaşlarının uyum sürecinde kendine düşen rolleri benimsemeleri ve bu rollere uygun davranmaları, programın etkililiği bakımından oldukça önemlidir.

2. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak bu çalışma, Türkiye’deki göçmenlere yönelik yapılan pek çok hizmetin yanı sıra eğitim alanında ihtiyaç duyulan bir boyut olarak, eğitsel uyum programını ele

almıştır. Böyle bir programın tasarlanması ve tüm ülkede uygulamaya geçirilmesi, göçmen çocukların Türkiye'deki eğitimlerinde önemli bir ihtiyacı karşılayacağı düşünülmektedir. Göçmenlere yönelik eğitsel bir uyum programının tasarlanmasının önemli bir yansımasının da sosyal yaşamda gözlemleneceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

AFAD. (2017). *Türkiye'deki Suriyelilerin demografik görünümü, yaşam koşulları ve gelecek beklentilerine yönelik saha araştırması*. Ankara. https://www.afad.gov.tr/upload/Node/25337/xfiles/17a-Turkiye_deki_Suriyelilerin_Demografik_Gorunumu_Yasam_Kosullari_ve_Gelecek_Beklentilerine_Yonelik_Saha_Arastirmasi_2017.pdf adresinden 17.10.2018 tarihinde erişilmiştir.

Akalın, A.T. (2016). Türkiye'ye Gelen Suriyeli Göçmen Çocukların Eğitim Sorunları. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Atasü Topçuoğlu, R. (2012). Türkiye'de göçmen çocukların profili, sosyal politika ve sosyal hizmet önerileri. Hızlı Değerlendirme Araştırması. İsveç Uluslar arası Kalkınma ve İşbirliği Ajansı ve Uluslar arası Göç Örgütü (IOM). <http://docplayer.biz.tr/266861-Turkiye-de-gocmen-cocuklarin-profilisi-sosyal-politika-ve-sosyal-hizmet-onerileri-hizli-degerlendirme-arastirmasi.html>

Atasü Topçuoğlu, R. (2014). Hayatı değiştirmek için yola çıkanlar- yola çıkınca değişen hayatlar: bir müracaatçı grubu olarak göçmen çocuklar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 25(1), 89-107.

Berry, J. W.; Poortinga, Y. H.; Breugelmans, S. M.; Chasiotis, A. ve Sam, D. L. (2015). *Kültürlerarası psikoloji*. Çeviri Ed: Tosun, L. P. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Börü, N. ve Boyacı, A. (2016). Göçmen öğrencilerin eğitim-öğretim ortamlarında karşılaştıkları sorunlar: Eskişehir ili örneği. *Turkish Studies International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11(14), 123-158.

Çakırer Özservet, Y. (2015). Göçmen çocukların şehre uyum ve eğitim politikası. *Uluslar arası Göç ve Mülteci Uyum Sorununda Kamu Yönetiminin Rolü*. Editör: Bulut, Y. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Çiçeksöğüt, A. (2017). Uluslararası göç hukuku perspektifinde yerinden edilmiş Suriyelilerin Türkiye'deki statüsü. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 1-20.

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2018). <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uygulamalar> 16.10.2018 tarihinde erişilmiştir.

Demirtaş-Zorbaz, S. (2016). *İlkokul birinci sınıf öğrencilerinin okula uyumu: bir model testi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

- Ereş, F. (2015). Türkiye’de göçmen eğitimi sorunsalı ve göçmen eğitiminde farklılığın yönetimi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 17-30.
- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2017). 2016 Türkiye göç raporu. http://www.goc.gov.tr/files/files/2016_goc_raporu_.pdf 16.10.2018 tarihinde erişilmiştir.
- İkiz, F. E. (2017). *Ruh sağlığına genel bakış, uyum ve uyumsuzluk. yaşam dönemleri ve uyum sorunları*. Editör: Savi-Çakar, F. Ankara: Pegem Akademi.
- MEB. (2015). "MEB stratejik plan (2015-2019)". https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2013_09/20035209_meb_20152019_stratejik_plan_hazirlık_programi.pdf 17.10.2018 tarihinde erişilmiştir.
- MEB-UNICEF. (2015). *Okula uyum programı: eğitici eğitim kitabı*. file:///C:/Users/acer/Downloads/Okula_Uyum_Programi_Egitici_Egitimi.pdf 15.10.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Özer, Y.Y.; Komsuoglu, A. ve Ateşok, Z.Ö. (2016). Türkiye’deki Suriyeli çocukların eğitimi: sorunlar ve çözüm önerileri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(37), 34-42.
- Reynold, W. M., Miller, G.E., Weiner, I.B. (2003). *Handbook of Psychology*. Educational Psychology. 7.Wiley Inc.
- Sakız, H. (2016). Göçmen çocuklar ve okul kültürleri: bir bütünleştirme önerisi. *Göç Dergisi*, 3(1), 65-81.
- Şensin, C. (2016). *Sınıf Öğretmenlerinin Suriye’den Göçle Gelen Öğrencilerin Eğitimlerine İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- TBMM (2018). *Göç ve uyum raporu*. https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2018/goc_ve_uyum_raporu.pdf 15.10.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Topsakal, C.; Merey, Z. ve Keçe, M. (2013). Göçle gelen ailelerin çocuklarının eğitim-öğrenim hakkı ve sorunları üzerine nitel bir çalışma. *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(27), 546-560.
- Türk Kızılayı Göç ve Mülteci Hizmetleri Müdürlüğü. (2017). *Göç İstatistik Raporu*. https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/88360142_goc-istatistik-raporu-mayis-2017.pdf 16.10.2018 tarihinde erişilmiştir.
- UNICEF. (2016). "Türkiye’deki Suriyeli Çocuklar". http://unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/T%C3%BCrkiyedeki%20Suriyeli%20%C3%87ocuklar_Bilgi%20Notu%20Subat%202016.pdf 16.10.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Walker, C. E. & Robert, M.C. (2000). *Handbook of clinical child psychology*. New York John Wiley & Sons, Inc (US).

Uzun, E. M. ve Bütün, E. (2016). Okul öncesi eğitim kurumlarındaki suriyeli sığınmacı çocukların karşılaştıkları sorunlar hakkında öğretmen görüşleri, *Hasan Kalyoncu Üniversitesi Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 72-83.

Yabancılara Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri Genelgesi. (2014). mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1715.pdf 16.10.2018 tarihinde erişilmiştir.

Yabancılara Yönelik Sosyal Uyum Yardım Programı. (2017). <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/62208> 16.10.2018 tarihinde erişilmiştir.

MAKALE / ARTICLE:

THE CONCEPT OF CULTURAL INDUSTRY POLICY: A CRITICAL PERCEPTION*

'KÜLTÜR ENDÜSTRİSİ' KAVRAMI ÜZERİNDEN KENTLEŞME POLİTİKALARINA İLİŞKİN ELEŞTİREL BİR GÖZLEM

Hasan Tahsin SELÇUK**

ABSTRACT

The concept of culture industry that used as a key concept. Cities gain "meta presence" in the culture industry by restructuring their identities that they have. The current strategy of urbanization policy is to make industrial production tool by making the culture obsolete. So urban transformation projects are one of the important tools of identity production to raise up the economic and social power of the cities, today. This text revealing, the cities' cultural and spatial values, encountered problems at the urban identity design process. This is the phenomena of the power of politics.

While globalization attaches importance to the nature of the space that produces social relations, it still acts within rational modernity (structuralist thought), which perceives time as homogeneous. Because capitalism tends to be "destruction of the process over the time". This attitude continued until it has realized that globalization could not be experience in the same way in every society.

Today, community-specific cultural practices restructured with 'market-focused' norm production. This development stems from the fact that new culture and identity policies play an active role in the global economy. In this process, multinational corporations disintegrated the autonomous spheres of nation states. In doing so, they also supported the masses by highlighting their micro identity and belonging.

The logic of capitalist perception and fiction is 'structural'. "Structuralism" separates (by bringing into account information on a measurable value) the factors in the "spatial" and

* Bu çalışma aynı başlıkla, "1st International Congress on 'People, Power and Politics', October 19-21, 2018, Kırşehir, Turkey" isimli kongrede sunulmuştur.

** Dr.Öğretim Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, selcuk_ht@ibu.edu.tr , htsceluk@gmail.com

"social" differentiation that determine the cultural diversity. The society studies in the logic of Cartesian thought. According to this logic, the market is a structured field of social acts. "Cultural industries" are also the structural components of the market in this context.

This study examines the urban transformation studies in the context of the culture industry, capital and city and urban transformation in the context of the policies to create the culture industry.

Key Words: Culture Industry, Globalization, Modernity, Urbanization, Identity Policies

ÖZET

Şehirler, sahip oldukları kimlikleri yeniden yapılandırarak kültür endüstrisi ile "artık değer" oluştururlar. Mevcut kentleşme stratejisi, kültürü endüstriyel üretim aracı yapmaktır. Günümüzde, kentsel dönüşüm projeleri, şehirlerin ekonomik ve sosyal gücünü yükseltmek için kimlik üretiminin önemli araçlarından biridir. Kentlerin kültürel ve mekânsal değerleri, kentsel kimlik tasarım süreçlerinde problemlerle karşılaştı.

Küreselleşme, toplumsal ilişkiler üreten mekânın doğasına önem verirken, zamanı homojen olarak algılayan rasyonel modernite (yapısalcı düşünce) içinde hareket eder. Çünkü kapitalizm "zaman içinde uzamın yıkımı" olma eğiliminde oldu. Bu tutum, küreselleşmenin her toplumda aynı şekilde yaşanmayacağı anlaşılma kadar devam etti.

Bugün, topluma özgü kültürel uygulamalar, "piyasa odaklı" norm üretimi ile yeniden yapılandırılmaktadır. Bu gelişme, yeni kültür ve kimlik politikalarının küresel ekonomide aktif rol oynamasından kaynaklanmaktadır. Bu süreçte çokuluslu şirketler ulus devletlerin özerk alanlarını parçaladı. Bunu yaparken, mikro kimliklerini ve aidiyetlerini vurgulayarak kitleleri desteklediler.

Kapitalist algılama ve kurgunun mantığı "yapısal"dır. "Yapısalcılık", kültürel çeşitliliği belirleyen "mekânsal" ve "toplumsal" farklılaşmadaki faktörleri (ölçülebilir bir değer hakkında bilgiyi hesaba katarak) ayırır. Toplum, kartezyen düşünce mantığıyla çalışır. Bu mantığa göre, piyasa yapılandırılmış bir sosyal eylemler alanıdır. "Kültür endüstrileri" de bu bağlamda pazarın yapısal bileşenleridir.

Bu çalışma, kentsel dönüşüm çalışmalarını, kültür endüstrisi oluşturmaya yönelik politikalar bağlamında kültür endüstrisi, sermaye ve kent, kentsel dönüşüm başlıklarında irdelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kültür Endüstrisi, Küreselleşme, Modernite, Kentleşme, Kimlik Politikaları

1. CULTURAL INDUSTRY

This study aims to investigate the relationship between urban transformation studies and globalization, identity and culture industry concepts. Urban transformation has evaluated in the context of the relationship between urban transformation and identity and globalization. After the Second World War, reconstructed mass culture focused on the production of differences in the 'territory - space - place' contexts in a new format defined as a "creative destruction of the tradition". The aim is to restructure the capital to improve its ability to act on society.

Because the market is interested in cultural differences. In the process of men settlement and resettlement, capitalism stands beside localization, in opposition to "globalization" and "localization.

Globalization, homogenize all the cultural artifacts. The aim is to follow the cultural process that regulates the flow of meaning among people. U.Hannerz (1990) stated that, the flow of meaning is produce by the interaction of the cultural differences within the societies and the cultural differentiation determines the power of these indicators. (Buck N., Gordon I., 2005). In this context, he stated that, through the "market, state, lifestyle and movements", the flow of meaning can be follow to understand and evaluate the demands of globalization.

German social scientists, called as the Frankfurt School, defined the concept of the "culture industry" as they examined the forms of development and empowerment of capitalism (T.Adorno, 2016). These scholars considered the concept of culture as an industrial product in the order of capitalist society. The main reason that the culture product is, no longer produced outside the network of relations. Therefore, it has lost its cultural character. With the loss of meaning, the product becomes a commodity. Through exchange and equivalence, Culture had constructed itself to satisfy the desires of everyone. As a commodity, the culture product has circulated and loaded with new meanings for advertising.

According to 'Frankfurt school' scholars, 'producing the product detached from the context makes the product independent from time and place' (A.Singewood, pp.310, 1998) This causes alienation. Alienation of a cultural product in the context of the global economy; homogenization of the product has been industrialized.

Homogenization in the context of space is the reason for the nomad of the cultural product. Homogenization in the context of architecture is the essence of logic in typology production. "Type" design is the success in the context of capitalist logic because of the fact that production organization can be produce all over the world and production organization creates an economy on its own.

2. CAPITAL AND THE CITY

City is the contingent phenomenal argument, depending on "social process".¹ This dependence is based on urban 'surplus value' oriented policies rather than need and long-term development strategies.

Kelly wrote, "The New Economy operates in a 'space' rather than a place, and over time more and more economic transactions will migrate to this new space"(1998,pp. 94-95). Kelly then qualifies this to some degree, writing that: "Geography and realestate, however, will remain, well...real. Cities will flourish, and the value of a distinctive place, such as a wilderness area, or a charming hill village, will only increase. "Still, here iterates that "People will inhabit places, but increasingly the economy inhabits a space."

According to Marxian discourse, capital cycle has three stages. The first is industrial production. Excessive accumulation caused by industrial production and the failure of this accumulation to turn into investment cause crisis. This crisis directed to investment in the built environment for consumption and production by investing capital in the urban area. The accumulation of capital occupies the space at this stage and produces new spaces.

The second is the stage of the urbanization of capital (Harvey 1982, 1985). The process of capitalist development requires the geographical mobility of labor and the adaptation of capital to the spatial circumstance. At this stage, capital transferred to areas such as real estate, finance and land speculation. With the realization of surplus value, the capital produces itself in these areas (Gottdiener, 1993: 132; Merrifield, 2005: pp:695).

In the third cycle, cities are the physical infrastructure areas that capital needs for production, change and consumption areas. This infrastructure is the production of the built environment that is the source for the production of value and surplus value. Cities

¹ Bıçkı D., "HARVEY ve Castells'de Kent Sorunsalı: Politik Ekonomi Vizyonu Ve Sinirlilikleri", U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl: 7, Sayı: 11, 2006/2, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/214595>

become the construction site. Factories, infrastructure systems, schools, hospitals, residential areas, shopping centers, education investments are capital as continuous reproduction for the profitability of capital accumulation as different components of the urban built environment (Harvey, 2012: 419).

With the importance of spaces and places in terms of urbanization process, construction sector, real estate speculation, tourism and leisure activities become the main areas of investment and profitability. This process leads directly to the consumption of space without productivity (Lefebvre, 1991: 352-353).

In the third cycle of capitalist production, (formed as the spaces of capital's own production and reproduction relations) which called the "abstract space". It based on transport networks such as finance and business centers, communication networks, media, highways and airports (Lefebvre, 1991).

In this process, the state produces the abstract space of economic and managerial sovereignty. In this context, Harvey (1989) stated that four different policies could applied separately or in different combinations according to the city's qualifications and the vision defined for the city. First is mobilizing existing resources, locations, physical and social infrastructure, skilled workforce and local advantages, as well as providing support and incentives to investors, attracting flexible productions to the city (first cycle).

The second is the creation of an economy by focusing on the transportation, communication, office and educational resources, and the management units of the advanced finance, bureaucracy, information collection and processing sectors in the space (second cycle).

Third is urban renewal and urban transformation projects and make urban space more livable and attractive. Developing consumption and entertainment venues, organizing festivals and cultural events. Thus, the upper culture and income groups and flexible consumption flows to the city (third cycle).

Fourth is local authorities to make the city one of the centers of global production and consumption. The global capital made attractive for the skilled labor and cosmopolitan elites. Thus, economic, cultural and spatial transformation takes place and social economic initiatives are opened (Harvey, 1989; Jessop, 1997; Geniş, 2011).

The experts working in the field of 'cities and cultural industries /creative industries', have identified cultural and creative activities as supporting local development through various analyzes and sociological data. It has been seen in the studies of these researchers that the common demands of the people working in the fields defined as the culture industry and creative industries are 'cultural events', 'high-tech services', 'good life' and 'individual and free environment' (Çelik Ş.A, 2012).

Also, this is not only does people remain highly concentrated to the economy itself he high-tech, knowledge-based, and creative-content industries that drive so much of economic growth continues to concentrate in specific places. (from Austin and Silicon Valley to New York City and Hollywood, just as the automobile industry once concentrated in Detroit.) (Florida R, pp: 2005).

3. URBAN TRANSFORMATION

Globalization removed the geographical boundaries and put cities into the race for spatial organization for international production, trade and finance. The most important pillar of the neoliberal transformation in the world economy and the space policies that it directs is the creation of capital accumulation through the urban land (Içli G, p:248, 2013).

If the space is considered to be relational and produced, it can be said that each actor's every action is influenced by the produced space and contributes to the reproduction of the space. Every object produced by the actor, each new place he chooses and the relationship he has established may be considered as a new relationship potential or as a reproduction of space (Tekeli I, pp:83, 2010: 83).

All kinds of social relations and cultural values define as a capital. This is a requirement for capitalist economy. The disconnection of space from its context and place becomes an abstract space and allows for infrastructural relations. This allows the space to be transformed continuously in accordance with the changing conditions of the market economy and, if necessary, to be demolished and re-established (Kalaycıoğlu, Duduhacıoğlu and others, pp: 899, 2012).

H. Lefebvre (pp:129, 1991), in his theoretical approach to the relationship between space and capital accumulation, stated that space is a social product that is reflected in

the nature of social relations of capitalism and can be used as a tool of control and hegemony.

3.1. Purpose of Urban Transformation

Purpose of Urban Transformation has five main purposes. (Roberts,2000). These are, economic goals, reducing the economic imbalance, revitalization of business life, participating in the urban economy, improving the financial opportunities of the city administration. Officially, urban transformation process should designed to serve for these five basic problems.

3.1.1. The physical conditions of the city and the social problems are directly related. Social collapse or deterioration is the most important reason for urban areas to become collapsed areas. Urban regeneration projects should investigate the causes of social deformation and provide suggestions to prevent this distortion.

3.1.2. Urban transformation must respond to the physical changes of the elements of the urban fabric. It should meet the new physical, social, economic and environmental, infrastructural needs emerging in the rapidly growing, changing and deteriorating fabric of the city. These areas in the city should be evaluate by developing a plan for conservation and revitalization.

3.1.3. It should be supportive of economic development, improving urban prosperity and quality of life.

3.1.4. Urban areas are, physically and socially become collapse after lose their economic vitality. As a result, these areas socially and physically collapse. Urban regeneration projects should develop strategies for building economic viability in order to increase the quality of urban welfare and life in urban parts that become physical and social collapse areas.

3.1.5. Strategies are developing for effective use of urban areas to avoid unnecessary urban spread.

D. Harvey (pp:145,1985) emphasizes that the production of the urban built environment has developed in accordance with the logic of capital accumulation. According to this,

factories, schools, residential areas, etc., which are the components of the built environment in the city, are temporary. These socially produced fixed spaces are necessary to overcome the space capital begins to be worthless from the moment it is a space investment. In order to solve this problem, capital need to be made both geographically active and new built environments that can produce residual value can be demolished by replacing the old built environment which has a change value within the city.

The main strategies that come into prominence in the planning and development activities of the 'entrepreneur city management', capital, highly skilled and high-income tourists are a new global urban image and identity production tools.

So urban transformation as an urban policy strategy, serves major purposes. These are:

1-Respond to the continued changing urban needs and demands in time.

2-Raise up the urban physical aspects and dismantling social deprivation phenomenon.

3-Achieve economic success raising quality of life.

4-Avoid urban sprawl and invest land by the most appropriate way (Roberts, 2000: Katerji S., Ozakça M, 2015).

In this context, considering the urban settlement planning, developing policies are the methods of urban transformations. These are basically defined in five main titles. Redevelopment, rehabilitation / improvement / infill development, rehabilitation, revitalization, urban protection / conservation, urban renovation / refurbishment/ clearance.

3.2. Methods of urban transformation

3.2.1. Redevelopment

Destruction of the housing of the poor income groups, which can not be improved economically and structurally. This is a reorganization of urban residential infrastructure and superstructure in residential areas.

(a) Improvement : Part of the specific city or town is located in the residential area in the spontaneous development intervention. In order to shape urban development for the benefit of the society, it is the development of future-oriented development projection by reorganizing the relationship between the functions of the settlement and land use.

(b) Infill development : The addition of new activities and buildings to the existing tissue in a region.

3.2.2. Rehabilitation / remediation (urban rehabilitation)

These are partial renovations in settlements. These planned as organized but over time, abandoned, decreased in intensity or settled in different areas of business and owned by users. Preserving the existing area, preserving, repairing and restoration, and creating spaces in the current quality of urban equipment.

3.2.3. Revitalization

Socio-cultural, economic or physical collapse made in urban areas. Deterioration of the causes of debris, spatial social and political arrangements with the necessary attention to bring these areas to become the focus of attention and vitality of the work.

3.2.4. Urban Protection / Conservation: Preventing the disappearance of physical structure that reflects social and economic conditions and cultural values in the past due to changes and developments, integration of urban texture with contemporary life, making cultural assets useful, economic and functional to society to make the cultural assets healthy. In the concept of protection, there are two types of approaches, which called protection by their original nature or by limited changes.

3.2.5. Urban Renewal: In areas where the urban settlement order and the health and living conditions of the buildings constructed within this order could not be improved, all or some of the buildings are destroyed. The urban plan of the area redrawn and new structures constructed in a planned way.

(a) Rrefurbishment: With the use of landscape elements and urban furniture, the revitalization of historical areas. These urban furniture and physical environment play an important role in urban space perception and space image.

(b) Clearance: Places where housing and other structures in the regions where lower income groups are living, demolished in order to provide hygiene conditions. Afterwards, new buildings are constructed and superstructures are constructed.

Cities are structuring in accordance with the global economic process in the infrastructure required for capital mobility, control and management. The state has encouraged the production of urban built environment with the laws and regulations it

made (Balaban 2008). In this process, public, urban or urban benefit activities have replaced the policies to create economic returns and profitability.

Urban transformations were the increase of residences and shopping centers in the city walls. Generally, the low rent of urban areas with low value of exchange has been increase with new developments and the difference in rent has been present for the capital to produce itself in the city. The privatization of services and subcontracting in public affairs and the narrowing of the scope of the social security system are the policies that should be interpret in this context.

Instead of a holistic understanding of urban planning, where social contradictions are reconciled and softened; finance, consumption and entertainment centers and capital make capital productive, making cities attractive for international capital. This is the capital-grabbing race in the world market. City managers have been designer and project for this race. In other words, the city administration is transformed to urban management, marketing.

4. CONCLUSION:

Cultural policies have gained importance with the abandonment of industry-oriented planning for urban development in the last thirty years, and action plans focused on cultural policies have been implemented. After deindustrialization, with the city economies, the social and spatial structure of the city also occurred. One in terms of revitalizing the economy through the improved urban image, with a focus on the urban space, the other one is the cultural economies of these developments that emerged in two different axes in terms of evaluating the reflections of the macro economies in the city.

The first studies to revive the urban collapse areas came to the fore in the 1980s with transformation projects that evolved through sectors such as real estate and tourism. The urban transformation projects of the 1990s have seen to develop / shape through the concepts of globalization, competitiveness / competitiveness, image, creativity and the processing of cultural values of the city. Cultural economy has an important place in

the competitive power of the city and cities shape their policies with the help of cultural economies.²

This is a combination of new economies, services and production sectors. They concentrate on competition and creativity in the fields of culture and art. Thus, they offer new opportunities to the cities where they were born and lived.

The notion of competitiveness, image and creativity has changed the dynamics of urban development. Cultural industries, one of the key elements of the rapidly growing culture economy, was an important asset for urban economies. These industries are mainly concerned with the production, distribution and consumption of symbolic products that take the economic value of culture from cultural values.

Increasing the competitiveness of cities in the process of globalization is possible with the development of competitive advantages within other cities. For this, it is necessary to accelerate the flow of capital in the city and to make the investments of international capital to the city. One of the most well-known tools is the real estate market. With the real estate, significant contributions made directly and indirectly in local place on various fields such as employment, image and identity and physical infrastructure. In addition, strengthening the market for real estate allows interest in the urban area and investment. Thus, reshaping of urban space also facilitated. (Güzey, 2012: 65-66).

In addition, spatial agglomeration and globalization has considered as complementary processes in the studies on spatial and geographical organization of cultural production. (Gibson and Kong, 2005; Power and Scott, 2004). Globalization has now paved the way for scattering in lower cost areas for pre-cumulative activities. (Scott, 2004; Power and Scott, 2004).

It is apparent that place and community are more critical factors than ever before. And it appears that place, rather than being an abstract “space” as Kelly suggests, is essential to economic life. The economy itself increasingly takes form around real concentrations of people in real places (Kelly K., 1998, pp.94-95)

² Töre E., (2014; pp: 161) Urban transformation projects are predominantly based on real estate and tourism sectors. In this process, culture has been transforming the city into a spatial transformation and beautifying the urban image. flagship projects (eg Guggenheim Museum in Bilbao), events (eg 1992 Barcelona Olympics, 1990 Glasgow European Capital of Culture) and cultural quarters (eg Nottingham Lace Market and Dublin Temple Bar) by means of urban transformation.

As seen that, with the approach of urban management /marketing, all the purposes of urban transformation will be formal phenomenal issues. Because of the income gap of urban habitants with urban transformation projects, urban transformation works for urban managers to get much income to invest infrastructure projects of the city to raise up the cities comfort for to get interest of hard working good income educated, intelligent culture industries.

This means, urban infrastructure prepare itself for hard working, productive people who work in intelligent and culture industries. Because they produce high taxes for the government. Also, reproduction of space would expect to be by the inhabitants of these people.

As İ.Tekeli (2010: pp.83) mentioned, If the space is considered to be relational and produced, it contributes to the reproduction of the space where each actor is influenced by the produced space. Every object produced by the actor, his / her chosen place and the relationship he / she establishes is a new relationship production and reproduction of space.

Socially, and sustainable urban life and integration looks far away with the mentality of urban management.

REFERENCES:

Adorno T., 2016, (pp.109-121), Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi, İletişim Yayınları,

Balaban Osman. Capital accumulation, the state and the production of built environment: the case of Turkey, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara. 2008

Buck N., Gordon I., der.(2005) Changing Cities; Rethinking Urban, Competitiveness, Cohesion and Governance, Palgrave MacMillan, NewYork, sy:145

Çelik Ş.A. 'Kültür Endüstrisi', s.319, Literatür Yayıncılık, 2012

Florida R., "Cities and the Creative Class", p:6, 2005,
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/1540-6040.00034> , 20.10.2018

Geniş Ş., 'Küreselleşme, Kent ve Kültür', İdea Kent, sayı:3, Mayıs 2011, s.48-61

Gibson, C. ve Kong, L. (2005). Cultural economy: a critical review, Progress in Human Geography 29, 5, 541-561.

- Gottdiener, M. (1993). A Marx for our time: Henri Lefebvre and the production of space. *Sociological Theory - A Journal of the American Sociological Association*, 11(1), 129-134.
- Gottdiener, M. (1994). *The Social Production of Urban Space*, Austin: The University of Texas Press
- Güzey, Ö. (2012). “ Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Uygulamaları: Neo-liberal Kent Politikaları, Yeni Kentsel Aktörler ve Gecekondu Alanları”, *İdealkent Araştırma Dergisi*, 7, 64-83
- Hannerz U. (1990) *Cosmopolitans and Locals in World Culture*, Theory, Culture & Society, Sage Journals, London, 237-251.
- Harvey, D. (1982). *The limits to capital*. Oxford: Blackwell.
- Harvey, D. (1985). *The urbanisation of capital*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Harvey, D. (1997). *Postmodernliğin durumu*. İstanbul: Metis.
- Harvey, D. (2012). *Sermayenin Mekânları-Eleştirel Bir Coğrafyaya Doğru*, İstanbul: Sel Yayıncılık, pp: 419.
- Harvey, D. 1989. *From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation of Urban Governance in Late Capitalism*, *Geographiska Annaler B* 71 (1), ss. 3-18, 1990. *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*. London: Blackwell.
- İçli G., “Kentsel Yapılı Çevrenin Üretimi Ve Yeni Mekansal Dinamikler - Kentsel Dönüşüm Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt 5, No 1, p:248, 2013 Issn:1309-8012 (Online)
- Jessop, B. 1997. *The Entrepreneurial City*, N. Jewson ve S. MacGregor (der.) *Transforming Cities: Contested Governance and New Spatial Divisions*, London and New York: Routledge.
- Katerji S., Ozakça M, 2015, ‘Urban Transformation as a Process for Inner-City Slums in Turkey, The Experience of Gaziantep City, Turkey’, *Artium Journal*, Cilt 3, Sayı 2, pp:22-36, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi Publication, Gaziantep, Turkey (<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/25552>)
- Kelly. 1998. *New Rules for the New Economy*. New York: Viking
- Lefebvre, H. (1976). *Survival of capitalism*. Londra: Macmillan.
- Lefebvre, H. (1979). *Space: Social product and use value*. J. Freiberg (Ed.), *Critical*

sociology: European Perspective. NewYork: Grossman.

Lefebvre H. (1991), Production of Space, Oxford, OX, UK ; Cambridge, Mass., USA Blackwell, pp: 352-353

Lefebvre, H. (2014), Mekânın Üretimi (Çev. Işık Ergüden), Sel Yayıncılık, İstanbul

Power, D. ve Scott, A.J. (2004). A Prelude to Cultural Industries and the Production of Culture, D. Power ve A.J. Scott (der.) Cultural Industries and the Production of Culture (ss. 3-15) içinde. London and New York: Routledge.

Roberts, P. (2000). The Evolution, Definition and Purpose of Urban Regeneration, in Urban Regeneration. Thousand Oaks- Sage Publications, New Delhi.

Rober ts, P. , 2000. The evolution, definition and purpose of urban regeneration. P. Roberts ve H. Sykes, (Ed.), Urban regeneration a handbook .London: SAGE Publications.

Scott, A.J. (2004). Cultural Products Industries and Urban Economic Development, Urban Affairs Review, 461-490., <http://129.3.20.41/eps/urb/papers/0511/0511005.pdf>, [erişim 25 Ekim 2016].

Swingewood A., 1998, s.310, 'Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi', Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara

Tekeli İ, (2010), Sanayi Toplumu İçin Sanayi Yazıları, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul

Töre E., "Any Room for Cultural Industries in Urban Policies?: The case of Istanbul Film Industry", İdeal Kent, Sayı 12, Nisan 2014, ss. 160-193)

Tural, N. K (2004). Küreselleşme ve Üniversiteler, Ankara: Kök Yayıncılık.

MAKALE / ARTICLE:

SIYASETÇİ VE BÜROKRAT SÖYLEM ANALİZİYLE KÜLTÜREL DİPLOMASİ KAVRAMI*

THE CONCEPT OF CULTURAL DIPLOMACY SPEECH ANALYSIS FROM POLITICAN AND BUREAUCRAT

Mehmet ÜLKER**, Şaban ÇOBANOĞLU***, Özkan ÇAKMAK****

ÖZET

Bu çalışmada Türkiye özelinde, kültürel diplomasi kavramı tanımlanmıştır. Bunun için siyasetçi ve bürokrat söylemlerinin analizinden faydalanılmıştır. Nitel araştırma temelli bir çalışmadır. Doküman analizi, içerik, kategori ve değerlendirici analizi gibi yöntemlerden faydalanılmıştır. Doküman analizi sürecinde; diplomasi sistemi ve kültürel diplomasinin akademik arka planı ortaya konulmuştur. Daha sonra araştırma amacına yönelik söylemler derlenmiştir. Söylemler; kültür diplomasisiyle ilişkili tarafların açıklamalarından seçilmiştir. Açıklamalara; kurumsal basılı materyal ve internet ile medya mecralarından ulaşılmıştır. Bunların analiziyle; sonuç, yorum ve önerilere ulaşılmıştır. Tüm bunlarla üç ayrı kültürel diplomasi kavramının tanımı elde edilmiştir. Bunlardan birisine göre kültür diplomasisi: Kültür, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi, sanat ve tarih birikimlerinin, karşılıklı etkileşimini esas alan; tanışma, dostluk ve gönül köprüleri inşa etme ile sonuçlanması beklenen faaliyetler bütünüdür.

Anahtar Kelimeler: Kamu diplomasisi, Yunus Emre Enstitüsü, Kültürel Diplomasi, Söylem Analizi.

* **Teşekkür:** Bu çalışmanın bulgu, analiz ve değerlendirme sürecindeki katkılarından dolayı *Slaveya Nedelcheva* ve *Filiz Pasoma*'ya teşekkür ederiz.

** Dr., Priştine Yunus Emre Enstitüsü, mehulker@gmail.com

*** Dr. Öğr. Üyesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, scobanoglu@fsm.edu.tr

**** Uzman, Yunus Emre Enstitüsü Başkanlığı, ozkan.cakmak@yee.org.tr

ABSTRACT

The concept of cultural diplomacy has been identified by in this study. Therefore, political and bureaucratic speech analysis have been used. It is based on qualitative research. Analyses were based on documents, content, category and evaluative methods. Academic background diplomatic system and cultural diplomacy were revealed while processing the documents. Furthermore, study related to speeches have been compiled. Speeches have been chosen from the parts related to cultural diplomacy. Descriptions are created from the institutional printed materials gotten from internet and media channels. Through their analyses; conclusion, comment and suggestions are achieved. With all these, three distinct cultural diplomacy concept definitions are obtained. According to one of them, cultural diplomacy: cultural, teaching Turkish as a foreign language, art and history accumulations, in total, expected to an end in mutual interaction, encounter, friendship and building bridges of love.

Keywords: Public Diplomacies, Yunus Emre Institute, Cultural Diplomacy, Speech Analysis.

1. GİRİŞ

Karşılıklı olarak etkileşim içinde bulunan unsurların, tasarlanan amaçları gerçekleştirmek için bir bütün meydana getirecek şekilde organize edilmesi işine sistem denir (Sezgin, 1994 akt. Yalın 2008, s. 8). Sistemler bir kısım olay ve gelişmelerin etkisiyle ve zamanla farklılaşır. Bu farklılaşma, sistemi oluşturan unsurlar arasında veya başka sistemler ile onların unsurları arasındaki etkileşimin bir sonucudur. Farklılaşma ise yenileşme, değişme veya dönüşüm olarak kendini gösterir. Diplomasiyi de bir sistem olarak ele alırsak onun da farklılaştığını görürüz. Diplomasinin tanımları arasında şunlara da yer vermek mümkündür: “Devletlerin yöneticileri arasında meydana gelen uluslararası iletişim sürecidir” (Arslan, 2014, s. 24). “Başka bir ülkede müzakere önceliğine dayanan nüfuz etme hareketidir” (Griffiths, O’Callaghan ve Roach, 2014, s. 80). “Bağımsız devletlerin hükümetleri arasındaki resmî ilişkilerin gerçekleştirilmesinde uygulanan zekâ ve zarafettir” (Yılmaz, 2012, s. 190). Diplomasî sisteminde, genel boyutuyla en önemli farklılaşmanın; geleneksel diplomasiden kamu diplomasisine geçiş olduğu kabul edilir. Bunun dışında Armitage ve Nye (2007, s. 55) üçüncü bir güç evredini ele alır. Bu evreyi “akıllı güç” olarak adlandırırlar. Onlara göre akıllı güç; “katı güçten yumuşak güce giden farklılaşma dönemini temsil eder ve diplomasî sisteminin yeni bir evresidir”. Alandaki bazı uzmanlar ise bunun; “11 Eylül saldırılarından sonra, diplomatik uygulamaların yetersiz kalmasının bir yansıması olarak ABD’de ortaya çıktığını” bildirirler. Onlara göre, “akıllı güç; katı güç ile yumuşak gücün harmanlanmasından oluşmuş bir diplomasî stratejisidir”. Bu evre göz ardı edildiğinde

geleneksel diplomasiden kamu diplomasisine geçiş ile ortaya çıkan farklılaşmanın; yenileşmeden daha fazla “değişim” (Kurtuluş, 2014, s. 15; Tomic, 2011, s. 67) veya “dönüşüm” (Kalın, 2011, s.5) şeklinde de ifade edildiği görülür.

Soğuk savaş dönemini temsil eden “geleneksel diplomasi” (Ekşi, 2014, s. 86; Tomic, 2011, s. 67; Snow 2009, s. 9) veya “katı yaklaşımlı diplomasi” (Signitzer ve Coombs, 1992, s. 140) dönemidir. “Kamu diplomasisi” (Ekşi, 2014, s. 86; Kalın, 2011, s. 5) dönemi ise; “güncel diplomasi anlayışı” (Snow, 2009, s. 10), “esnek yaklaşımlı diplomasi” (Signitzer ve Coombs, 1992, s. 140) ve “kültürel diplomasisi ve kamu diplomasisi” Tomic (2011, s. 67) ifadeleri ile de anılır.

Diplomasi sistemi farklılaşmasındaki en temel unsurlardan biri olan “güç” kavramının, başka yansımaları da vardır. Bu farklılaşma, kendi ve diğer sistemler ile onların alt unsurları arasındaki etkileşim şeklinde kendini gösterir. Diplomasi biriminde bir anlamda “karşılıklı bağımlılık teorisi” ile açıklanır. Karşılıklı bağımlılık teorisi “uluslararası aktörlerin birbirleri ile olan etkileşimleri neticesinde meydana gelen denge durumu” (Keohane ve Nye, 2007, s. 221) üzerine kurgulanır. Güç kavramının geleneksel diplomasideki yansıması “katı kuvvet” (Nye, 1990, s. 94) ifadesi ile ele alınır. Kamu diplomasisinde ise Kurtuluş, (2014, s. 58)’de belirtildiği gibi kimi yazarlar ve Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü tarafından da “ince güç” kavramı ile” kullanıldığı bildirilir. “Yumuşak güç” (Kalın, 2011, s. 9; Nye, 1990, s. 94)’de, “yeni kamu diplomasisi” (Cull, 2011, s. 11) ve “diyalog-tabanlı diplomasi” (Riordan, 2005, s. 187)’de kullanılmaktadır.

Güç kavramının geleneksel diplomaside, “askeri güç kapasitesi” (Snow, 2009, s. 11)’nden ve kamu diplomasisinde “kamuoyu odaklı” (Ekşi, (2014, s. 86) diplomasi algısı üzerinden yürüdüğü ele alınır. Bir başka ifade ile geleneksel diplomasinin “devletten, devlete” (Ekşi, 2014, s. 86; Walter, 2007, s. 37) veya “hükûmetten, hükûmete ve resmî ilişkiler” Snow (2009, s. 11) ile yapıldığı bildirilir. Kamu diplomasisinde ise “devletten-halka ve halktan-halka” (Kalın, (2011, s. 11) yöneldiği ele alınır. Bunun “devlete ve halka” (Ekşi, 2014, s. 86; Snow, 2009, s. 11), “hükûmetten-halka ve halktan-halka” (Snow, 2009, s. 11) ve “hükûmet ile yabancı bir halkla veya uluslararası topluma” (Heller ve Person, 2009, s. 225) yönelik yapıldığını da bildirenler vardır.

Kamu diplomasisi kavramı ilk defa 1965 yılında üretilmiştir (The Edward R. Murrow Center, akt. Kurtuluş, 2014, s. 82). Kamu diplomasisi şöyle tanımlanmaktadır: “Normlar ile kurumlar aracılığıyla kendilerini takip etmeleri için diğerlerini ikna etmeye veya razı

etmeye çalışma işidir” (Cull, 2010, s. 15). “Halkı anlamak, bilmek ve ona etki etmektir” (Manheim, 1993, akt. Kalın, 2011, s. 23). “Bir ulusun düşüncelerini, hedeflerini, ideallerini, güncel politikalarını, kurumlarını ve kültürünü yabancı ülkelerin kamuoylarına anlatma amacıyla uygulanan politikadır” (Türk Dil Kurumu Sözlüğü, 2015). “Uluslararası bilgi ve kültür programıdır” (Walter, 2007, s. 45). “Bir hükûmetin yabancı bir halkla ya da uluslararası toplumla kurduğu iletişim sürecidir” (Heller ve Person, 2009, s. 225).

Yumuşak güç faaliyetlerinin amaçlarından birisi, “yapılan çalışmalar neticesinde toplumlara kendimizi iyi bir şekilde ifade ederek ilgili toplum nezdinde çekiciliği sağlayabilmektir” (Arslan, 2014, s. 74). Bu çekiciliğin marka kimliği üzerinden de aktarılacağı ele alınır. “Marka diplomasi” kavramını Leonard ve arkadaşları, “Son yirmi yıldır uluslararası kimliğin tüketicilere aktarılmasını sağlayan en önemli kanallardan birisidir” (Leonard, Steead ve Swewing, 2002, s. 65-67) olarak ele alır.

Diplomasi sistemi, kamu diplomasisi dönemindeki, amaçlarına ulaşmak için seçilen roller “kültür, siyasi değerler ve dış politika” (Nye, 2007, akt. Kurtuluş, 2014, s. 28) olmak üzere üç unsur ile açıklanır. Bu unsurlardan kültür; “diğerlerine çekici geldiği müddetçe”, siyasi değerler; “devletin evinde ve dışarıda bu değerlere uygun davrandığı müddetçe” ve dış politika ise “meşru ve etik bulunduğu sürece geçerlidir”. Leonard (2002, s. 10-11)’a göre kamu diplomasisi döneminde, diplomasi sisteminin amaçlarına ulaşmak için seçtiği roller “politik-askeri, ekonomik, sosyal-kültürel” unsurlar üzerine kurgulanmıştır. Arslan (2014, s. 46-54)’nda “kültür, siyasi değerler, hükümet politikaları ve dış politika” olmak üzere dört ayrı unsurun icra edildiği şekli ile açıklanmıştır.

Kamu diplomasi uygulamaları sürece dayalıdır. Bu süreç; “Günlük, stratejik ve uzun süreli” (Nye, 2008, s. 97-102) dönemlere yayılır. “Günlük iletişim dönemi, medyaya açık olmak ile ilişkilidir. Verilecek mesajın sürekli ve tutarlı olması ise stratejik iletişim dönemi ile ilişkilendirilmeye çalışılır. Uzun süreli iletişim döneminde ise ilişkilerin geliştirilmesi konusundaki süreç yönetilir”. Bu süreç Leonard, (2002, s. 10-11)’e göre “Reaktif, önleyici ve inşacı” dönemler şeklinde açıklanır. “Reaktif” adı ile ele alınan ilk dönem “kısa dönemli iletişim biçimini temsil eder ve saatler veya haftalarla ilişkilidir”. “Önleyici” ifadesinin temsil ettiği ikinci dönem ise “orta dönemi kapsayan iletişim biçimini temsil eder” ve “aylar” dönemi ile ilişkilidir. İnşacı adı ile ele alınan üçüncü dönem ise “yıllar” dönemi olarak ele alınır.

Kamu diplomasisinin temel prensipleri; “devletin politika ve aktiviteleri, resmi kanal ve araçları” (Kalın, 2011, s. 11) üzerine kurgulanır. Hedef kitlesinin ise; “hükümetler, sivil toplum örgütleri ve bireyler arasındaki işbirliğiyle” (Riordan, 2005, s. 192) ilişkili olduğu açıklanır. Bu ilişkinin; “devletten, topluma ve toplumdan topluma, hükümet harici aktörlerce kamuoyu ve toplum önünde gerçekleştirilen gayri resmi ilişkileri içerdiği” (Ekşi, 2014, s. 86) de bildirilir. “Kamu diplomasisi ya da yumuşak güç uygulamalarında, devletin etkin bir aktör olmasının yerine hükümet dışı organizasyonlara imkân tanınır. Uluslararası eğitim, ekonomi, ticaret vb. gibi alanlarda da destekleyici mahiyette bir görev üstlenmesi sağlandığı” (Arslan, 2014, s. 40) bildirilir. Bu boyutları ile bakıldığında kamu diplomasi araçlarına hayat vermek için resmî, resmî olmayan ve uluslar üstü organizasyonların varlığına da ihtiyaç duyulduğunu söylemek mümkündür. Bu durum, aynı zamanda kamu diplomasisinin, toplumları birbirine bağlayan, devletlerin resmî organları ve devlet adamlarının yer aldığı resmî iletişim kanallarının varlığı dışında bir kısım iletişim kanalları ile de yürütüldüğü anlamına da gelir.

Halklar arasında yapılan kamu diplomasisi uygulamalarında; “dinleme, savunma, kültürel diplomasi, değişim diplomasisi, uluslararası yayıncılık” (Cull, 2010, s. 11-17) gibi araçlardan faydalanılır. Cull’a göre; dinleme “yabancı kamuoyu hakkında bilgi edinip veriler toplayarak dış politikadaki adımların bu bilgiler ışığında atılmasıyla ilişkilidir”. Savunma ise; “yabancı kamuoyunun zihninde, belirli bir politika, fikir veya aktörün genel çıkarlarını aktif bir şekilde düzenlemek için uluslararası iletişim faaliyetinin üstlenilmesi ile uluslararası ortamın yönetilmeye çalışması işidir”.

Kamu diplomasisinin resmî uygulamaları; “devlet adamları tarafından icra edilirken onların birlikte hareket ettiği devlet veya devlet destekli birçok organizasyonun varlığından bahsetmekte gerekir (Wiseman, 2010, s. 3). Kamu diplomasi araçlarına bu boyutta bakıldığında hükümet ve hükümet dışı organizasyonları (a) devlet kurumları, (b) değişim faaliyetleri ve eğitim programları, spor faaliyetleri, sanat faaliyetleri, ekonomik faaliyetler, (c) iletişim teknolojileri ve (d) medya iletişim ve uluslararası yayıncılık (Arslan, 2014, s. 54) olmak üzere dört alt başlıkta toplamak mümkündür. Benzer şekilde bir başka sınıflandırma ise; “sivil toplum örgütleri, araştırma merkezleri, vatandaş görüşleri anketi, medya, kanaat önderleri, üniversiteler, değişim programları, dernek ve birlikler ile çalışanların aracılığı” (Kalın, 2011, s. 11) şeklinde sıralamaktadır. Walter, (2007, s. 45)’da ise; “radyo, TV, internet, basın ve yayınlar, film, sergi, akademik

ve öğrenci değişimi, öğrenci öğretmenleri ve diğer iletişim faaliyetleri” şeklinde bir sıralama yapıldığı görülür.

Bir kamu diplomasi aracı olarak hükümet ve hükümet dışı organizasyonların, sistematik ilişkileri; “güçlü ve eş değer kişilerin karşılıklı tanınması değil; raporlama, iletişim, müzakere ile temsilin yer aldığı sistematik ilişkilerden makul bir beklentinin ortaya çıkması ile ilişkili (Wiseman, 2010, s. 3) olduğu görülür. Kamu diplomasi araçları, uzmanlık alanları da dikkate alınarak farklı adlar altında biçimlendirilerek uygulanır. Leonard, (2002, s. 10-11) bu diplomasi araçlarını beş temel uzmanlık alanına ayırır. “Sivil toplum örgütleri ile diplomasi, diaspora diplomasisi, siyasal parti diplomasisi, marka diplomasisi ve iş diplomasisi” adları ile sıralar.

“Farklı toplum ya da ülkelerin kültür diplomasi stratejilerini de farklıdır”. “Türkiye’nin kültür diplomasi stratejisi: ulusal çıkar, bölgesel itibar ve evrensel sorumluluk olguları üzerine kurguludur” (Kalın, 2012, s. 18). “Özellikle kültürel diplomasi ve insani diplomasi alanlarını öne çıkarma yolu tercih edilir” (Kurtuluş, 2014, s. 82). Kanada ve Yeni Zelanda’nın kamu diplomasi stratejisinin, Mark (2010, s. 3-7), Kanada için; “modern ekonomi ve çok kültürlülük” üzerine ve Yeni Zelanda için “Ulusal imaj ve markaları” üzerine kurgulandığı ele alınır.

Avrupa Birliği (AB), Birleşik Krallık, Çin Halk Cumhuriyeti ve Birleşik Devletlerin kültür diplomasi stratejilerini ise Kalın, (2012, s. 18)’de şöyle derlemiştir. AB kültürel diplomasi stratejisi; “AB’nin kültürel diplomasi amacına hizmet edecek şekilde, iletişim alanında kullanmak üzere tahsis ettiği önemli mali kaynaklar ile bunun AB devleti olmayanlara yönelik kullanılmasını esas alan stratejik unsurların varlığı ile ilişkilidir”. Birleşik Krallık’ın ise “üstünde güneş batmayan imparatorluk vurgusu üzerine kurguludur”. Birleşik Krallık’ın dış politikasını; “ticaret, kültür, dil, eğitim, turizm ve başarılı ve dengeli marka yönetimi gibi karışık bileşenlerle ilişkili” olduğunu açıklar. Çin Halk Cumhuriyeti için “olumlu imaj, barışçıl, kalkınmacı, güvenilir, işbirliğine açık ve yaygın nüfusa hizmet etme hedefinden” bahsedilir. Birleşik Devletlerin ise “11 Eylül’den sonrasındaki imaj ve kredibilitenin sürdürülmesi eğilimi” üzerine kurgulu olduğunu bildirir.

Kamu diplomasisi ile kültürel diplomasi arasındaki ilişkiyi şu şekillerde açıklamak mümkündür: “Kültürel diplomasi veya kültür, kamu diplomasisinin bir alt aracıdır” (Graf, 2012, s. 3). Kültür alanında ve politikalar ile yürütülen kamu diplomasisinin

özetidir (Mark, 2009: 64). Ulusal yönetim yapısı içinde kullanılan ve kamu diplomasisinin bir aracıdır (Agostinelli ve Coppi,2012: 7). Özel bir faaliyetin olumlu yansımalarıdır (Tomic, 2011: 64). Uluslar ve halkları ile karşılıklı anlayışın teşvik edilmesine yönelik; fikirlerin, bilgilerin, sanat ve diğer yönlerinin değişimidir (Cummings, 2003: 1). Kamu diplomasisi pratiklerinin, kültür kodları üzerine inşa edilmesine dayanan iletişim dili arasında bir ilişkidir” (Kalın, 2011: 11).

Kültürel diplomasi ile yapılan iş, Kalın, (2011: 11)’de “her bir ülkenin kültürel veya sosyal kodları ile değişen, genelde tarihî ve kültürel miras üzerine kurgulanan ve kendine has dil ile araçlarının kullanılması işidir”. “Başkaları üzerinde yarattığı sorumluluk ve çekicilik ile ilişkilidir” Nye (2005: 20). “Birleştiriciliği esas alan kültürel çekim kavramı etrafındaki uzlaşdır” (Arslan, 2014: 46). “Kültürün; hangi zaman ve mekân idrakiyle algılandığı ve bunun dünyaya tanıtılma gayretinde ortaya konulan uygulama biçim ile ilişkilidir” (Davutoğlu, 2013, s. 9). “Türkiye’yi bilen ve seven, Türk tarihini bilen, Türk insanına ve kültürel değerlerine sempati ile bakan entelektüel ve bürokratik bir kitle oluşturma işidir” (Develi, 2014, s. 6). “Çeşitli kurumlarla iş birliği yaparak bilimsel ve kültürel çalışmaları desteklemek, ortaya çıkan sonuçları çeşitli yayınlar vasıtasıyla dünya kamuoyuyla paylaşmak ve bu sayede dünya kültürleri arasında köprüler kurmak” (Ateş, 2018). Türkiye’nin devlet kurumları eliyle yaptığı kamu diplomasisi uygulamalarında, birçok kurumun yer aldığı görülür. Bu kurumlar; “TİKA (Türkiye Uluslararası İşbirliği ve Kalınma Ajansı), Kızılay, Turizm ve Kültür Bakanlığı, Yunus Emre Enstitüsü, TRT (Türkiye Radyo ve TV Kurumu), Yatırım Destek Ajansı ile diğer enstitülerdir” (Kalın, 2011, s. 21). Türkiye’nin kültürel diplomasi faaliyetlerini Davutoğlu, (2010)’da Yunus Emre Enstitüsünün görevleriyle açıklamaktadır: “(a) halklar arasında etkileşim, (2) aydınlar arasında etkileşim ve (3) ortak kültürel mirasın ihya edilmesi (geçmiş mirasın paylaşılması ve geleceğe nakledilmesi) yolu ile etkileşimdir”.

Kültürel diplomasi faaliyetleri temelde “Uzun dönemli çalışmalar olmalıdır. Sanat sergileri gibi çalışmalar anlık tepki almada faydalı olabilir. Ama geneli oluşturan dil faaliyetleri, kültür sanat faaliyetleri gibi çalışmaların hazır hale getirilerek, netice alınması açısından uzun bir dönemi kapsamalıdır (Cull, 2010, akt. Arslan, 2014, s. 97-98). Kültürel diplomasi faaliyetlerinde birçok araç kullanılabilir. Bunları; “seçkinlere

hitap eden biçimi ile edebiyat, sanat ve eğitim gibi üst kültür ve eğlenceye dayalı popüler kültür unsurları” (Nye, 2005, s. 20) olmak üzere iki ana başlıkla açıklanır.

“Kültürel diplomasi kavramı üzerinde mutabakata varılmış bir tanım bulunmamaktadır (Ekşi, 2014, s. 128). Bu durum belki “Bir kısım akademisyenlerin dünya politikası, dünya düzeni ve dış politikayı içeren önerileri olduğunu söylemek mümkün iken, bunlar; teorik ve metodolojik zayıflıklar da içermesi ” (Kurtuluş, 2014, s. 52) ile de ilişkilidir. Kültürel diplomasi kavramı üzerine mutabakata varılmış bir tanımın olmaması, bu bağlamda yapılacak tanımın, diplomasi sistemi için bir ihtiyaç olduğu değerlendirmesini haklı kılmaktadır. Bu süreçte cevap bulması gereken birçok soru vardır. Ancak genel boyutu ile bakıldığında kamu diplomasisi ve onun bir alt aracı olan kültür diplomasisinin temel prensiplerinin; “devletin politika ve aktiviteleri, resmi kanal ve araçları” (Kalın, 2011, s. 11) üzerine kurgulandığı görüşü ile bakıldığında mutabakat sağlanabilecek tanımın, devlet adamlarının demeç ve konuşmalarının analizi ile üretilebileceğini haklı kılmaktadır. “Devlet adamının konuşma biçimi, belagati, kitlelerle nasıl iletişim kurduğu, söylemlerinde hangi ifadeleri kullandığı, bir devletin kamu diplomasisinin önemli bileşenlerini oluşturmaktadır” (Kurtuluş, 2014, s. 84).

Yukarıda ele alınan tüm hususlara bakıldığında, kültürel diplomasi tanımının yapılması, diplomasi sistemi içindeki amacı, konumu, araçları bakımından da önemli bir ihtiyaçtır. Bunun devlet adamlarının konuşma biçimi, belagati, kitlelerle nasıl iletişim kurduğu, söylemlerinde hangi ifadeleri kullandığının tespitiyle yapılabileceği de değerlendirilmektedir. İşbu çalışma bu bütünlük içinde, Türkiye örneklemiyle bir anlamda Türkiye'nin kültürel diplomasisinin tanımının yapılması ve alandaki çalışmalara katkı sağlaması açısından yerinde olacaktır.

2. YÖNTEM

Araştırmanın yöntemi, türü, araştırma grubu, veri toplama araçları, geçerliği ve güvenilirliği, veri toplama teknikleri ve verilerin analizi aşağıda ele alınmıştır.

2.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı; Türkiye örnekleminde kültürel diplomasisi kavramı tanımını yapmaktır. Bu amaca ulaşabilmek için aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır. Kültürel diplomasi kavramının tanımı nedir?

- a. Siyasetçi iken kültürel diplomasi çalışmalarının içinde bulunmuş kişilerin, söylemleri analiz edildiğinde, kültürel diplomasi kavramının tanımı nedir?
- b. Bürokrat iken kültürel diplomasi çalışmalarının içinde bulunmuş kişilerin söylemleri analiz edildiğinde, kültürel diplomasi kavramının tanımı nedir?
- c. Araştırmacılara göre kültürel diplomasi kavramının tanımı nedir?

2.2. Araştırmanın Modeli Ve Veri Toplama Araçları

Araştırmadaki veri toplama süreci; içerik, kategori ve değerlendirici (Evaluative Assertion) analizleri süreçleri ile yapılmıştır. Bir bütün olarak baktığımızda, nitel araştırma modeli kullanılmıştır.

2.3. Araştırma Verilerinin Analizi

İçerik analizi, doküman analizinden elde edilen bulguların derlenmesi ile oluşturulmuştur. Kategori analizi ise, kültürel diplomasi alanında siyasetçi ve bürokrat olarak görev almış kişilerin söylemlerinin kendi içinde araştırmacılarca tasnif edilmesine dayanmaktadır. Bu kapsamdaki siyasetçi ve bürokrat söylemleri; homojen, ayırt edici ve objektif olacak biçimde, anlamlı ve bütünsel biçimleri ile (Bilgin, 2006, s. 19) kategorilere ayrılmıştır. Değerlendirici analizi ise; doküman, içerik ve kategori analizinde elde edilen bulgulara göre yapılmıştır.

Kategori analizi ve değerlendirici analizi sürecinde Bilgin (2006: 19-21) ve Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, (2008, s. 245-248)'de ele alındığı şekli ile önce söylemler; söylem sahibi, yargı terimi, içeriği, olumlu ve olumsuz olma durumu ile bunların bağlantı terimi dikkate alınarak tasnif edilmiştir.

Araştırmanın, anlaşılabilirliği ve kapsam geçerliliği için üçü bürokrat, ikisi akademisyenden oluşan beş ayrı alan uzmanı görüşünden faydalanılmıştır. Araştırmacılar tüm çalışmada, alan uzmanları ise anlaşılabilirlik ve kapsam geçerliliği sürecinde sınırlı sayıda ve rastgele seçilmiş söylem ve bulgular üzerinden görüşlerini paylaşmışlardır. Bu süreçlerde araştırmacılar ve alan uzmanları arasında, ortaya konulan tutum kelimeleri ve onun güçleri arasında anlamlı farklılık barındıran sonuçlarla karşılaşmamıştır. Küçük farklılıklar ise bir kez daha istişare edilmiştir. İstişareden sonra tutum kelimeleri ile gücü ya kabul edilmiş, ya değiştirilmiş ya da çalışmadan çıkarılmıştır.

2.4. Araştırmanın Evreni Ve Örneklemi

Araştırmanın evreni, söylemleri esas alınan kişiler ve söylemlerin derlenmesine kaynaklık eden yerler olmak üzere iki türdür. Buna göre söylemleri esas alınan kişiler; siyasetçi ve bürokratlardır. Söylemlerin derlenmesine kaynaklık eden yerler, söylemlere ulaşılan yazılı, basılı ve elektronik ortamlardır.

Buna göre söylemleri esas alınan siyasetçiler, siyasetçi kimliği ile Yunus Emre Enstitüsü mütevelli heyetinde başkan ve/veya üye olanlar ile yönetim kurulu başkanlığı yapmış kişilerdir. Bürokratlar ise Yunus Emre Enstitüsü başkanlık görevini icra etmiş kişilerdir.

Söylem örneklemi 45 ayrı veri kaynağından elde edilmiştir. Araştırmada yirmi üç ayrı Yunus Emre Bülteni'nden faydalanılmıştır. Bu boyutu ile araştırma örnekleminin temelini Yunus Emre Enstitüsü tarafından yayınlanan "Yunus Emre Bülteni" oluşturmaktadır. Bunun dışında internet, diğer bültenler, dergi, gazete haberi ve makale gibi mecralardaki haber veya mesajlar da derlenmiştir. Bu mecralardaki veri kaynaklarında ise mülakat, analiz, röportaj ya da konferans konuşmalarından faydalanılmıştır.

3. BULGULAR

Araştırmanın amaç bölümünde yer alan sorulara yönelik elde edilen bulgu ve yorumlar aşağıdadır.

3.1. Siyasetçi İken Kültürel Diplomasi Çalışmaları İçinde Bulunmuş Kişilerin Söylemleri Analiz Edildiğinde, Kültürel Diplomasi Kavramı Tanımına Esas Olabilecek Bulgular

Araştırma kapsamında, söylemleri derlenen siyasetçiler Başbakanlık ve/veya Bakanlık yapmış kişilerdir. Bakanlar, Yunus Emre Enstitüsü mütevelli heyetinde başkanlık ve/veya üye olarak görev almış siyasetçilerdir. Yunus Emre Enstitüsü mütevelli heyet üyeleri (YEV, 2015)'de derlenmiştir. Buna göre mütevelli heyet başkanlığı Dışişleri Bakanı tarafından yerine getirilmiştir. Mütevelli heyet üyesi olarak Başbakan Yardımcısı, Kültür ve Turizm Bakanı, Maliye Bakanı ve Milli Eğitim Bakanı görev almıştır.

Bu nedenlerle, araştırma kapsamındaki bulgu ve yorumlar için söylemleri derlenen kişilerden birisi Başbakan olmuştur. Diğerleri ise Dışişleri Bakanı ve Kültür Bakanı olarak görev yapmış kişilerden olmuştur. Başbakan yardımcısı, Milli Eğitim Bakanı ve

Maliye Bakanı iken Yunus Emre Enstitüsü faaliyetlerinde görev almış bakanların, araştırmaya esas analizde kullanılabilecek söylemleri göz ardı edilmiştir. Bu nedenle bu kişiler bulgu ve yorum çalışmalarının dışında tutulmuştur.

Siyasetçi söylemleri, YEE'nin ilk yurt dışı teşkilatının kurulduğu 2009 yılından, araştırma bulgu ve yorumlarının derlendiği son tarih olan 2015 yılının Mayıs ayına kadar süren dönemde elde edilmiştir.

Araştırma analizine esas olabilecek siyasetçi ile bunların derlenmiş söylemleri, bulgu ve yorumlara esas olabilecek söylem sayıları Tablo-1'de yer almaktadır. Analiz sürecini kolaylaştırmak için bahse konu görev pozisyonlar yine Tablo-1'de görüldüğü gibi "A", "B", "C", "D" ve "E" harfleri ile kodlanmıştır.

Tablo-1: Araştırma Analizine Esas Siyasetçilerin Görev Unvanı, Kodu Ve Derlenen Söylem Sayısı Tablosu

Görevi	Kodu	Derlenen söylem sayısı
Başbakan	A	3
Dışişleri Bakanı + Başbakan	B	59
Dışişleri Bakanı	C	3
Kültür Bakanı-1	D	4
Kültür Bakanı-2	E	2
Toplam		71

Söylemleri analiz edilen siyasetçiler ile bunların görev unvanı Tablo-1'de de görüldüğü gibi beş başlıkta toplanmıştır. Bunlardan biri Başbakanlık görevini yapmış kişidir. Bulgularda "A" ile kodlanmıştır. Bir diğeri önce Dışişleri Bakanı daha sonra da Başbakan görevinde bulunmuş kişidir. Bulgularda "B" ile kodlanmıştır. Bir diğeri ise "C" ile kodlanmış, sadece Dışişleri Bakanlığı görevinde bulunmuş kişidir. Son iki kişi ise Kültür Bakanlığı görevinde bulunmuş "D" ve "E" ile kodlanmış kişilerdir.

Araştırma bulgularını elde etme sürecinde, tablo-1'de görülebileceği gibi, siyasetçilerden derlenmiş yetmiş bir adet söyleme ulaşılmıştır. "A", "C", "D" ve "E" kodlu siyasetçilerin

söylemleri araştırma kapsamında yapılacak analizin dışında tutulmuştur. Bu durumun iki temel gerekçesi vardır. Bunlardan biri, kültürel diplomasi tanımını yapacak sayıda söylemin olmamasıdır. İkinci neden ise söylemlerin daha çok kültürel diplomasi uygulama biçimi üzerine yoğunlaştığı şeklindeki araştırmacı görüşüdür.

Araştırma bulgularına göre, kültürel diplomasi kavramsal olarak tanımına aracılık edecek siyasetçi unvanlı kişi sayısı birdir. Bahse konu kişi tablo-1’de görüldüğü gibi elli dokuz söylem sayısı olan “B” ile kodlanmış kişidir. Bu söylemlerin bölümlere ayrılmasından sonra elde edilen bulgulara göre söylemler, üç ayrı unsur etrafında toplanmıştır. Bu unsurlar, kendi aralarında sahip oldukları söylem sayılarının çokluğuna göre; “kültür”, “tarih” ve “Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi” şeklinde sıralanmıştır. Araştırma bulgularına göre “kültür” kelimesinin, sanatı da kapsayan boyutu ile kullanıldığı tespit edilmiştir. Kültür kelimesinin; “aydınlar ile aydınları ve halk ile halkı bir araya getirmek”, “kültürümüz ile tanıştırmak”, “iki yönlü etkileşim kurmak”, “tanıtmak ve tanımak” ve “gönülden gönüle konuşmak” gibi ifadelerle vurgulandığı şeklinde bulgular elde edilmiştir. Tarih kelimesi ile “özne olmuş bir milletin temsilcisi olmak”, “tarihimizi tanıtmak ve öğretmek”, “geçmiş mirasın paylaşılması ve geleceğe nakledilmesi” gibi ifadelerin ele alındığı görülmüştür. Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi unsuru ise “öğretilmesi”, “etki alanının yaygınlaştırılması”, “stratejik bir unsur olması” ve “ses bayrağı olması” gibi ifadelerle pekiştirilmiştir.

3.2. Bürokrat İken Kültürel Diplomasi Çalışmaları İçinde Bulunmuş Kişilerin, Söylemleri Analiz Edildiğinde Kültürel Diplomasi Kavramı Tanımına Yönelik Bulgular

Araştırma bulgularına esas söylemlere kaynaklık edecek bürokratlar, Yunus Emre Enstitüsü başkanlığı görevini yapmış kişidir. Yunus Emre Enstitüsü (YEV, 2007) ve Yunus Emre Enstitüsü Bültenleri incelendiğinde bulguların elde edildiği dönemde söylem sayısının, analize yeterli olacağı görüşü ile bir kişinin başkanlık görevi dönemindeki söylemleri esas alınarak ortaya konulmuştur. Bulguların tasnifini ve analiz sürecini kolaylaştırmak için bahse konu kişi tablo-2’de görüldüğü gibi biri “G” ile kodlanmıştır.

Tablo-2: Bulgu ve analize esas bürokratlar, kod ve derlenen söylem sayısı tablosu

Görevi	Kodu	Derlenen söylem sayısı
Yunus Emre Enstitüsü Başkanı-2	G	123

Bulgu ve analize esas “G” kodlu bürokratin söylem sayısı tablo-2’de görüldüğü gibi yüz yirmi üç adettir. Araştırmacılarca, veri toplama araçlarından elde edilen bürokrat söylemlerinin niteliği ve niceliği değerlendirilmiştir. Araştırma örneklemindeki bürokrat söylemlerinin, kültürel diplomasi tanımını yapmaya esas olacak söylem içeriği ve söylem sayısı bakımından yeterli nicelik ve nitelikte olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu kapsamda yapılan analize göre Yunus Emre Enstitüsü Başkanlığı yapmış “G” kodlu kişinin söylemleri dört bölüme ayrılmış kavramlar etrafında şekillenmiştir. Bu kavramlarla ilişkili söylem sayılarının en çoktan en aza doğru; “kültür”, “Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi”, “sanat” ve “tarih” ifadeleri etrafında toplandığı görülmüştür.

Bu bağlamda “kültür” kavramı; “tanıtılan ve tanınan”, “üretilen”, “anlatılan”, “değişim yapılan”, “ortak kültür olması”, “bağları güçlendirmesi”, “ön yargıları yıkması”, “paylaşma” gibi genel boyutu ile “iki tarafla olumlu ilişki oluşturma” ifadeleri ile pekiştirilmiştir. Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi kavramı ise; “dilini tanıtımı”, “Türkçe öğretimi” ve “Türkçenin etki alanının yaygınlaştırılması” gibi ifadeler ile vurgulanmıştır. Sanat kavramı etrafında oluşan bütünlük “kadim”, “olumlu imajı yükseltmek” ve “milletleri yaklaştırmak” gibi ifadeler ile pekiştirilmiştir. Tarih kavramının vurgulandığı ifadeler de; “Türkiye’yi ve tarihini bilen”, “geçmiş, günümüz ve gelecek görünümüleri” ve “entelektüel ve bürokratik kitle oluşturma” şeklindedir.

3.3. Araştırmacılara Göre Kültürel Diplomasi Kavramı Tanımına Yönelik Ortaya Konulan Bulgular

Araştırmacılar tarafından kültürel diplomasi kavramı tanımının yapılabilmesi için, araştırma kapsamındaki bulgular ve yapılan analizler üzerinden ayrı bir bulgu elde etme ve analiz süreci gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda araştırma kapsamındaki siyasetçi ve

bürokrat söylemleri ile doküman analizinde elde edilen bulgu ve bunların yeniden analizleri ile bir bütün oluşturulmuş ve kültürel diplomasi tanımı yeniden yapılmıştır.

Buna göre söylemlerin ve doküman analizinde elde edilen bulgular sonucunda dört ana bölüm elde edilmiştir. Bu bölümler çoktan aza doğru şöyle sıralanmıştır; “kültür”, “Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi” “sanat” ve “tarih”tir. Buna göre “kültür” kavramı daha çok; “karşılıklı etkileşimi”, “tanınma ve tanımayı”, “anlama” gibi ifadeler üzerinden ele alınmıştır. Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi kavramı ise daha çok; “öğretimi”, “etki alanının genişletilmesi”, “ses bayrağı olması” ve “köprü olması” gibi ifadelerle pekiştirilmiştir. Sanat kavramının pekiştirildiği ifadeler; “kadim dostluğu geliştirecek olması” ve “köprü olması” şeklindedir. Tarih kavramı ile de “Türkiye’nin geçmişten beri ortaya koyduğu birikimi” ve “günümüz yansımalarının görünümü” ele alınmıştır.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırma kapsamında, kültürel diplomasi tanımına esas olacak ve siyasetçilerce ortaya konulmuş söylem sayısı yetmiş bir adettir. Bürokratların toplam söylem sayısı ise yüz yirmi üçtür. Siyasetçi ve bürokratların söylem sayısının toplamı ise 194’tür. Araştırma örneğinde yer alan beş ayrı siyasetçiden sadece biri ve Yunus Emre Enstitüsü başkanlığı yapmış iki kişinin derlenen söylemleri; hem nitelik hem de nicelik olarak kültürel diplomasi tanımı yapmak için yeterli görülmüştür. Araştırma kapsamında kültürel diplomasi tanımı üç farklı tanımı yapılmıştır. Kültür diplomasisinin bu üç ayrı tanımından biri, araştırma kapsamında yer alan siyasetçi söyleminin analizinde elde edilen tanımdır. İkincisi ise, araştırma kapsamındaki bürokratin söyleminin analizinde elde edilen tanımdır. Üçüncüsü de araştırma kapsamında araştırmacılar tarafından elde edilen tanımdır. Bahse konu tanımlar şöyledir:

Siyasetçi iken kültürel diplomasi çalışmalarında bulunmuş “B” kodlu Ahmet Davutoğlu adlı kişinin söylemleri analiz edildiğinde, kamu diplomasisinin bir alt aracı olan kültürel diplomasi kavramının tanımı şöyle yapılabilir: “Kültür, tarih ve Türkçenin yabancı dil olarak öğretimini esas alan; tanıma ve tanışmaya dayanan, kaynaşmaya uzanan dostluk ve kardeşlik köprüleri kurma işidir”.

Bürokrat iken kültürel diplomasi çalışmalarında bulunmuş “G” kodlu Hayati Develi adlı kişinin söylemleri analiz edilmiştir. Buna göre kamu diplomasisinin bir alt aracı olan kültürel diplomasi kavramının tanımı ise şöyledir: “Kültür, Türkçenin yabancı dil olarak

öğretimi, sanat ve tarih yolu ile temsil etme, tanıtma, tanışıklık kurma, yaklaştırma, olumlu ilgi ve algı oluşturma, gönül ve dostluk köprüleri inşa etme işidir”.

Araştırmacılar Ülker, Çobanoğlu ve Çakmak’a göre kamu diplomasisinin bir alt aracı olan kültürel diplomasinin tanımı: “Kültür, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi, sanat ve tarih birikimlerinin, karşılıklı etkileşimini esas alan; tanışma, dostluk ve gönül köprüleri inşa etme ile sonuçlanması beklenen faaliyetler bütünüdür”.

Araştırma kapsamında elde edilen verilere göre bir kısım önerilerde bulunulmuştur. Bunlar: Alanda, Türkiye örneğinde yapılan akademik çalışmaların kapsamı sınırlıdır. Bu husus da dikkate alınarak, Türkiye’nin kültürel diplomasi faaliyetlerini daha etkin ve işlevsel bir biçimde yerine getirilmesine aracılık edecek yaygınlık ve derinliği olan yeni akademik çalışmaların yapılması yerinde olacaktır. Bu akademik çalışmaların, öne çıktığı değerlendirilen şu konu ve başlıkları da içerebileceği düşünülmektedir: Kamu diplomasisi ve kültürel diplomasi arasındaki ilişki. Kültürel diplomasinin uygulama araçları ve bunların işlevselliği ve etkinliği. Kültürel diplomaside hedef kitle ve stratejiler. Farklı kültürel diplomasi uygulamaları ve bunların karşılaştırılması, medya ve marka oluşturma temelli diplomasi araçları.

KAYNAKLAR

- Agostinelli, M. & Alexandra, C. (2012). *Cultural diplomacy and the concept of the other the international conference on cultural diplomacy&the UN*, New York & Washington, D.C.
- Richard, A. J. & Nye, J. S. (2007). *CSIS Commission on smart power: a smarter, more secure America, center for strategic and international studies*, The CSIS Press: Washington.
- Arslan, Y. (2014). *ABD ve İngiltere’de kamu diplomasi uygulamalarının karşılaştırmalı analizi*. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Bursa
- Ateş, Ş. (2018). *Başkanın mesajı*. <http://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/baskanin-mesaji> adresinden erişilmiştir.
- Bilgin, N. (2006). *Sosyal bilimlerde içerik analizi teknik ve örnek çalışmalar*. (2. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (Geliştirilmiş 11. Baskı). Ankara: Pagem Akademi.
- Cummings, M., J. (2003). *Cultural diplomacy and the United States government: a survey*, Washington: Center for Arts and Culture.

- Cull, N. J. (2010). *Public diplomacy: seven lessons for its future from its past*, Place Branding & Public Diplomacy, Vol. 6, Issue.1.
- Cull, N. J. (2011). *USIA: Gone but not forgotten*, <http://www.layalina.tv/Publications/Perspectives/NicholasCull.html> adresinden erişilmiştir.
- Davutoğlu, A. (2010). *Açılış konuşması* http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-_diplomatik-etkinligimizi-arttirirken-kulturel-etkinligimizi-de-en-uzak-cografyalara-kadar-yayacagi.tr.mfa adresinden erişilmiştir.
- Davutoğlu, A. (2013). *Yunus emre bülteni*. Sayı 16, Nisan, Ankara: Yunus Emre Enstitüsü Yayınları.
- Develi, H. (2014). *Türkiye'nin kültürel diplomasi stratejisi ve Yunus Emre Enstitüsü*. Bilim ve Sanat Vakfı Bülteni, Sayı: 85.
- Ekşi, M. (2014). *Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Graf, T. (2012). *The role of cultural diplomacy in China-EU and muslim-us relations: an empirical analysis of public perceptions*. The ICD Annual Conference on Cultural Diplomacy. Berlin, Germany.
- Griffiths, M., O'Callaghan, T. & Roach, S. C. (2014). *International relations: the key concepts*. (3. edition). Lonra: Routledge–KeyGuides, London and Newyork.
- Heller, K. S., & Persson, L. M. (2009). *The Distinction Between Public Affairs and Public Diplomacy*, London: Routledge Handbook of Public Diplomacy.
- Keohane, R. O. & Nye, J. S. (2001). *Power and interdependence*, (4. baskı). New York: Addison Wesley Longman.
- Kalın, İ. (2011). *Soft power and public diplomacy in Turkey*. Perceptions, Journal Of International Affaris, SAM, Center for Strategic Resourch, Republic of The Minister of Foreiner Affaire, Autumn 2011, Volume XVI, Number 3. Ankara.
- Kalın, İ. (2012). *Kamu diplomasisi koordinatörlüğü II. dış politika çalıştayında yapılan konuşma*, Mardin Artuklu Üniversitesi, 09.06.2012. Mardin.
- Kurtuluş, B. (2014). *21. Yüzyılda değişen kamu diplomasisi anlayışının Türk dış politikasına yansımaları*. İstanbul üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul.
- Manheim, J. B. (1993). *The war of images: strategic communication in the gulf conflict*, The Political Psychology of the Gulf War. Leaders, Publics and the Process of Conflict. Ed: Stanley A. R. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press,
- Mark, S. L. (2010). *Rethinking cultural diplomacy: the cultural diplomacy of New Zealand, the Canadian federation and quebec*, Political Science 62 (1) 62–83, Wellington.

- Nye, J. S. (1990) *Bound to lead: the changing nature of American power*. New York: Basic Boo
- Nye, J. S. (2008). *Public diplomacy and soft power*, Public Diplomacy in a Chaning World. (Special Editors) of This Volume: Geoffrey Cowan,
- Nye, J. S. (2005). *Yumuşak güç: dünya siyasetinde başarının yolu*, Çev. Rayhan İnan Aydın. Ankara: Elips Kitap.
- Özkan, A. & Öztürk, E. T. (2012). *Kamu diplomasisi*. İstanbul: TASAM Yayınları.
- Riordan, S. (2005). *Dialogue – based public diplomacy: a new foreign policy paradigm?*. The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations, Ed. Jan Melissen, Palgra ve Macmillan, New York.
- Sezgin, İ. (1994). *Mesleki ve teknik eğitimde program geliştirme*, Ankara: Gazi Büro Kitabevi.
- Signitzer, B. & Coombs, T. W. (1992). *Public relations and public diplomacy: conceptual convergences*. Public relations review, Volume 18, Issue 2.
- Snow, N. (2009). *Rethinking public diplomacy, routledge handbook of public diplomacy*. Ed. Snow N. & Taylor P. M. New York: Routledge Press.
- Tomic, D. (2011). *Cultural diplomacy as a political tool of european integration*, UDC 341.7/.8:000(4), Banja Luka.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü (2015). *Kamu diplomasisi*, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.52a5c21d3424c1.87551935 adresinden erişilmiştir.
- Walter, Roberts R. (2007). *What is public diplomacy? past practices, present conduct, possible future, mediterranean quarterly*. 18:4 DOI 10.1215/10474552-2007-025 Copyright 2007 by Mediterranean Affairs, Inc.
- Wiseman, G. (2010). *Polylaterralism: diplomacy's third dimension, public diplomacy magazine*. (1. summer).
- YEV. (2007), *Vakıf kanunu* : 26526 resmi gazete 'de yayınlanan 05.05.2007 tarihli ve 5653 sayılı Yunus Emre Vakfi kanunu. <http://yee.org.tr> adresinden erişilmiştir.
- YEV. (2015). *Vakıf yönetimi*. <http://www.yee.org.tr/tr/vakifyonetimi>. <http://yee.org.tr> adresinden erişilmiştir.
- Yılmaz, S. (2012). *Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği'nde kamu diplomasisi ve güç projeksiyonu, kamu diplomasisi*. Ed.: Özkan, A. & Öztürk, T.E. İstanbul: TASAM yayınları.

MAKALE / ARTICLE:

İNSANLARIN DOLANDIRICILARA KANMA NEDENLERİNİN ANALİZİ: ÇİFTLİK BANK ÖRNEĞİ

THE ANALYSIS OF WHY PEOPLE BELIEVE IN CHEATERS: ÇİFTLİK BANK CASE

Serhan KESKİN¹

ÖZET

Dolandırıcılar, insanları anlattıklarına inandırmak ve dolandırmak için sürekli yeni yöntemler geliştirmektedir. Yaşanan dolandırıcılık eylemleri, toplumda para kaybından intihara kadar birçok olumsuz sonuca neden olmaktadır. İnsanların dolandırıcılara inanma nedenlerinin tespit edilmesi ve tespitler doğrultusunda öneriler geliştirilmesi, dolandırıcılık olaylarının ve bu olaylarda yaşanan mağduriyetlerin azaltılmasına katkı verebilecektir. Bu amaç ile yapılan çalışmada, Türkiye’de yaşanan en büyük dolandırıcılık vakalarından bir tanesi olan Çiftlik Bank vakasında dolandırılan 456 kişiden toplanan bilgilerin analizi ile insanların Çiftlik Bank ve benzeri dolandırıcılık organizasyonlarına kanma nedenleri duygusal karar verme, acil finansman ihtiyacı, kişisel eksiklikler ve dış faktörler olarak tespit edilmiştir. Bu konularda gerekli tedbirlerin alınması ve insanların bilinçlendirilmesi dolandırılma ihtimallerini azaltabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Dolandırıcılık, Dolandırılma Nedenleri, Dolandırılanların Davranışı

ABSTRACT

Cheaters are constantly developing new methods to convince people what they tell. As a result of fraud cases many negative consequences, such as loss of money or suicide, happen. Identifying the reasons why people are believing in cheaters and developing recommendations depending on these findings will help to reduce the number of fraud

¹ E-posta: drserhankeskin@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0001-8282-3358.

cases and the reduction of victimization. In this study, one of the largest fraud cases occurred in Turkey named iftlik Bank is analysed. Information is collected from 456 people who are suffered from iftlik Bank. At the end of the study, the reasons why people believe in cheaters are find as emotional decision making, urgent financing needs, personal shortcomings and external factors. Taking necessary precautions and raising people's awareness on these issues may reduce the negative results of fraud cases.

Key words: Fraud, Reasons Of Deception, Behavior of Victoms

1. GİRİŞ

İnsanların, sık sık dolandırıcıların ağına düştüğü, kandırıldıkları, ellerinde avuçlarında, hatta bankadaki hesaplarında ne varsa dolandırıcılara kaptırdıkları duyulur. Bazen bir telefon, bazen bir elektronik posta, bazen televizyonda izlenen bir reklam, bazen yolda karşılaşılan bir kişi dolandırıcılık olayının ilk adımı olur. Dolandırıcılar, insanları ikna etmek için birçok yöntem kullanır. En sık kullanılan yöntemlerden birisi, Ponzi oyunu, piramit şeması veya saadet zinciri ismi ile anılır. Bu dolandırıcılık yöntemi, 2016 yaz aylarında ortaya çıkan ve 2018 yılının ilk aylarında ismi ülke genelinde tanınır hale gelen iftlik Bank isimli dolandırıcılık vakası ile tekrar gündeme geldi.

Dolandırıcılık, çok genel bir tanımla hileli davranışlarla karşısındakini kandırarak menfaat temin etme anlamına gelmektedir. Dolandırıcılık suçunun en temel özelliği, failin sahip olduğu kurnazlık, plan yapma, uyum sağlama ve ikna kabiliyeti ile mağdurların tecrübesizliğini, dikkatsizliğini ve kolay yoldan para kazanma hırsını kullanarak gelir elde etmesidir (Bilen, 2012: s.6).

Dolandırıcılık, sosyal yaşamda vuku bulan ve ekonomi, tüzel kişiler ve bireyler için birçok sonucu olan bir faaliyettir. Açgözlülüğün bir hile fırsatıyla karşılaştığında yayılma fırsatı bulması olarak tanımlanabilir (Silverstone ve Sheetz; 2004, s.5). Dolandırıcılığın meydana gelebilmesi için bir dolandırıcılık üçgeninden bahsedilmekte ve bir dolandırıcılığın üç bacağına bulunduğu ileri sürülmektedir. Bunlar; dürtü (güdü), fırsat ve rasyonalizasyondur. Rasyonalizasyon, kılıf uydurma ve yöntem geliştirme olarak tanımlanabilir (Darling ve Wood; 2003, s.5).

Dolandırıcılık eyleminde bir hile olacaktır. Hile, ikna etmeye yönelik sözlerle gerçeği gizlemekten, doğru sanılmasına elverişli akıl yürütmeleri içeren bir yalandan ibaret

iken; desise olmayanı varmış, olanı yokmuş gibi gösterip gerçeğin gizlenmesidir (Erem ve Toroslu, 2000: s. 528).

Dolandırıcılık organizasyonlarında hedef alınan kişilere bazen bir ürünün satın alınması, bazen bir sisteme ortak olunması teklifi sunulmaktadır. Teklifi kabul etmenin şartı bir miktar ödeme yapmaktır. Her teklifin içerisinde yüksek tutarda bir getiri vaadi vardır. Dolandırıcılar, müşteri olarak gördükleri kişileri ikna etmek üzere çeşitli yöntemler kullanırken, hedef aldıkları kişileri müşteri veya tüketici olarak görürler ve kişileri, istedikleri şekilde davranmaya zorlarlar.

Tüketici, iktisadi mal ve hizmetleri belirli bir bedel karşılığında satın alarak kullanan kişidir. Tüketici davranışı, tüketicinin ihtiyaç hissetmesi anından başlayarak ihtiyacını karşılamak için satın aldığı mal ya da hizmeti kullanması, kullandıktan sonra ondan sağladığı faydayı değerlendirmesine kadar geçen süreç olarak pazarlamanın konusu olmuştur (Altunışık, Özdemir, Torlak, 2002: s.65). En geniş anlamı ile tüketici davranışı, pazar yerinde tüketicinin davranışını inceleyen, bu davranışın nedenlerini araştıran uygulamalı bir bilim dalıdır (Odabaşı ve Barış, 2014: s.16).

Tüketici istek ve arzuları karşılanması gereken kişidir. Karşılanması gereken istek ve arzular açlık ve susuzluktan aşka, statüye ve hatta ruhsal ihtiyaçlara kadar çeşitlidir. Tüketici davranışı üzerinde sadece pazarlama alanında değil genelde sosyal bilimlerde artan bir ilgi vardır (Solomon, Bamossy ve Askegaard, 2002: s.7).

Dolandırıcıların hedef aldığı kişileri istedikleri şekilde davranmaya yönlendirmeleri yani motive etmeleri gerekmektedir. Bu noktada motivasyon kavramını tanımlamak gerekir. Motivasyon kelimesi Latince movere (hareket) kelimesinden gelir. Motivasyon veya güdüler insanları yerinden kaldırarak onları harekete geçiren, onların bir şeyler yapmalarını sağlayan sebeplerdir. Tüm davranışların temelinde bir yada birden fazla güdü (motivasyon) faktörü vardır. Güdülerin temelinde de ihtiyaçlar bulunmaktadır. İhtiyaçlar herhangi bir anda hissedilen bir fizyolojik/fizyojenik veya psikolojik/psikojenik eksiklik veya mahrumiyet hissinden kaynaklanır (Koç, 2015: s.243).

Motive teriminin Türkçe karşılığı güdü, saik veya harekete geçirici olarak belirlenebilir. Güdüleme, bir insanı belirli bir amaç için harekete geçiren güç demektir. Motive, harekete geçirici, hareketi devam ettirici, olumlu yöne yöneltici üç temel özelliğe sahip

güçtür. Bir veya birden çok insanı doğru, devamlı şekilde harekete geçirmek için yapılan çabaların toplamıdır (Eren, 2008: s.554).

Motivasyon, kişilerin belirli bir amacı gerçekleştirmek maksadıyla kendi arzu ve istekleri ile davranmalarınıdır. Bireyleri, beklenen ve istenen yönde hareket etmelerine ve davranmalarına teşvik eden, kendilerinden veya çevrelerinden kaynaklanan çeşitli güdü ve güdüler topluluğudur. Bunun yanı sıra, örgütün ve bireylerin ihtiyaçlarını karşılayacak bir iş ortamı oluşturmak maksadıyla bireyin harekete geçmesi ve teşvik edilmesi sürecidir. Bir hareketin yönü, şiddeti ve devamlılığı üzerine çabuk ve derhal yapılan etkidir (Küçükahmet, 2000: s.11).

2. Yöntem

Bu araştırmada, dolandırıcılık vakalarının mağduru olan kişilerin dolandırıcıların tekliflerine evet deme nedenlerinin tespit edilmesi, bu tespitlerden yola çıkarak yeni dolandırıcılık girişimlerinde mağduriyetlerin azaltılmasını sağlayacak öneriler geliştirilmesi amaçlanmaktadır. İnsanların neden bir şekilde davrandıklarını anlaşılması, o şekilde davranmalarının önlenmesine veya o şekilde davranmaya devam etmelerine neden olabilecektir.

Araştırma, teorik ve uygulama bölümleri olmak için olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Teorik bölüm için literatür taraması yapılmış, ülkemizde yaşanmış dolandırıcılık eylemleri incelenmiştir. Uygulama bölümünde, dolandırıcıların mağduru olmuş kişilerden bilgi toplamak amacıyla 20 ifade içeren anket formu geliştirilmiştir. Anket formu, kesinlikle katılmıyorum, katılmıyorum, kararsızım, katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum cevapları olan, beşli Likert ölçeğine göre hazırlanmıştır. Anket formu literatürde insan ve tüketici davranışı ile dolandırıcılık eylemleri üzerine yapılmış çalışmalardan yararlanılarak oluşturulmuştur. Anket formu ile Çiftlik Bank vakasının mağduru kişilerden bilgi istenmiştir.

Çiftlik Bank vakasının boyutu çeşitli kaynaklarda farklı ifade edilmektedir. Diken.com haber internet sitesinde, Çiftlik Bank vakasında 132 bin kişinin, 1.2 milyar TL dolandırıldığı anlatılmaktadır (www.diken.com). Çiftlik Bank'ın, ilk başlarda bankalarla yaptığı anlaşmalarla para toplarken, bankaların anlaşmayı feshetmeleri üzerine ödeme sistemi Papara üzerinden para toplamaya devam ettiği görülmektedir (tr.sputniknews.com). SPK raporuna göre, Çiftlik Bank'ın sadece ödeme sistemi Papara

kanalıyla 2016-2017 yılları arasında 77 bin 843 kişiden toplam 511.7 milyon TL topladığı anlaşılmaktadır (www.sabah.com.tr). Bu rakamlar Çiftlik Bank vakasının Türkiye’de yaşanmış en geniş çaplı dolandırıcılık vakası olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada Çiftlik Bank vakasının incelenmesinin nedeni etkilediği kişi sayısının ve verdiği zararın büyüklüğüdür.

Saha çalışması öncesinde gerekli düzenlemeleri yapmak ve anket formuna son halini vermek üzere 30 kişilik bir grup ile bir ön çalışma yapılmıştır. Bu ön çalışmada alınan geri dönüşler dikkate alınarak anket formu güncellenmiştir. Analize başlamadan uygulanan anketin güvenilir ve geçerli olup olmadığının sorgulanması gerekmektedir. Bu amaçla Cronbach’s Alfa testi uygulanmıştır. Cronbach’s Alfa, 0 ile 1 arasında değer alan bir testtir. Değer, bire yaklaştıkça geçerlilik ve güvenilirlik artmaktadır. Anket geneli için uygulanan Cronbach’s Alfa test sonucu .854 olarak bulunmuş ve anket formunun güvenilir ve geçerli olduğu görülmüştür.

Araştırmanın evreni, Çiftlik Bank’ın vaadine güvenerek ödeme yapan ve mağdur olan kişilerdir. Çiftlik Bank sisteminde 130 bini aktif, 380 bine yakın pasif olmak üzere 500 bine yakın kişi vardır (www.posta.com.tr). Mağdurlara, Çiftlik Bank sosyal medya hesaplarından ve mağdurların bir araya gelerek kurdukları sosyal medya grupları üzerinden ulaşılmaya çalışılmıştır. Çiftlik Bank adına açılmış @ciftlikbank adresli twitter hesabının 93.000 kadar takipçisi vardır. Bu takipçilerden mağdur oldukları yönünde yorum yapan 1.000 kişiye twitter üzerinden ulaşılarak çalışma hakkında bilgiler verilmiş ve cevaplamaları talebi ile anket formu gönderilmiştir. Ulaşılan kişilerin 725’inden geri dönüş olmuş, bu formlardan 456’sı değerlendirmeye alınmıştır. Hedef grubun dolandırılan ve bu konuda konuşmak istemeyen kişiler olduğu düşünüldüğünde, geri dönüş sağlanan 456 kişinin önemli bir rakam olduğu kabul edilebilir.

3. Bulgular

Dolandırıcılık vakalarının mağdurlarının, dolandırıcılara kanma nedenlerinin tespit edilmesi amacıyla saha çalışması yapılmıştır. Elde edilen veriler, faktör analizine tabi tutulmuştur. Faktör analizi (FA), birbiriyle ilişkili çok sayıda değişkeni bir araya getirerek az sayıda kavramsal olarak anlamlı yeni değişkenler (faktörler, boyutlar) bulmayı, keşfetmeyi amaçlayan çok değişkenli bir istatistik olarak tanımlanabilir (Büyüköztürk, 2002, s.473).

Saha çalışması ile elde edilen veri değerlerinin tutarlı olup olmadığı, örneklemin analiz için uygun olup olmadığı Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi ile belirlenmektedir. KMO, sıfır ve bir arasında değer bulmaktadır. Değerinin yüksek olması, ölçekteki her bir değişkenin, diğer değişkenler tarafından mükemmel bir şekilde tahmin edilebileceği anlamına gelir. Değerlerin sıfır ya da sıfıra yakın çıkması durumunda, korelasyon dağılımında, bir dağınıklık olduğu için bu değerlere dayalı olarak yorum yapılamaz. Kaiser-Meyer-Olkin testi sonucunda, değer 0.50'den düşük olması halinde faktör analizine devam edilemeyeceği yorumu yapılır (Çokluk vd., 2012, s.207). KMO ölçütü, 0,9 ile 1 arasında olduğunda veri setinin mükemmel, 0,8 ile 0,89 arasında olduğunda çok iyi, 0,7 ile 0,79 arasında olduğunda iyi, 0,6 ile 0,69 arasında olduğunda orta, 0,5 ile 0,59 arasında olduğunda zayıf olduğuna işaret eder. KMO ölçütü, 0,5'in altında olduğunda veri setinin, faktör analizi için uygun olmadığını göstermektedir (Aydın, 2007, s.4). Barlett testi ile ise saha çalışması ile elde edilen verilerin analize uygunluğu test edilir. Test sonuçları anketin güvenilir ve geçerli olduğunu, elde edilen verilerin tutarlı olduğunu, verilerin analize uygun olduğunu göstermektedir (Cronbach's Alfa: .854, KMO: .709, Barlett: 5992.578, $p < .05$). Veriler, analiz sonucunda dört faktöre ayrılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 1'de gösterilmiştir. Bileşenler göz önüne alınarak faktör isimleri tespit edilmiştir.

Analiz sonucunda, insanların dolandırıcılara kanma nedenlerinin dört faktöre ayrıldığı tespit edilmiştir. Bu faktörler önem sırasına göre, duygusal karar verme, acil finansman ihtiyacı, kişisel eksiklikler ve dış faktörlerdir. Faktörlerin tamamının ortalamaları 3.50'den büyüktür. Bu veri, katılımcıların genel olarak bu ifadelerle katıldıklarına işaret etmektedir.

Tablo 1: İnsanların Dolandırıcılara Kanma Nedenleri

Faktör İsmi	Bileşen	faktör yükü	özdeğer	F%	Ortalama
	Duygusal karar vermek	.855			
Duygusal Karar Verme	Güvenilir görünen dolandırıcı Arkadaş/ünlü kişi önerisi	.831	8.711	29.654	4.105
	Aşırı özgüven	.776			
Acil	Acil para ihtiyacı	.822	6.802	50.332	3.702

Finansman	Yüksek getiri beklentisi	.788			
İhtiyacı	Dolandırılma korkusu	.710			
Kişisel Eksiklikler	Balık hafızası	.755			
	Eğitim eksikliği	.699	5.883	64.408	3.898
	Bilinçsiz yatırımcı davranışı	.657			
Dış faktörler	Hukuki boşluklar	.683			
	Devletin geç önlem alması	.659			
	Medyanın yanlış bilgilendirmesi	.644	4.854	74.589	3.780
	Dolandırıcıların yeni yöntemler geliştirmesi	.601			
	KMO	.709	Cronbach'a Alfa	.854	
Barlett	5.992.578	Sig	.000		

Faktör analizi ile elde edilen sonuçlar insanların dolandırıcılara kanmalarında ilk faktörün duygusal karar verme olduğunu, bunu etki sırası ile acil finansman ihtiyacı, kişisel eksiklikler ve dış faktörler faktörlerinin takip ettiğini göstermektedir. Duygusal karar verme faktörü dört, acil finansman ihtiyacı üç, kişisel eksiklikler üç ve dış faktörler dört bileşenden oluşmaktadır. Tüm bileşenlerin ortalamalarının 3.50'den büyük olması katılımcıların ifadelerine katıldıklarını göstermektedir.

4. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Ülkemizde sık sık dolandırıcılık olayları yaşanmaktadır. Bu olaylarda insanlar mağdur olmakta, maddi ve manevi kayıplar yaşamaktadırlar. Kaynaklarda Çiftlik Bank vakasında 130 bin kişi, 1 milyar TL'nin üzerinde dolandırıldığı ifade edilmektedir Bu maddi kaybın yanı sıra intihara kadar giden manevi kayıplar da söz konusudur. İnsanların dolandırıcılara kanma nedenlerinin tespit edilmesi, inandırıcılıktan uzak ama gerçek olan bu geniş çaplı zararları önlemeye yönelik öneriler geliştirilmesine katkı verebilecektir.

Bu kapsamda yapılan literatür araştırması, saha çalışması ve elde edilen verilerin analizi sonucunda insanların dolandırıcılara kanma nedenlerinin, duygusal karar verme, acil

finansman ihtiyacı, kişisel eksiklikler ve dış faktörler olmak üzere dört başlık altında toplanabileceğini göstermiştir. Bu sonuçların analizi, aşağıdaki bulguları gündeme getirmektedir.

İnsanlar, karar verirken rasyonel davranmamakta duygularının etkisinde kalarak karar vermektedirler. Yine duygularının etkisi altında kalarak fazla sorgulama yapmadan dolandırıcılara güvenmektedirler. Arkadaşların/ünlü kişilerin önerileri gerekli sorgulamayı yapmadan dolandırıcıların peşinden gitmeye neden olmaktadır. İnsanların karar verme sürecinde kendilerini aşırı güvenmeleri ve yaşadıkları anı yeterince sorgulamamaları yaşanan olumsuzlukları artırmaktadır.

Acil paraya ihtiyacı olan insanların dolandırıcılara kanma ihtimalleri yükselmektedir. Dolandırıcılara inanarak kısa vadede yüksek getiri elde edebileceklerine inanan insanlar da çoğu zaman dolandırıcıların hedefi olmaktadır.

Sık sık dolandırıcılık olayları yaşansa bile insanlar yaşananları çok çabuk unutmakta ve yeni dolandırıcılık girişimi ile karşılaştıklarında balık hafızalı davranarak yaşanan olayları unutmaktadırlar. Eğitim eksikliği insanların dolandırıcılar karşısında doğru tavrı sergilemelerine engel olmaktadır. Yatırım konusunda yeterli bilgiye sahip olmama nedeniyle de dolandırıcıların teklifleri sağlıklı şekilde değerlendirilmeden kabul edilmektedir.

Mağdurlar, dolandırılmalarının nedenini kendilerinin dışında mercilerde de aramaktadırlar. Dolandırıcılara karşı yeterli yasal düzenlemelerin yapılmamış olmasının dolandırıcılığı teşvik ettiği iddia edilmektedir. Dolandırıcılık olayı başladıktan sonra yetkili devlet kurumlarının doğru zamanda müdahale etmediği, müdahale edildiği zamanın ise çok geç olduğu ifade bulmaktadır. Mağdurlar, medyanın, olaylar hakkında insanları bilinçlenmekten çok dolandırıcıları güvenilir ve hoş göstermeye yönelik yayınlar yaptıklarını söylemektedirler. Dolandırıcıların güncel konuları takip ederek yeni yöntemler geliştirmeleri mağdur sayısındaki artışta etkili olmaktadır. Bu tespitler ışığında dolandırıcılık vakalarının ve mağdurların azaltılabilmesine yönelik olarak bazı öneriler geliştirilmiştir.

Öncelikle tespitler eğitim eksikliği olduğunu göstermektedir. İnsanların karar verirken ve karşılarındaki insanlara güvenirken nelere dikkat etmeleri gerektiği konusunda eğitilmeleri önceliklidir. İnsanlara, akıllarını bir tarafa bırakarak, karar süreçlerinde

sadece duyguları ile hareket etmelerinin kandırılma ve hata yapma ihtimallerini artıracığı anlatılmalıdır. Herkesin acil finansman ihtiyacı olabilir ancak bu ihtiyacı rasyonel yollarla karşılamak gerekir. Kabul edilebilecek yatırım teklifi, alternatif getiriler ile uyumlu olmalıdır. Gerçeklikten uzak yatırım tekliflerinden ve aşırı getiri önerilerinden uzak durmak gerekir. Kendilerine çekici bir yatırım teklifi sunulan kişilerin, geçmişte yaşanmış dolandırıcılık vakalarını hatırlayarak bir karşılaştırma yapmaları, kandırılma ihtimallerini azaltacaktır. İnsanların finansal okuryazarlık eksikliklerini gidermek de dolandırıcılık vakalarının fazla zarar vermeden önlenmesini sağlayabilecektir.

Dolandırıcılıklar ile ilgili yasal düzenlemelerin gözden geçirilmesi ve cezaların artırılması, yaşanacak olay sayısını ve mağduriyetlerin boyutunu azaltabilecektir. Olayların özellikle sosyal medyada ilk duyulduğu anda, devletin ilgili kurumlarının müdahale etmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Medyanın olaylar karşısındaki tavrı da önemlidir. Benzer olaylara tedbirli yaklaşan medya, insanların olayların gerçek yüzünü görmelerine yardımcı olacaktır. Dolandırıcıların kendilerini geliştirerek piyasaya yeni yöntemlerle çıkmaları kaçınılmazdır. İnsanların yeni ve güncel yöntemlere hazırlıklı olmaları, anlatılanların arkasındaki gerçekleri görmek için gayret sarf etmeleri mağduriyetlerin azaltılması için önemlidir.

Sonuç olarak yapılan çalışma, insanların dolandırıcılara kanma nedenlerini tespit etmektedir. Bu tespitler ışığında öneriler geliştirilmiştir. Bu öneriler, dolandırıcılık olaylarında yaşanan mağduriyetleri azaltabilecek niteliktedir. Çalışmanın sonuçları, bireysel olarak yapılması gerekenler olduğu gibi eğitim sistemine, devlet kurumlarına ve medyaya da görevler düştüğünü göstermektedir. Ancak her ne yapılsa yapılsın dolandırıcılık vakalarının sıfırlanamayacağı, en iyi ihtimalle mağdur sayısının, maddi ve manevi mağduriyetlerin azaltılabileceği unutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

- Altunışık, R., Özdemir, Ş., Torlak, Ö. (2002). *Modern Pazarlama*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Aydın, B. Z. (2007) *Faktör Analizi Yardımıyla Performans Ölçütlerinin Boyutlarının Ortaya Konulması*. 8. Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi. İnönü Üniversitesi, Malatya, 24-25 Mayıs: 25 – 38

- Bilen, M. (2012). *Türk Ceza Hukuku'nda Dolandırıcılık Suçu*. Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Büyüköztürk, Ş. (2002) Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı. Kurum ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, Sayı 32: 470 – 480.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., Büyüköztürk, Ş. (2012) *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik: SPSS ve Lisrel Uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Darling, R. J., Lewis, E. W. (2003). Marine Corps Unit-Level Internal Management Controls for the Government-Wide Commercial Purchase Card.
- Erem, F., Toroslu, N. (2000). *Türk Ceza Hukuku (Özel Hükümler)*. Ankara.
- Eren, E. (2008). *Yönetim ve Organizasyon*. İstanbul: Beta Yayınları.
- <http://www.diken.com.tr/ciftlik-bank-vurgununda-akil-almaz-rakamlar-132-bin-kisiden-1-milyar-139-milyon-toplanmis/> erişim tarihi : 02.12.2018
- <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201803261032779758-ciftlik-bank-magdurlari-devlet-destegi/> erişim tarihi : 20.11.2018
- <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/dilek-gungor/2018/01/02/parayi-kibrisa-kacirmislar> erişim tarihi : 05.11.2018
- <https://www.posta.com.tr/bakan-dan-ciftlikbank-aciklamasi-raporlar-masak-a-gonderildi-1390270> erişim tarihi : 02.12.2018
- Koç, E. (2015). *Tüketici Davranışı ve Pazarlama Stratejisi*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Küçükahmet, L. (2000). *Program Geliştirme ve Öğretim*. İstanbul: Nobel Yayınları.
- Odabaşı, Y., Barış, G. (2014). *Tüketici Davranışı*. İstanbul: MediaCat.
- Silverstone, H., Sheetz, M. (2004). *Forensic Accounting And Fraud Investigation for Non-Experts*.
- Solomon, M., Bamossy, G., Askegaard, S. (2002). *Consumer Behavior: A European Perspective*. New York: Prentice Hall Europe.

MAKALE / ARTICLE:

ENERJİ GÜVENLİĞİNE YÖNELİK TEHDİTLER VE ENERJİ GÜVENLİĞİ POLİTİKALARINDAKİ DEĞİŞİM*

THREATS FOR ENERGY SECURITY AND CHANGE IN ENERGY SECURITY POLICIES

Hızır Yusuf ERKAL¹

ÖZET

Dünya genelinde devletlerin ve toplumların en önemli ihtiyaçlarından biri kuşkusuz enerjidir. Sürdürülebilir kalkınma ve toplumsal refahın anahtar kelimesi olan enerjiye olan talebin karşılanabilmesi 20'nci yüzyılın başından itibaren devletlerin en önemli problemlerinden biri haline gelmiştir. Enerjinin kesintisiz, zamanında, uygun fiyatlı ve çevresel zararlarının en aza indirilmiş olarak temin edilmesi, karar alıcıların enerji güvenliği konusundaki sınırlarını çizmiştir. Bu bağlamda enerji politikasının temel hassasiyeti kaynak sağlayıcıların ve kaynakların çeşitlendirilmesi şeklinde gelişmiştir.

Modern devletlerin politik amaçlarına yönelik kullandığı enstrümanlara yeni katılmış sayılabilecek olan enerji, son yüz yılda yaşanan hadiselerle ne derece etkili olabileceğini ispatlamıştır. Enerji kaynaklarına sahip olan ülkelerin kendi çıkarlarına uygun olarak bir baskı ve yaptırım mekanizması olarak enerjiyi kullandığı ve diğer ülkelerin kararlarını, çıkarlarına uygun olarak dizayn edebildiği aşikârdır. Buna karşılık, kaynaklarını çeşitlendirerek bilhassa kendi sınırları dâhilinde, dışa bağıllığını azaltarak enerji ihtiyacını karşılayabilen ülkelerin, diğer ülkelere gelecek enerji kaynaklı baskıları bertaraf edebilmesi mümkündür.

Enerji güvenliğine yönelik tehditler sürekli olarak yenilenmekte ve artmaktadır. Teknolojik gelişmeler, çevresel etkiler ve terörizm gibi faktörlerden dolayı enerji temininde yaşanması muhtemel tüm olumsuzluklar enerji güvenliğini tehdit etmektedir. Bu nedenle enerji güvenliği konusu, sürekli değişen tehditlere karşı alınacak tedbirlerini

* Bu çalışma aynı başlıkla, "1st International Congress on 'People, Power and Politics', October 19-21, 2018, Kırşehir, Turkey" isimli kongrede sunulmuştur.

¹ Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, E-posta: hyerkal@hotmail.com.

güncellemek ve geliştirmek durumundadır. Bu makalede, enerji güvenliği, enerji güvenliği riskleri, kritik altyapı güvenliği konuları irdelenmiş, ABD, AB, Çin, Rusya ve Türkiye'nin enerji politikaları, mevcut ve gelecek projeksiyonları ile değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Enerji, Enerji Güvenliği, Dış Politika, Tehdit

ABSTRACT

One of the most important needs of states and societies around the world is undoubtedly energy. Compensation the demand of energy, the key word for sustainable development and social welfare, has become one of the most important problems of the states since the beginning of the 20th century.

The uninterrupted, timely, cost-effective and minimized environmental impacts of energy have drawn the limits of decision-makers on energy security. In this context, the main sensitivity of the energy policy has developed as diversification of resource providers and resources.

The energy, which may be considered as new to the instruments used by the modern states for political purposes, has proven how effective it can be with the events experienced in the last hundred years. It is obvious that states with energy resources use energy as a mechanism of oppression and sanction in accordance with their own interests and that they can design decisions of other states in accordance with their interests. On the other hand, it is possible for states that can meet their energy needs by diversifying their resources, especially within their own borders, by reducing their external dependence and eliminating the energy-related pressures from other states.

The threats to energy security are constantly being renewed and increased. Due to factors such as technological developments, environmental impacts and terrorism, all potential negative effects on energy supply threaten energy security. Therefore, the issue of energy security needs to update and improve the measures to be taken against constantly changing threats.

Energy security and energy policies are constantly changing in the security axis. In this context, changes in the energy policies of other states affect all the relevant states. In this article, energy security, energy security risks, critical infrastructure security issues have been discussed, the US, EU, China, Russia, and Turkey's energy policy is evaluated with existing and future projections.

Key words: Energy, Energy Security, Foreign policy, Threatening

1. GİRİŞ

Mevcut sistemlerin ve devletlerin devamlılığı için enerjinin önemini yadsımak mümkün değildir. Bu açıdan enerji akışındaki herhangi bir aksamanın doğrudan devletlerin varlığına ve toplumun düzenine yönelik bir tehdit oluşturması kaçınılmazdır. O halde karşımıza “enerji güvenliği nedir?” sorusu çıkmaktadır. Uluslararası Enerji Ajansı (UEA)’nın tanımına göre enerji güvenliği; enerjiye, çevreye yönelik kaygıları göz önüne alarak makul fiyatlarda, kesintiye uğramadan ulaşma olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca UEA enerji güvenliğini iki ana periyoda ayırarak incelemektedir; uzun dönemli ve kısa dönemli (Ünal, 2015: 56). Kalkınma ve çevresel faktörler çerçevesinde enerji tedarikine yönelik yatırımlar uzun dönemli enerji güvenliğini ifade ederken, talep ve tedarikteki dalgalanmaları dengeleyecek tedbirlerin alınması ise kısa dönemli enerji güvenliğini ifade etmektedir. Enerji politikalarının oluşturulmasında sürdürülebilirlik, fiyat ve çevre üçlü sacayağını oluşturmaktadır. Bu üç ana başlığa ilave olarak; etkinlik, hissedarlık, alternatif yakıtlar, ikame çeşitliliği, kaynak çeşitliliği, atıl kapasite ve değişen enerji türleri gibi konular da enerji güvenliğini ilgilendirmektedir (Ünal, 2015: 56-57).

Birinci Dünya Savaşının başlamasından kısa süre önce dönemin İngiliz Donanma Bakanı Winston Churchill, Alman Deniz Kuvvetlerine karşı üstün bir donanma kurmak amacıyla savaş gemilerinde kömür yerine petrolle çalışan motorlar kullanılması kararını almıştır. Alman donanmasında kullanılmaya başlanmış olan mazotla çalışan motorların sağladığı hız, personel ve yer tasarrufu ve ateş gücü avantajları Amiral Fisher öncülüğünde Churchill’in 1912 yılından itibaren İngiliz donanmasında akaryakıt kullanımının kademeli olarak başlatılması kararını almasını sağlamıştır. 1914 yılı itibariyle İngiliz donanması dönüşümünü tamamlayarak tamamen petrole angaje olmuştur. 25 deniz mili sürat, yüzde 78 yakıt ve yüzde 30 kargo, ciddi oranda personel tasarrufu sağlayan yeni donanma ile İngiltere egemenlik savaşını kazanabilmiştir. Ancak bu ilk kullanım dönemi enerji güvenliği kavramının da karşımıza çıktığı ilk deneyim olmuştur. Bu deneyimle birlikte cevaplanması gereken sorular da ortaya çıkmıştır: Petrol nereden çıkarılacaktır? Yeterli miktarda petrol var mıdır? Bulunan petrol askeri ve politik yönden güvenli olacak mıdır? Bu temel sorular enerji güvenliğinin çerçevesini çizmektedir (Yergin, 2011: 152).

Enerji güvenliği konusunu insanlığın gündemine getiren Churchill uygun fiyattan ve sürekli olarak, güvenli enerji temini hususunu veciz bir sözle şöyle açıklamaktadır:

“Çeşitlilik, yalnızca çeşitlilik” (Çelikpala, 2013: 8). Temin edilen enerjinin tek bir kaynaktan bağımsız olarak, tedarikçilerin çeşitlendirilmesi; politik ve ekonomik olarak tedarikçinin tek taraflı kontrolünün önüne geçilebilmesi açısından kullanıcı ülkelerin en önemli sorunsalı olmaktadır. 1973 petrol krizi bu sorunun su yüzüne çıktığı en çarpıcı örneklerden birini teşkil etmektedir.

Çelikpala'ya göre enerji güvenliği; “denizlerdeki petrol ve doğalgaz platformlarından bunların taşınmasında kullanılan boru hatlarının korunmasına, doğalgaz ve petrol tankerleri ile bunların izledikleri rotaların güvenliğinden, rafineri ve depolama tesislerinin korunmasına dek geniş bir yelpazede çok boyutlu ve kapsamlı bir tanımlamaya evirilmiştir” (Çelikpala, 2013: 8).

Enerji güvenliği ve enerji politikaları güvenlik ekseninde sürekli değişime uğramaktadır. Bu bağlamda, enerji güvenliğine yönelik tehditler ve bunlara bağlı gelişen riskler de sürekli olarak değişmektedir. Aktörlerin aldığı tedbirler ve enerji güvenliğine yönelik tehditler değiştikçe aktörlerin enerji politikalarının nasıl değiştiği bu araştırma konusunun temel sorunsalını oluşturmaktadır.

2. ENERJİ GÜVENLİĞİNE YÖNELİK TEHDİTLER

Enerji güvenliğine dair riskler sürekli gelişen ve yenilenen bir yapı arz etmektedir. Devletlerin hassasiyetle korumak zorunda olduğu enerji güvenlikleri, diğer devletlerin ya da farklı grupların politik amaçlarına ulaşmak için her an çeşitli yollarla saldırımlarının beklenebileceği bir alandır. Bu başlık altında enerji güvenliğine yönelik tehditlerin neler olabileceği açıklanmaktadır.

Toplum ve devlet düzeninin sıhhatli bir şekilde işlemesi için, birbirine bağlantılı, fiziki ve sayısal sistemler olarak tanımlanan kritik altyapılar enerji üretim ve dağıtım tesisleri, iletişim altyapısı, finansal altyapılar, su ve kanalizasyon sistemleri, güvenlik, sağlık ve ulaştırma sistemlerinden oluşmaktadır (Karanacak, 2011: 2). Enerji güvenliği politik açıdan değerlendirildiğinde, sürdürülebilir kalkınma, sosyal refah ve siyasi istikrar açısından devletlerin risk altında olduğu bir alandır. Enerjinin kesinti olmadan, uygun fiyatla ve zamanında ulaştırılması büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle üretimin yapıldığı yerden son kullanıcıya iletiildiği yere kadar kurulmuş olan ve birbirine bağlantılı tüm tesisler (elektrik santralleri, enerji nakil hatları, LNG tesisleri, limanlar,

deniz yolları, boru hatları ve pompa istasyonları), kritik enerji altyapısını oluşturmaktadır.

Enerji tesisleri kritik alt yapılar olarak değerlendirilir ve enerji güvenliği kavramı dâhilinde ele alınması gereken konular arasındadır. T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (AFAD) tarafından yapılan tanımlamaya göre kritik alt yapı, *“işlevini kısmen veya tamamen yerine getiremediğinde çevrenin, toplumsal düzenin ve kamu hizmetlerinin yürütülmesinin olumsuz etkilenmesi neticesinde, vatandaşların sağlık, güvenlik ve ekonomisi üzerinde ciddi etkiler oluşturacak ağ, varlık, sistem ve yapıların bütünüdür”* şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanımdan hareketle, elektrik üretim santralleri (termik, hidrolik, doğal gaz, güneş, rüzgâr, jeotermal ve tabii olarak nükleer santraller), boru hatları, elektrik nakil hatları, deniz yolları ve liman tesisleri kritik enerji altyapılarını oluşturmaktadır. Kazalar, terör, sabotaj, doğal afetler, insan kaynaklı afetler ve siber saldırılar enerji güvenliğine yönelik tehditleri oluşturmaktadır. Kritik alt yapıların korunması ulusal ve uluslararası boyutu olan önemli bir husustur. Nakil hattı üzerinde gerçekleşecek herhangi bir aksaklık, zincir halkaları gibi birbirine bağlı haldeki kullanıcı ülkelerde büyük ekonomik, sosyal ve toplumsal sonuçlara yol açabilmektedir (AFAD, 2014: 4-12).

Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında, kritik önem taşıyan tesislerin hedef alınması stratejisi geliştirilmiş, bu hedeflere yönelik noktasal saldırılar düzenleyerek en fazla zararın verilmesi amaçlanmıştır. Günümüzde bu tarz saldırılar elektronik ortamda yapılmakta ve daha büyük zararlara neden olmakta dolayısıyla, tehdidin büyüklüğü nedeniyle yaptırımları da daha fazla olmaktadır (Kınık ve Güntay, 2016: 253). Siber saldırıların dünya çapında her yıl yaklaşık olarak bir trilyon dolar ekonomik zarara neden olduğu bilinmektedir. Virüsler, Truva atları, casus yazılımlar gibi çeşitli yöntemler kullanılarak, siber güvenlik tehditleri oluşturulmaktadır (Öğün ve Kaya, 2013: 151). Dönemin Enerji Bakanı Berat Albayrak tarafından 5 Ocak 2017’de, elektrik altyapılarına karşı bir saldırı yapıldığı ve bu saldırının ABD merkezli gerçekleştiği açıklanmıştır. Bu saldırıların bir terör örgütü tarafından yapılmış olması, enerji güvenliğinin politik boyutu ile ilgili önemli bir örnek teşkil etmektedir (Güneş Gazetesi, 2017).

Uluslararası Hukuk açısından kuvvet kullanımı olarak kabul edilmesi tartışılan siber saldırıların en önemli örnekleri, Rusya tarafından 2007’de Estonya’ya, 2008’de yine Rusya tarafından Gürcistan’a ve ABD tarafından 2009 yılında İran’a yapılan saldırılardır.

Stuxnet isimli bilgisayar programı ile İran'a ait Natanz nükleer yakıt zenginleştirme tesisine ABD'nin düzenlediği saldırı, Siemens Şirketi tarafından üretilen denetleme kontrol ve veri toplama sistemini hedef almış, 1000 adet uranyum zenginleştirme santrifüjünün zarar görmesine neden olmuştur. Enerji üretimi, dağıtımı, doğal gaz, su, kanalizasyon gibi kritik tesislerde kullanılan bu program ya da benzer elektronik sistemlerin tamamı siber tehditlerin hedefi durumundadır (Çelik, 2013:138-148).

Enerji tesislerine yapılan sabotajlar, terör örgütleri açısından hem kolay hem de etkileri açısından önemli saldırılardır. Enerji nakli konusunda rekabet halinde olan ülkelerden birine yapılan saldırı, diğerlerine de avantaj sağlayabilmektedir (Akbaş ve Ürün, 2016: 103). Enerji tesislerine yapılan terör saldırılarının, ekonomik ve siyasi etkileri olmaktadır. Kerkük- Yumurtalık Boru Hattına yapılan saldırıların bir haftalık bilançosu 100 milyon dolar zarar olarak açıklanmıştır. 2016 yılında Norveç menşeli OPC şirketi ile yapılan antlaşma çerçevesinde, Şırnak, Mardin, Hakkâri ve Siirt illerinde yapılacak olan petrol ve doğal gaz arama işleri, güvenlik gerekçesiyle iptal edilmiştir. Yerel kaynakların kullanımına engel olan terör tehdidi, cari açığın artmasına ve enerji ithal eden ülkelere olan bağımlılığın devam etmesine neden olmaktadır (Baysal, 2016: 1).

Deniz güvenliği açısından, enerji güvenliğine yönelik tehditler, deniz haydutluğu, terörizm, savaşlar ve doğal faktörlerdir. Tanker taşımacılığının yapıldığı rotalar üzerinde ve genellikle düğüm noktası tabir edilen yedi kritik nokta, en fazla tehdit altında olan bölgelerdir (Özgen, 2014: 161). Deniz yolları kullanılırken en kısa mesafeyi göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Zaman ve maliyet açısından kısa mesafe tercih edilirken denenmiş, güvenilir rotalarda seyir de önemli olmaktadır. Ana çıkış noktası olarak Basra Körfezi ve Hürmüz Boğazından ayrılan tankerler, Bab El Mendeb Boğazı ve Süveyş Kanalı yolundan Avrupa'ya, Malaga Boğazından, Çin, Japonya ve ABD'ye, Ümit Burnu yoluyla da Kuzey Amerika'nın doğusuna ulaşmaktadır. Ayrıca, Afrika'dan başlayıp, Avrupa ve Kuzey Amerika'ya, Kuzey Denizi'nden Avrupa'ya, Güney Amerika'dan Kuzey Amerika'ya giden deniz yolları da yoğun olarak kullanılmaktadır. Kapatılmaları halinde deniz enerji nakliyatına zarar verebilecek olan bu noktalar, Hürmüz Boğazı, Malaga Boğazı, Bab El Mendeb Boğazı, Türk Boğazları, Panama Kanalı, Danimarka Boğazları ve Süveyş Kanalıdır (Özgen, 2014: 150-151).

Petrol taşımacılığında ucuz bir yöntem olan deniz yolu ile taşıma, petrol ticaretinin yaklaşık 2/3'ünün gerçekleştirildiği, hem ithalatçı hem de ihracatçı ülkeler açısından

enerji güvenliğinin sağlanmasında dikkat edilmesi gereken bir konudur. Dünya üzerinde denizden yapılan ticaretin %34'ü petrol ve petrol ürünlerinin taşınması şeklinde gerçekleşmektedir. Doğal gazın deniz yollarıyla taşınabilmesi ise daha maliyetli bir seçenektir. LNG olarak tankerlere yüklenebilen doğal gazın, soğutularak sıvı hale gelmesi, nakil esnasında özel yöntemlerle soğuk tutulması ve son kullanım için tekrar gaz hale getirilmesi maliyeti oluşturan kalemlerdir. Buna rağmen, 3000 Km'yi aşan mesafelerde LNG taşınması ekonomik sayılmaktadır. 2012 rakamlarına göre doğal gaz ticaretinin % 31,7'si LNG formatında gerçekleştirilmiştir (Özgen, 2014: 147-148). 2.2.1. Doğal Gaz Başlığında, Tablo 2.2.'da belirtildiği gibi, 2016 yılında üretilen 3613 Bcm (Billion Cubic Meters- Milyar Metreküp) (2673,62 Mton. BP Approximate Conversion Faktors'e göre çevrilmiştir), doğal gazın 258 Mton'u, deniz taşımacılığı ile nakledilmiştir (Deniz Haber Ajansı, 2017). Buna göre 2016 yılındaki LNG sevkiyatı toplam doğal gaz üretiminin % 9,6'lık kısmını oluşturmaktadır. Yıllık ortalama otuz bin geminin geçtiği Aden körfezinde Somalili korsanlar tarafından kaçırılan veya saldırıya uğrayan gemiler nedeniyle yıllık 25 milyar dolarlık bir zarar ortaya çıkmaktadır (Poyraz ve Tabanlı, 2017: 310). 111 gemi saldırısının gerçekleştiği 2008 yılında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) kararı ile NATO deniz haydutluğuyla mücadele görevi icra etmiştir. Buna ilave olarak, ABD, AB, Çin, Kore Cumhuriyeti, Rusya, Japonya gibi ülkeler de milli inisiyatif kullanarak bölgede koruma görevleri yapmışlardır. Ana enerji geçiş noktalarından olan Aden Körfezine verilen bu önemden de anlaşılacağı üzere uluslararası toplum, enerji güvenliğine yönelik tehditlere karşı müsamaha göstermemektedir (Türk Deniz Kuvvetleri, 2016: 2).

3. ENERJİ GÜVENLİĞİ RİSKLERİ

Enerji kaynaklarının, artan enerji talebi doğrultusunda tükenmesi enerji güvenliğine dair risklerden ilki olarak karşımıza çıkmaktadır. İkinci olarak enerji şirketlerinin millileşmesi sayılabilir. Devlet şirketleri olan, Saudi Aramco, Gazprom, China National Petroleum Corporation (CNPC), Petrobras (Brezilya), Petronas (Malezya), National Iranian Oil Company (NIOC), Petroleos de Venezuela S. A. (PDVSA), gibi oluşumlar enerji hisselerini artırmakta ve piyasada daha fazla söz sahibi olmaktadır (Umbach, 2010: 1232). Dış politikada enerjiyi bir araç olarak kullanabilme kapasitelerini artıran bu ülkelerin, her an yeni bir krize neden olmaları mümkündür. Üçüncü risk faktörü, enerji kaynaklarının coğrafi olarak dengesiz dağılmış olması,

ithalatçı ve ihracatçı ülkeler arasında bağımlılık ve eşitsizliğe yol açabilmektedir. Dördüncü olarak, kaynak ülkelerin hem iç, hem de dış müdahalelerle kaynaklara sahip olma mücadelesine sürekli olarak maruz kalmaları gerçeğidir. İstikrardan yoksun ve hatta savaş ihtimalinin yüksek olduğu bu ülkelerde enerji sevkiyatı sürekliliği pamuk ipliğine bağlı durumdadır. Beşinci risk başlığı, enerji yatırımlarının finansmanında doğabilecek aksaklıklardır. Gerek üretim, gerekse nakil tesislerinin ilk yatırım ve idame maliyetleri, talebe binaen hızla artmaktadır. 2035 yılında 2000 milyar dolarlık yatırım yapılması öngörülmekte, bu kaynağın bulunması ise finansal bir yük oluşturmaktadır. Altıncı sırada, çevresel riskler gelmektedir. Gelecek nesillere yaşanabilir bir doğa bırakma gerekliliği açısından, fosil yakıtların azaltılması ve yenilenebilir enerji kaynaklarının artırılması gerekmektedir. Bu nedenle gerekli olan büyük miktarda yatırımlar ve çevre hassasiyetli enerji teknolojisinin maliyeti de önem arz etmektedir. Son olarak enerji konusunda ortak politikaların gerçekleştirilememiş olması gelmektedir. Her bir devletin kendi enerji politikasının olması ve bir mutabakat zemininde ortak politika geliştirilememesi enerji güvenliği açısından risk oluşturmaktadır (Anlar, 2017: 61-67)

4. BAZI DEVLETLERİN ENERJİ GÜVENLİĞİ POLİTİKALARI

ABD'nin Enerji Güvenliği Politikaları; geçtiğimiz 40 yıl boyunca ABD dışa bağımlılığa karşı yerli petrol üretimini destekleyerek enerji güvenliğini sağlamaya çalışmıştır. IEA verilerine göre ABD, üretimde dünya üçüncüsü, ithalatta dünya birincisi durumundadır. 2018 yılında petrol üretiminde dünya birincisi olması beklenirken, doğal gaz alanında da birinciliği hedeflediği bilinmektedir. ABD'nin enerji güvenliği konusunda Federal Hükümet ve Department of Energy (DOE- Enerji Bakanlığı), yerel ve uluslararası perspektifte, iç enerji erişimini sağlamak, elektrik alt yapısını emniyete almak, küresel pazarların gelişimini teşvik etmek, enerji güvenliğini güçlendirecek ittifaklar ve ortaklıklar kurmak hedeflerini belirlemiştir (DOE, 2017:3).

1973 krizini takip eden iki yıl içerisinde ABD, Stratejik Petrol Rezervi (SPR) adı altında akaryakıt depolamaya başlamıştır. Yer altı tuz mağaralarında saklanan bu akaryakıtın idamesi için yıllık 200 milyon dolar harcanmaktadır. Piyasa değeri 43,5 milyar dolar değerindeki stok için dış politikanın önemli bir aracı tanımlaması yapılmaktadır. 1990'daki Birinci Körfez Savaşı ve Katrina Kasırgasında bu stokların kullanımına başvurulmuştur. Uluslararası Enerji Ajansı (IEA)'nın 90 günlük ithalat miktarı kadar

rezerv bulundurma mecburiyeti kapsamında üye ülkeler akaryakıt stoku bulundurmaya teşvik edilmektedir. ABD haricinde, Japonya (500 milyon varil), Hindistan ve Çin'in de enerji güvenliği kapsamında yedek depolar oluşturduğu bilinmektedir (Baraniuk, 2015).

Petrol krizlerinin ardından ABD, enerji güvenliğinin sağlanması amacıyla güç kullanmayı bir seçenek olarak ön plana alabileceğini Carter Doktrini ile açıkça ifade etmiştir. Basra Körfezi'nin kontrolünü sağlayarak, enerji akışının devamlılığını garanti altına almayı amaçlamıştır. Dünya petrol kaynaklarının %65'inin bulunduğu Körfez Bölgesinin, ABD'nin yaşamsal çıkarları için önemli olduğu, muhtemel bir kesintinin ekonomik kayıplarının dünya ekonomisini etkileyeceği gerekçe gösterilerek, 1983 yılında CENCOM (Central Command) kurulmuştur. Buradan hareketle, enerji güvenliğinin askeri müdahale yoluyla sağlanması fikrinin ABD açısından sürekli olarak masada tutulduğunu söylemek mümkündür (Pamir, 2005: 65).

AB'nin Enerji Güvenliği Politikaları; 7 Eylül 2011'de AB enerji politikaları ile dış politikasının uyumlu hale getirilmesini öngören "AB Enerji Politikası: Sınırlarımızın Ötesinde Ortaklıklara Kenetlenmek"(On security of energy supply and international cooperation - "The EU Energy Policy: Engaging with Partners beyond Our Borders" COM(2011) 539 final) başlığını taşıyan kararı benimsemiştir. İlerleyen dönemde, enerji piyasalarındaki değişimlere uygun olarak esneklik ve pragmatizme vurgu yapılmıştır. Üye devletler arasında koordinasyonun artırılması ile tek sesliliği hedeflemekte, ancak, devletlerin ikili ilişkiler bağlamında almış olduğu kararlara saygı duymaktadır. Enerji politikaları ile dış politika arasında sağlanmak istenen eş güdüm enerji güvenliği kaygılarına istinaden ortaya çıkmış ve dış politikanın şekillenmesinde önemli bir etkiye sahip olmuştur (İleri, 2015: 2).

2014 yılında G7 enerji bakanları ve AB, Brüksel'de enerji güvenliğinin 21. yüzyıl perspektifini belirlemiştir. Buna göre,

- a- Doğal gaz dâhil, enerji pazarının şeffaf, esnek ve rekabetçilik esasına göre geliştirilmesi sağlanacaktır.
- b- Enerji yakıtlarının, kaynaklarının ve rotalarının çeşitlendirilmesi teşvik edilecektir.
- c- Sera gazı salımını azaltmak, düşük seviyeye geçişi hızlandırmak, karbon ekonomisini hayata geçirmek.

d- Arz ve talepte enerji verimliliğinin artırılmasına yönelik tedbirler alınacaktır.

e- Temiz ve sürdürülebilir enerji teknolojilerinin yaygınlaştırılmasının teşvik edilmesi, araştırma ve yeniliklere yatırım yapılması.

f- Alt yapı modernizasyonu teşvik edilerek enerji sistemlerinin dayanıklılığını artırmak, sistemsel şoklara ve siber saldırılara dayanmaya yardımcı arz talep dengesi oluşturmak.

g- Yedek akaryakıt sistemleri dâhil rezerv oluşturarak ithalatçı ülkeler tarafından büyük enerji kesintilerine karşı tedbir alınmasını sağlamak (DOE, 2017:3).

Çin'in Enerji Güvenliği Politikaları; Çin'in enerji güvenliği politikaları, enerji ihraç eden ülkelere, ucuz mal temin ederek halkın alım gücünü artırmak, bu ülkelerden Çin'e mal satışlarında gümrük muafiyeti sağlamak, ayrıca, silah satışı ve askeri teknoloji transferi konularında kolaylık tanımak başlıkları ile hayata geçirilmektedir. Silahlı kuvvetlerin güçlendirilmesi, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin tutturulması ve mevcut rejimin bekası açısından, enerji güvenliği Çin politikalarında hayati önem taşımaktadır. Çin'in enerji güvenliğine yönelik tehdit algısı, deniz yollarıyla nakledilen enerjinin ABD kontrolüne maruz olması, kaynak çeşitliliğinin sağlanamamış olması, kaynak ülkelerin istikrar sorunu olması, enerji piyasasındaki dış etkiler, çevre sorunları nedeniyle Çin'e yönelik baskılar ve Güney ve Doğu Çin denizindeki sorunlar çerçevesinde şekillenmektedir (Karaca, 2012: 94-99).

Çin'in Barışçıl Gelişiminin Yolu (China's Peaceful Development Road), isimli Beyaz Kitapta enerji güvenliği ile ilgili geleceğe yönelik hedefleri açıklanmıştır. Buna göre, Çin'in enerji güvenliği ve istikrarının korunması maksadıyla, diğer ülkelerle iş birliği ve diyalog yapılmasına yönelik çalışmalar devam ettirilecektir. Enerji tasarrufu, temel devlet politikalarındandır. Enerji verimliliği ve kaynakların korunması için geri dönüşüm ekonomisi oluşturulmaya çalışılacaktır. İç enerji kaynaklarının aranması ve ekonomiye kazandırılmasına öncelik verilecektir. Son olarak yenilenebilir enerji ve yeni tür enerjilerin önemi gelecekte daha fazla olacaktır (The State Council Information Office, 2005).

Petrol ihtiyacının %60'ını ithal etmekte olan Çin'in, deniz yollarını kullanarak yaptığı taşımacılık konusunda ciddi endişeleri bulunmaktadır. Hürmüz ve Malaga

Boğazlarından geçen ikmal yollarının emniyetini sağlamaya yönelik olarak, deniz kuvvetlerine verdiği önem giderek artmıştır. Kaynak çeşitliliğini sağlamak maksadıyla, Orta Doğudan alınan petrol haricinde, Orta Asya, Afrika ve Latin Amerika ile de antlaşmalar yapmaktadır (Sandıklı, 2009: 47).

Rusya'nın Enerji Güvenliği Politikaları; Enerji güvenliği tanımı genel olarak enerji ithal eden ülkelerin bakış açısına göre yapılmaktadır. Rusya gibi enerjisinin tamamını kendi kendine karşılayabilen ülkeler için bu tanımın dışına çıkmak gerekmektedir. Bu bağlamda Rusya için enerji güvenliği, iç ve dış piyasada enerjinin fiyat ve ulaştırma bakımından uygun olması, üretim amaçlı israfın önlenmesi, verimliliğin artırılması, ekonomik, politik, teknolojik ve doğal krizlere karşı enerji sektörünün dayanıklı olması ve olumsuz etkilere karşı önlem alınması şeklinde belirlenmiştir. Enerji ihracatının %90'ını AB'ye yapan Rusya'nın, üretime kesintisiz devam edebilmek, sürdürülebilirlik ve güvenilirlik kapsamında beklentileri bulunmaktadır. Ayrıca büyük miktarda kömür rezervi bulunan ülkede, enerji üretiminde en önemli ikincil kaynak olarak kömürün düşünüldüğü bilinmektedir (Davletov, 2010: 3-6).

Rezerv bakımından hayli zengin olan Rusya, doğal gaz üretiminde lider durumdadır. Bunun yanında Rusya, dünya nükleer enerji pazarının %5'ini, nükleer reaktör pazarının %15'ini ve doğal uranyum üretiminin %8'ini gerçekleştirmektedir (MOEOTRF, 2010: 21). Enerji teknolojilerinin ticareti ve nükleer ham madde satışları da Rusya için önemli bir kalem durumundadır. Bu meyanda Türkiye ile yapılan nükleer santral antlaşmalarının içerisinde zenginleştirilmiş uranyumun temini ve atık maddelerin imhası işleminin de Rusya tarafından yapılması (ücreti mukabil) maddesi konulmuştur (Ülgen ve Stein, 2012: 84).

Rusya'nın enerji güvenliği kapsamında hedefleri arasında ihracat pazarının çeşitlendirmesi de bulunmaktadır. AB'nin özellikle Ukrayna Krizinden sonra Rus gazına bağımlılığını azaltmaya yönelik olarak aldığı tedbirler çerçevesinde, kaynak çeşitliliğini artırmaya yönelik hamleleri Rusya'nın enerji güvenliği açısından tehdit oluşturmaktadır. Enerji ihracatının, Rus ekonomisi için önemi tartışmasızdır. Enerji ithalatı açısından yükselen doğu pazarındaki, Çin, Japonya, Kuzey Kore ve Güney Kore, Rusya'nın ilgi alanına giren yeni ticaret merkezleridir. 2030 projeksiyonu kapsamında Rusya, doğu pazarında etkin olmayı ve enerji ihracatını artırmayı hedeflemektedir (Varol Sevim, 2014: 87-92). Gazprom şirketinin 2009 yılında başlayıp 2011'de tamamladığı Sakhalin-

Khabarovsk- Vladivostok doğal gaz boru hattı, Çin, Kuzey Kore ve Japonya'ya doğal gaz sevkiyatını mümkün kılmıştır (Gazprom, 2018). LNG, boru hatları ile taşınan doğal gazdan iki kat daha pahalıya mal olmaktadır. Dünyanın en büyük LNG ithalatçısı olan Japonya'da, 2013 yılında ithal edilen doğal gazın ancak %9,8'i Rusya'dan alınmıştır. Bu rakamlar, Rusya'nın enerji güvenliğinde Doğu pazarının önemini vurgular niteliktedir (Enerji Günlüğü, 2014).

Türkiye'nin Enerji Güvenliği Politikaları; kaynakları yetersiz, enerji ihtiyacını giderebilmek için, dışarıdan yapılacak ithalata mecbur olan ülkelerin çözüm yöntemleri, kaynaklarını çeşitlendirmek, maliyetin azaltılması ve yerel kaynakların öncelikli kullanılması şeklinde oluşturulmaktadır. Ekonomik gücün doğrudan bağlı olduğu temel gereklilik ise enerji güvenliğinin sağlanmasıdır. Türkiye'nin enerji açısından dışa bağıllığı, enerji güvenliğini riskli hale getirmektedir. Bu nedenle yerel kaynaklardan azami faydayı elde etmek enerji güvenliği politikasının öncelikli konusu olmalıdır. Aynı zamanda yenilenebilir enerji ve nükleer enerji gibi yöntemler de artırılarak kaynakların ve üretim yöntemlerinin çoğaltılması gerekmektedir (Çalışkan, 2009: 297, 306).

Enerji güvenliği politikaları kapsamında Türkiye, doğal gaz depolama tesislerine önem vermektedir. Enerji krizlerinden sonra kurulan UEA, enerji depolanmasına yönelik tedbirler alınmasını ve olası krizlerde mevcut depolanmış enerjinin 90 gün yeterli olabilmesini teşvik etmektedir. Eski Enerji Bakanı Albayrak'ın açıklamasına göre, doğal gaz depolamada %20 oranının hedeflendiğini belirtmiştir. Bu meyanda Tuz Gölünde 1 milyar metreküp doğal gaz depolanmakta, 5,4 Mm³ depolama kapasitesine ulaşılması hedeflenmektedir. Ayrıca Silivri'de bulunan depolama tesisi de 4,6 Mm³ kapasiteye ulaştırılacak ve toplam 10 Mm³ doğal gaz depolanacaktır. Petrol depolanmasına yönelik olarak da yıllık 5 milyon ton depolama kapasitesi hedeflenmektedir. Günlük 190 Mm³ doğal gaz sevkiyatı yapma kapasitesine sahip olan Türkiye'nin, bu yeteneğini 400 Mm³'e çıkaracak alt yapı çalışmaları ile hem iç, hem de dış piyasaların arz güvenliğine katkı sağlayacak bir enerji terminali olması hedeflenmektedir (Albayrak, 2017: parag. 4, 11). Enerji Bakanlığının enerji güvenliği tedbirleri kapsamında, yeni kurduğu Etki Liman FSRU (Floating Storage Regasification Unit- Yüzer Sıvılaştırılmış Doğal Gaz Depolama ve Yeniden Gazlaştırma Terminali) tesisi ile birlikte, dünya çapında faaliyet gösteren LNG tesisi sayısı 117'ye yükselmiştir (Deniz Haber Ajansı, 2017).

Nükleer enerji üretimine yönelik olarak Mersin Akkuyu ve Sinop'ta iki nükleer santral kurulmaktadır. Rusya ile ortaklaşa yapılmakta olan Akkuyu nükleer santrali 1200 MW'lık dört üniteden oluşmaktadır. Yapımı tamamlandığında enerji ihtiyacının yüzde 7'sini karşılaması beklenen Akkuyu santrali, enerjide dışa bağımlılığı azaltması ve teknolojik gelişmişlik açısından enerji politikalarında önemli yer tutmaktadır (ETKB, 2018).

5. SONUÇ

Enerji güvenliğini tehdit eden riskler gelişen teknoloji ve dünya siyaseti bağlamında sürekli değişmekte ve yeni risk başlıkları ortaya çıkmaktadır. Muhtemel enerji güvenliği riskleri, mevcut riskler ve gelecekte yaşanabilecek sorunlar kapsamında alınabilecek tedbirlerin belirlenmesinde yardımcı olabilecektir.

Enerji güvenliğinin tanımı ve tarihçesinin açıklandığı birinci bölümde, farklı enerji güvenliği tanımları açıklanmıştır. İkinci bölümde, enerji güvenliği açısından önemli bir konu olan kritik alt yapı kavramına değinilmiştir. Kritik alt yapılara yönelik tehditler kapsamında enerji güvenliğini tehlikeye atabilecek unsurlar sıralanmıştır. Bu bağlamda, terörist saldırılar, sabotaj, nakil güvenliği, deniz güvenliği ve siber saldırılar çeşitli olay incelemeleri ile desteklenerek açıklanmıştır.

Enerji güvenliğine yönelik risklerin incelendiği üçüncü bölümde, yedi ana başlık incelenmiştir. Enerji kaynaklarının tükeniyor olması, coğrafi olarak enerji kaynaklarının dengesiz dağılmış olması ve çevresel etkiler değerlendirilmiştir. Diğer dört başlık ise enerji güvenliğine yönelik tehditlerin siyasi boyutunu oluşturmaktadır. Bunlar, petrol şirketlerinin millileşerek tekelleşmesi, kaynak ülkelerdeki istikrarsızlık, enerji yatırımlarında yaşanan ve yaşanacak finansman sıkıntıları ve dünya genelinde ortak bir enerji politikasının belirlenememiş olmasıdır.

Son bölümde ABD, AB, Rusya, Çin ve Türkiye'nin enerji güvenliği politikaları geçmiş uygulamalar ve gelecek planlamaları da göz önünde bulundurularak incelenmiştir. İthalatçı ve ihracatçı ülkeler açısından enerji güvenliği algısının farklılık gösterdiği, arz talep dengesinin sağlanmasının önemli olduğu anlaşılmaktadır. Tüm bu devletlerin tedarikçi çeşitlendirme, yerel kaynaklardan azami istifade etme, enerji tasarrufu, çevrenin korunması ve ulaşım yollarının emniyetini sağlama konularını enerji ve enerji güvenliği politikalarının merkezine aldıkları görülmektedir. Türkiye özelinde, enerji

terminali olma yolunda izlenen politikaların enerji güvenliğine katlı sağladığı ve kaynak çeşitlendirmenin son derece öneme sahip olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak; enerji güvenliğine yönelik tehditler zamanla değişim göstermekte ve gelişmekte olduğu açıktır. Bu nedenle enerji temini konusunda riskli alanların ve risk faktörlerinin de çeşitlendiğini ve arttığını söylemek mümkündür. Devletlerin değişen durumlara ayak uydurmak zorunda olduğu ve bu bağlamda enerji güvenliği konusunu sürekli gündemde tutarak hazırlıklı olunması gerektiği makalede ortaya konulmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Yergin, D. (2011). *Petrol Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 6. Baskı.
- Çelikpala, M. (2013). *Enerji Güvenliği NATO'nun Yeni Tehdit Algısı*, Bilgi Yayınları.
- Karanacak, B. (2011). "Kritik Altyapılar ve Kritik Altyapıların Korunması", Siber Savunma Sempozyumu, (İstanbul 24-25 Mayıs 2011).
- T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (AFAD), (2014). *2014- 2023 Kritik Altyapıların Korunması Yol Haritası Belgesi*, Ankara.
- Kınık, H. Ve Güntay, V. (2016). "Siber Güvenlik Temelinde Kritik Altyapılar ve Hazar Havzası", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9 (47).
- Güneş Gazetesi. (06.1.2017). Bakan Berat Albayrak: Enerjiye ABD Merkezli Siber Saldırı Yapıldı. <http://www.gunes.com/ekonomi/bakan-acikladi-abdden-saldiri-yapildi-751832>.
- Öğün, M. N. ve Kaya A. (2013). "Siber Güvenliğin Milli Güvenlik Açısından Önemi Ve Alınabilecek Tedbirler", Güvenlik Stratejileri Dergisi, yıl 9, 18.
- Çelik, Ş. (2013). "Stuxnet Saldırısı ve Abd'nin Siber Savaş Stratejisi: Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanmaktan Kaçınma İlkesi Çerçevesinde Bir Değerlendirme", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 15 (1).
- Akbaş, F , Ürün, E . (2016). "Enerji Güvenliği: Bölgesel Enerji Merkezi Türkiye". Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,103.
- Baysal, E. (2016). "66 Milyon Dolarlık Enerji Yatırımına Terör Engeli", Star Gazetesi, <https://enerjienstitusu.org/2016/04/14/66-milyon-dolarlik-enerji-yatirimina-teror-engeli/>.
- Özgen, C. (2014). "Deniz Kuvvetlerinin Enerji Güvenliğindeki Rolü: Türkiye Örneği". Doktora Tezi.

- Deniz Haber Ajansı. (2017). "Küresel LNG Ticaretinde Lider Japonya Oldu", <http://www.denizhaber.com.tr/kuresel-lng-ithalatinda-lider-japonya-oldu-haber-73694.htm> 11.4.2017.
- Poyraz Y. ve Tabanlı F. (2017). "Deniz Haydutluğuna Karşı Mücadelede Uluslararası Toplumun Mücadeleleri", Türkiye Adalet Akademisi Dergisi (TAAD), Yıl 9, 33.
- Türk Deniz Kuvvetleri. (2016). *Deniz Haydutluğu İle Mücadele*, Ankara.
- Anlar, A. (2017). "Farklı Bakış Açuları İle Enerji Güvenliği Üretici, Tüketici ve Transit Ülkeler: Türkiye Örneği", Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi (UIİİD), 19, 58-88.
- Baraniuk, C. (2015). "ABD 700 Milyon Varil Petrolü Neden Saklıyor?", https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/10/151008_vert_fut_petrol_stoklari
- Pamir, N. (2005). "Enerji Politikaları ve Küresel Gelişmeler", Stratejik Analiz.
- İleri. Ç. (2015). "Ab'nin Enerji Politikası Ve Dış Politikasının Buluşma Noktası: Enerji Diplomasisi", İKV Değerlendirme Notu, İktisadi Kalkınma Vakfı.
- Karaca, R. K. (2012). "Çin'in Değişen Enerji Stratejisinin Dış Politikasına Etkileri(1990-2010)", Uluslararası İlişkiler Dergisi, 9,(33), 93-118.
- The State Council Information Office. (2005). Erişim Tarihi 10 Nisan 2018. <http://www.china.org.cn/english/2005/Dec/152669.htm>
- Sandıklı, A. (2009). "Geleceğin Süper Gücü Çin", Bilge Strateji, 1, (1), 47.
- Davletov, T. B. (2010). "Rusya Federasyonu Enerji Güvenliği", 3. Uluslararası Strateji ve Güvenlik Çalışmaları Sempozyum Bildirileri (İstanbul, 15-16 Nisan 2010).
- Ülgen, S. Stein, A. (2012). *Nükleer Enerjiye Geçişte Türkiye Modeli-II "Atomun Kontrolüne Yönelik Çabalar Ve Nükleer Teknoloji Transferi: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme"*, EDAM (Ekonomi Ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi), 3,(84).
- Varol S. T. (2014). "Rus Dış Enerji Politikası ve Yeni Hedef Kuzey Doğu Asya", Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 11, Sayı 41 (Bahar 2014), s. 87-108
- Gazprom, Strategy, Operations, Gas Pipelines, in Operation. (2018). <http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/active/shvg/>
- Enerji Günlüğü Net. (2014). Rusya Japonya Doğalgaz Boru Hattı Projesi Masada. <http://www.enerjigunlugu.net/icerik/8784/rusya-japonya-dogalgaz-boru-hatti-projesi-masada.html>
- Çalışkan, Ş. (2009). "Türkiye'nin Enerjide Dışa Bağımlılık ve Enerji Arz Güvenliği Sorunu", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 25, s. 297- 306.
- Albayrak, B. (2017). "Milli Enerji ve Maden Politikası Tanıtım Programı" <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Bakanlik-Haberleri/Milli-Enerji-Ve-Maden-Politikasi-Tanitim-Programi>.

ETKB. (2018). <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Nukleer-Enerji>).

Umbach, F. (2010). "Global Energy Security and the Implications for the EU", Energy Policy, March 2010.

MAKALE / ARTICLE:

2003 SONRASI IRAK VE SURİYE'DEKİ ÇATIŞMALARIN ZORUNLU GÖÇE ETKİSİ*

THE IMPACT OF CONFLICTS ON FORCED MIGRATION IN IRAQ AND SYRIA SINCE 2003

İrem TUNÇOL- Cengiz DİNÇ**

ÖZET

Irak ve Suriye, tarih boyunca dini, siyasi, ekonomik ve sosyal nedenlerle çatışmaların yaşandığı ülkelerdir. İki ülkede de günümüzde devam eden çatışmalar, bunların zorunlu göçün en çok yaşandığı ülkeler arasında yer almasına sebep olmuştur. Irak'ta 2003 müdahalesi; Suriye'deyse 2011 Arap Ayaklanmaları çatışmaları tetiklemiş; devlet dışı aktörlerin ön plana çıkmasıyla şiddetlenen çatışmalarla birlikte göç de yoğunlaşmıştır. Irak'ta yaklaşık 7 milyon kişi, Suriye'deyse yaklaşık 12 milyon kişi göç etmek zorunda kalmış; bu göçmenlerin fazlalığı kabul eden ülkelerde de krizlerin yaşanmasına sebep olmuştur.

Aralarındaki ilişkiyi aktarabilmek adına, çalışmanın ilk bölümünde çatışma ve göç kavramsal olarak incelenmektedir. İlerleyen bölümlerde göçlerin yoğun olarak yaşandığı Irak ve Suriye, demografik yapı, tarihsel gelişim ve çatışmaları tetikleyen olaylar açısından ele alınmış, göç verileri incelenmiştir. Beklenen bir şekilde, çatışmaların yoğun olduğu dönemlerde göç hareketlerinin de yoğun olduğu sonucuna ulaşılmış, göç verileri

* Bu çalışma İrem Tunçol'un, Doç. Dr. Cengiz Dinç'in danışmanlığında ve akademik desteğinde "Irak ve Suriye'deki Çatışmaların Göçe Etkisi: 2003-2015" Dönemi başlığıyla Eskişehir Osmangazi Üniversitesi'nde tamamladığı yüksek lisans tezinin bir bölümünün yeniden düzenlenmiş ve ek kaynaklarla güncellenmiş halidir. Tez çalışması, danışman yönetiminde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi BAP Komisyonunca "Irak ve Suriye'deki Çatışmaların Göçe Etkisi: 2003-2015 Dönemi" başlığıyla 2016-1180 nolu proje olarak kısmen desteklenmiş, çalışma bu projeden de faydalanmıştır.

** Anadolu Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Doktora Öğrencisi, iremtuncol@gmail.com - Doç. Dr., Osmangazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, cdinc@ogu.edu.tr.

için Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Uluslararası Göç Örgütü gibi uluslararası kuruluşların verilerinden yararlanılmıştır..

Anahtar Kelimeler: Çatışma, Zorunlu Göç, Irak, Suriye

ABSTRACT

Iraq and Syria have historically been subject to conflicts for religious, political, economic and social reasons. The conflicts that still continue in both countries have made these countries to be among the top sources of displaced persons. 2003 intervention in Iraq; In Syria, the 2011 Arab Uprisings triggered conflicts the emergence of non-state actors on the ground have also intensified the forced mass migration of the people. Around 7 million people in Iraq and about 12 million people in Syria had to migrate; the sheer number of these displaced persons have also led to crises in the recipient countries as well.

The conflict and migration are conceptually examined in the first part of the study in order to clarify the relationship between them. In the following sections, the demographic structure of Iraq and Syria, where migration movements intensified, their historical developments and events that triggered conflicts are discussed; the migration figures are examined. The data of the United Nations High Commissioner for Refugees and the International Organization for Migration were utilized and it is observed as expected that the periods of intense conflicts have also witnessed large scale displacements of the people in these two countries.

Keywords: Conflict, Forced Migration, Iraq, Syria

1. GİRİŞ

Irak ve Suriye’de geçmişten beri çatışmalar nedeniyle pek çok göç hareketi yaşanmış; bu iki ülke en çok göç veren ülkeler arasına girmiştir. Bu çalışmada, iki ülkedeki 2003-2015 arasında yaşanan çatışmalar ve bunlardan kaynaklı göç hareketleri analiz edilmeye çalışılacaktır. Çatışma; psikoloji, sosyoloji, iktisat, siyaset bilimi gibi pek çok bilim dalının inceleme alanına giren, geniş bir şekilde kullanılan bir olgudur (Aydın 2001, s.19). Sadece şiddet içeren bir eylem olarak kabul edilmeyen ve gündelik hayatın her evresinde, değişik düzeylerde kendini gösteren çatışmanın evrensel olarak kabul edilmiş bir tanımı bulunmamaktadır (Akyeşilmen, 2013, s.18-19). Ancak uluslararası ilişkilerde çatışma temelde; iki veya daha fazla aktörün, karşılıklı olarak aynı veya farklı hedeflere ulaşma amacı taşıdığı zaman ortaya çıkan toplumsal bir durum olarak ifade edilmektedir (Evans ve Newnham, 2007, s. 127). Daha geniş kapsamlı bir tanımsa, hem devletler arasında hem de devletlerin kendi sınırları içindeki çatışmalar üzerine araştırma yapan

bağımsız kuruluşlardan biri olan Heidelberg Üniversitesi Uluslararası Çatışma Araştırma Enstitüsü (HIIK) tarafından, “*hedeflerini başarma ve çıkarlarını korumakta kararlı en az iki taraf (devletler, devlet grupları, örgütlü gruplar) arasında cereyan eden ve bir zaman diliminde tanımlanmış ulusal çıkarların uyuşmazlığı (pozisyon farklılığı)*” (HIIK, 2009, s.84) olarak kullanılmaktadır.

Uyuşmazlıkların ve çatışmaların temel nedeni, tarafların istek, ihtiyaç ve zorunluluklarının farklı olmasıdır; ayrıca aynı amacı (ödülü) elde etme arzuları da çatışmalara yol açmaktadır (Nicholson ve Fierke, 2001, s.12). Bir çatışmanın arkasında yatan pek çok sebep bulunabilir ve bu sebepleri belirlemek karmaşık bir süreçtir. Bazı sebepler çatışmanın temel dayanağını oluştururken, bazılarıysa hızlanmasında rol oynamaktadır. Çatışma nedenleri arasında en dikkat çeken ve en büyük öneme sahip olanları genel olarak yapısal, siyasal, kültürel, sosyal ve ekonomik faktörler başlıkları altında toplamak mümkündür (Özerdem, 2013, s.27-28). Çatışmalara neden olan bu faktörlerin birçoğu aşağıdaki tabloda toplu olarak verilmiştir.

Tablo 1: Çatışma Nedenleri

Yapısal Faktörler	Siyasal Faktörler	Ekonomik ve Sosyal Faktörler	Kültürel Faktörler
*komşu ülkelerin rolü- devletlerarası güvenlik kaygıları - çatışma bölgesinde bulunma -demokratik olmayan çevre *etnik coğrafya -yüksek etno-dilsel/dinsel çeşitlilik -baskın bir etnik grubun varlığı * çatışma tarihi	* zayıf devlet ve hukuk egemenliği -zayıf siyasi otorite -kontrol yetkisini kullanamama ve hizmet sunamama *dışlayıcı milliyetçi ideolojiler *kimlik, gruplar arası siyaset *ayrımçı siyasi kurumlar -hükümete katılım	*makroekonomik sorunlar -başarısız makroekonomik politikalar -piyasa erişimi *düşük seviye, yavaş büyüme ve gelirin yapısı *işsizlik seviyesi *ekonomik eşitsizlik *yönetime, toprağa ve sermayeye ulaşmada	*kültürel ayrımcılık -azınlık dillerinin kullanımı ve öğretimine ilişkin hukuki ve siyasi kısıtlamalar; eğitim olanaklarının eşit olmaması -din özgürlüğünün kısıtlanması *etnik grupların öteki algısı ve birbirlerini suçlayan hikâyeler, tarihsel nedenler

*dağlık ve engebeli araziye sahip olma	-orduya, politikaya ve adalete katılım	ayırımı politikalar	*farklı olanı eşit görmeme
*nüfusun büyüklüğü		*eğitim, sağlık hizmetleri, temiz su, ev gibi sosyal hizmetlere ulaşım	*etnik grup ayrımcılığı
*ordunun gücü		ayırımı politikalar	
*yasadışı ve cezai faaliyetler			
*silahlara ulaşım			

Kaynak: (Vrbensky 2009, s.81).

Çatışma türleri konusunda farklı ayrımlar yapılabilir. Örneğin, HIIK çatışmayı öncelikle şiddet içermeyen ve şiddet içeren çatışmalar olarak ikiye ayırmıştır. Bu ayırmadan sonra çatışmayı yoğunluğuna göre; görünmez ya da gizli çatışma, görünür çatışma, kriz, şiddetli kriz ve savaş olarak beş grupta incelemiştir (HIIK, 2009, s.84). Tablo 2’de tanımlarıyla birlikte bu ayrıma yer verilmiştir.

Tablo 2: Yoğunluğuna Göre Çatışmalar

Şiddet durumu	Yoğunluk Grubu	Yoğunluk Düzeyi	Yoğunluk Adı	Tanım
Şiddet yok	Düşük	1	Gizli/Görünmez Çatışma	Taleplerin taraflardan biri tarafından dile getirilirken diğerleri tarafından ulusal anlamda belirlenen değerlere göre konum farklılığı hissetmesi gizli çatışma olarak düşünülür.
Şiddet yok	Düşük	2	Açık/Görünür Çatışma	Açık çatışma, şiddetin hazırlayıcılarına karşı tedbirlerin kullanılmasını içerir. Örneğin sözlü baskı, şiddetle tehdit etmek veya ekonomik yaptırımları dayatma
Şiddet var	Orta	3	Kriz	Ortaya çıkan ani olaylarda en az bir tarafın şiddete başvurduğu yoğun bir durumdur.

Şiddet var	Yüksek	4	Şiddetli Kriz	Şiddetin art arda organize bir şekilde kullanılmasıyla ortaya çıkan durumdur.
Şiddet var	Yüksek	5	Savaş	Şiddetin belirli bir süreklilikle örgütlü ve sistematik bir şekilde kullanıldığı şiddetli çatışmadır. Çatışan gruplar, duruma göre yoğun tedbirler uygularlar. Çatışmanın sonuçları çok yıkıcı ve uzun vadeli.

Kaynak: (HIIK, 2009, s.84).

Çalışmada içerik sebebiyle incelenmesi gereken bir diğer çatışma türü de iç çatışmadır. İç savaş olarak da adlandırılan bu tür, ülke sınırları içinde gerçekleşen askeri çarpışmaları, ulusal hükümetin aktif katılımını ve her grup tarafından etkili bir şekilde direnişi içeren herhangi bir silahlı eylem olarak tanımlanmaktadır (Sambanis, 2004, s.816.). İç savaşların büyük çoğunluğu düzensiz savaşlar ya da gerilla savaşları olarak adlandırılmaktadır. Genellikle, isyancılar ve hükümet görevlileri olmak üzere iki rakip aktör bulunmaktadır. Bir yandan hükümet görevlileri, ayaklanmanın başlangıç bölgesini temizlemek için geniş çaplı operasyon yürüten düzenli ordulara güvenmektedirler. Diğer yandan isyancılar doğrudan çatışmadan kaçınmaktadırlar ve kurtarılmış bölgeler, üstler oluşturabilmek için pusulara ve tecrit edilmiş askeri karargâhlara bel bağlamaktadırlar (Kalyvas, 2000, s.5). İç savaşların başlamasındaki en büyük etken, bir toplumu bir arada tutacak güce ya da beceriye sahip etkin bir hükümetin eksikliğidir. İç savaşlar, bir uluslararası ilişkiler sorunu haline de gelebilmekte, ülke sınırları dışına kolaylıkla sıçrayabilmekte, insan hakları ihlallerinden toplu göçe ve komşularla sınır çatışmalarına kadar pek çok sorun yaşanabilmektedir (Şatana, 2014, s.305-306).

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle, devletlerarası savaşlardan ziyade iç savaşlar artmıştır. İç savaşların artmasının ve yaygınlaşmasının temelinde, Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemin ani değişiminden ziyade 1950'ler ve 1960'lardan beri var olan çatışmaların istikrarlı bir şekilde devam etmesi bulunmaktadır. Ayrıca etnik ve dini açıdan çeşitli ülkelerin ciddi savaşlar yaşamasında sadece bu çeşitlilik değil, gelir dağılımının adaletsiz olması da etkilidir. Bu savaşların büyük çoğunluğunun kökeninde etnik ve dini düşmanlıklar olduğu ileri sürülmektedir. II. Dünya Savaşı'nın bitişinin ardından her yıl

yaşanan iç çatışmaların sayısı devletlerarası çatışmaların sayısını aşmıştır. 1946 ile 1992 yılları arasında çatışmaların artış göstermesi, iç çatışmaların artmasıyla geniş ölçüde bağlantılıdır (Harbom ve Wallensteen 2005, s.626).

Bu çalışmanın kapsamı gereği incelenmesi gereken bir diğer kavram göçtür. Literatürde göçün en basit tanımı “asil yerinden, ulaşılmak istenilen yere hareket” olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç kavramı insanlık tarihi kadar eski olmasına rağmen, göç araştırmaları oldukça yenidir. Hem çok boyutlu dinamik bir süreç olması, hem de yer, zaman, mekân, sebep, sonuç gibi birden fazla düzlemde ele alınıp farklı bilim dallarına konu olması nedeniyle ‘göçün’ tanımı üzerinde tartışmalar devam etmektedir (Özyakışır, 2013, s.5).

Uluslararası Göç Örgütü (IOM)’nün tanımına göre göç, “uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmek; süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir” (Çiçekli, 2009, s.22). Öte yandan daha kapsayıcı bir tanım yapmak gerekirse göç; ekonomik, siyasi veya bireysel sebeplerle, bir yerden başka bir yere kısa ya da uzun vadeli yapılan, geriye dönüş ya da sürekli yerleşim amacı taşıyan, coğrafik, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir (Yalçın, 2004, s.13-18).

Genel olarak yer değiştirme hareketleri, insanların içinde yaşadıkları koşullara katlanamamaları ve rahatsızlık duymaları sebebiyle ortaya çıkmaktadır. Onları göçe iten en temel sebeplerse; yaşadıkları yerde toprağın veriminin düşük olması, iş olanaklarının sınırlı olması ve alınan ücretlerin azlığı, eğitim, sağlık vb. temel haklardan yoksun olunması, yoksulluk, kıtlık, doğal afetler, toplumsal çatışma ortamı ve terör olayları olarak sıralanmaktadır (Özyakışır, 2013, s.15). Savaş tehlikesi, otoriter rejimlerin muhaliflerine olan baskıları, çatışmalar, can güvenliğinin olmaması gibi sebepler, bireylere göç etmekten başka yol bırakmamaktadır. Çoğunlukla zorunluluktan kaynaklanan bu göçlerde bireyler, baskı, şiddet ve tehditten kurtulmak amacıyla yer değiştirmektedir (Yalçın, 2004, s.17-18).

Göç çeşitleri de, yapılan çalışmalarda farklı şekilde sınıflandırılmaktadır. Genel olarak kabul görmüş sınıflandırmada göç çeşitleri; iç-dış göç; zorunlu-gönüllü göç; geçici-kalıcı göç olarak ifade edilmektedir. Çalışmanın kapsamı gereği iç-dış göç, zorunlu- gönüllü göç kavramlarının incelenmesi gereklidir.

Ülke sınırları temel alınarak yapılan sınıflandırmada iç göç, bireylerin yaşadıkları ülkenin bir bölgesinden başka bir bölgesine göç etmesidir. Bu tür göçler daimi ya da geçici olabilmektedir (Çiçekli, 2009, s.21). Dış (uluslararası) göçse, kişilerin geçici ya da sürekli olarak başka bir ülkeye yerleşmek üzere ikamet ettikleri ülkelerden ayrılmalarını ifade etmektedir (Çiçekli, 2009, s.59).

Bireylerin irade esasına göre yapılan sınıflandırmada gönüllü göç, baştan sona kadar bireylerin kendi isteklerine bağlı olarak yapılan göçlerdir. Bu tür göçlerde bireyler, başka bir yere gidip gitmeme konusunda özgürdürler (Yalçın, 2004, s.17). Zorunlu göçlerse, insanların ya da çevresel faktörlerin sebep olduğu güç durumlarda, içinde yaşamı sürdürmeye ve refaha yönelik tehditleri de barındıran bir zorlama unsuru içeren hareketlerdir (Çiçekli, 2009, s.69). İlkel dönemlerde daha ziyade doğa olayları, iklim değişiklikleri ve bu sebeple ortaya çıkan açlık kuraklık gibi sebepler bireyleri göçe zorlarken; yakın dönemlerdeyse kölelik, sömürgecilik, ülkeler arası ya da ülke içi savaşlar, çatışmalar zorunlu göçe sebep olmaktadır (Yalçın, 2004, s.14).

2. ÇATIŞMA VE GÖÇ İLİŞKİSİ

2.1. Dünya’da Çatışma Sonrasında Yaşanan Göçler

BMMYK’nin (UNCHR, 2016, s.3,) verilerine göre, 2015’e kadar geçen süre içerisinde dünya çapında 65,3 milyon birey çatışma, işkence, yaygınlaşan şiddet ve insan hakları ihlalleri sebebiyle zorunlu göçe zorlanmıştır. Bu rakam 2011 yılından bu yana gerçekleşen göç dalgalarının en büyüğüdür. Yıllara göre dünya çapında yer değiştirmek zorunda bırakılan kişi sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir (UNHCR, 2016, s.3).

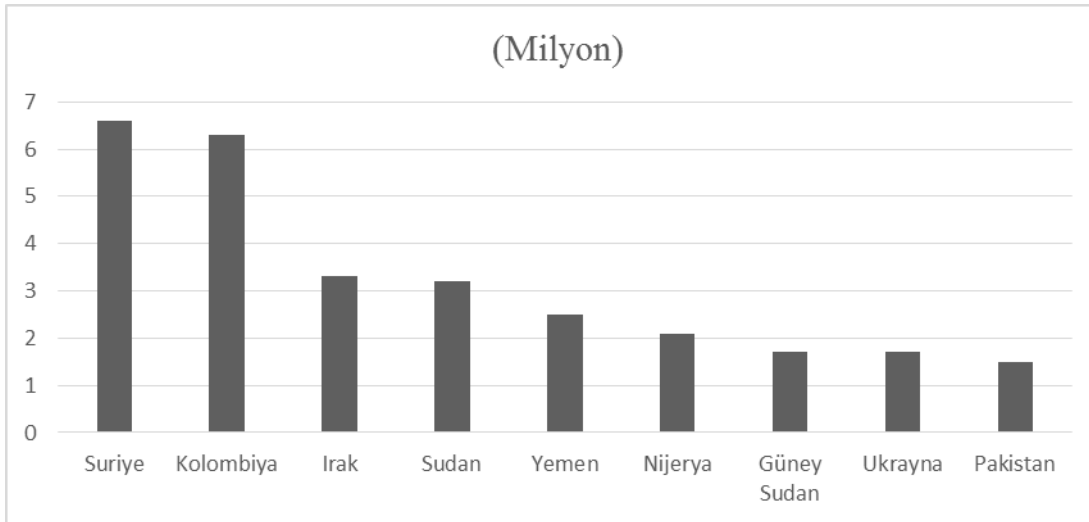
Tablo 3: Dünyada Yer Değiştirmek Zorunda Bırakılan Toplam Kişi Sayıları

Yıl	Kişi Sayısı (milyon)
2011	42,5
2012	45,2
2013	51,2
2014	59,5
2015	65,3

Kaynak: (UNHCR, 2016).

Örneğin, Suriye’de 2011 yılında başlayan Arap İsyanları, son yıllarda en önemli küresel krizlerden biri olarak görülmektedir. 2015’in sonlarında dünya çapında çatışma ve şiddetten dolayı ülke içinde yerinden edilen kişiler arasında Suriyeliler en büyük sayıya sahip durumdadırlar. 2011’de başlayan çatışmalar sebebiyle 2015 verilerine göre yaklaşık 5 milyon kişi ülke dışına göç etmiş, 7,6 milyon kişi ise ülke içinde yer değiştirmek zorunda bırakılmıştır (Amnesty International, 2016, s.22). İlk olarak komşu ülkelere doğru başlayan yoğun ve şiddetli insan kaçışları, bir nesilde tek bir çatışma nedeniyle yerinden edilmiş dünyadaki en büyük mülteci nüfusunu oluşturmuştur. Ayrıca dünyanın desteğine ihtiyaç duyan bu neslin kötü koşullar altında yaşadığı ve her geçen gün daha fazla fakirliğe sürüklendiği ifade edilmiştir (UNHCR, 2015a). Aşağıdaki grafikte bu konuda en fazla ülke içi göçmen sayısına sahip ülkeler belirtilmektedir (IDMC, 2016, s.27).

Grafik 1: Dünyada Çatışma ve Şiddetten Dolayı Ülke İçinde Yerinden Edilen Kişi Sayıları

Kaynak: (IDMC, 2016, s.27).

3. IRAK VE SURİYE’DE YAŞANAN ÇATIŞMALARIN GÖÇE ETKİSİ

3.1. Irak ve Suriye’nin Demografik Yapısı

Irak Devleti 1921’de kurulduğunda 2,5 milyon nüfusunun yaklaşık yüzde 80’e yakını Arapların oluşturduğu; diğer grupların Kürtler, Türkmenler, Yahudiler, Hristiyanlar ve Yezidiler olduğu görülmektedir (Yılmaz, 2011, s.16-24). Ülkenin, 2016’da tahmini nüfusu 38.146.025’tir. Bu nüfusun yaklaşık olarak % 75-80’ini Araplar; % 15-20’sini

Kürtler ve % 5'ini; Türkmenler, Acemler, Yezidiler, Şabaklar, Kakeiler, Bedeviler, Romanlar, Süryaniler, Çerkezler oluşturmaktadır. Dini açıdan bakıldığında ülkenin neredeyse tamamı Müslümandır. Müslümanların yaklaşık % 60-65'i Şii, % 32-37'si ise Sünni'dir. Müslümanların dışında bölgede Hıristiyanlar, Yahudiler ve diğer dinlere mensup kişiler de bulunmaktadır. Ancak bu kesim nüfusun yaklaşık olarak % 1'ini oluşturmaktadır (The World Factbook, 2017).

Ülkede geçmişten beri, farklı etnik ve mezhepsel kimlikleri bir arada tutacak bir amacın yokluğu ve ortak paydanın eksikliği, özellikle çatışmalı ortamlarda ayrışmanın ön plana çıkmasıyla önemli bir sorun olarak varlığını devam ettirmiştir. Örneğin Mart 2003'teki ABD müdahalesinde de ayrışmalar yaşanmış; Sünni Araplar iktidarı ellerinde tuttukları için kazanımlarını korumak adına müdahaleye karşı direnirken, Şiiler ve Kürtler ortaya çıkacak yeni dönemi, iktidardan daha fazla pay alabilmek adına tarihsel bir fırsat olarak görmüşlerdir (Aydın, Özcan ve Kaptanoğlu, 2007, s.59-60).

Temmuz 2016 verilerine göre Suriye'nin nüfusu 17.185.170'tir. Nüfusun etnik olarak yaklaşık % 90.3'ünü Araplar, % 9.7'sini Kürt, Ermeni ve diğer azınlık grupları oluşturmaktadır. Dini olarak en baskın grup % 87 oranıyla Müslümanlardır. Kendi içinde mezhepsel olarak ayrılan Müslümanların yaklaşık % 74'ü Sünni; % 13'ü Nusayri, İsmaili ve Şii'dir. Kendi içinde Ortodoks, Katolik ve Nasturi olarak ayrılan Hıristiyan toplum da nüfusun yaklaşık % 10'unu oluşturmaktadır. Diğer azınlık grubu olan Dürzilerse % 3'lük bir orana sahiptir (The World Factbook, 2017). Etnik ve dini açıdan çeşitli olan ülkede, Sünnilerin toplumun diğer kesimlerini genellikle sapkın ve din dışı olarak görmeleri, bu toplumlarla sosyal etkileşimden kaçınmalarına sebep olmaktadır (Yazıcı, 2012, s.29-30).

3.2. 2003 Irak Müdahalesi ve Sonrasında Yaşanan Göç Hareketleri

11 Eylül 2001'de ABD'ye, El-Kaide terör örgütünün düzenlediği terör saldırıları, dönemin ABD başkanı Bush tarafından ülkenin dış politika yaklaşımının değiştirilmesine yol açmış; çok taraflılık bir kenara bırakılarak, tek taraflı askeri müdahalede bulunma yaklaşımı meşru görülmeye başlanmıştır (Efegil, 2009, s.111). 'Bush Doktrini' adıyla anılan güvenlik stratejisini oluşturan ABD, kitle imha silahları sebebiyle oluşan düşman tehdidine karşı, önleyici müdahale stratejisinin kullanılması gerektiğini dile getirmiştir (Heisbourg, "2003, s.76).

Dış politika stratejisini değiştiren ABD, 1991'de Kuveyt'te karşı karşıya geldiği Irak'ta kitle imha ve biyolojik silahların bulunduğu ve dönemin Irak Başkanı Saddam Hüseyin'in El-Kaide ile bağlantılı olduğu gibi sebepleri ileri sürerek, 20 Mart 2003'te İngiltere ile birlikte 'Irak'a Özgürlük Operasyonu'nu başlatmıştır. Ancak ileri sürdükleri gerekçelerin doğruluğu kanıtlanamamış; diğer gerekçelerse Saddam yönetiminin insan hakları ihlalleri yaptığı ve ülkede demokrasinin olmadığı, dolayısıyla Irak'ın özgürleştirilmesi gerektiği şeklinde ifade edilmiştir (Arı 2007, s. 58).

Müdahaleden sonra kamu düzeni çökmüş; güvenlik organlarının işleyişine son verilmesiyle de ülkedeki kaos ortamı derinleşmiştir (Türkölmez ve Türkan, 2014, s.67-68). 2005'te yapılan seçim ve referandumlar, ardından oluşturulan anayasa, Şii ve Sünni gruplar arasındaki ayrışmayı sona erdirememiş, siyasi istikrarı sağlamak açısından yeterli olamamıştır (Çetinsaya ve Özhan, 2009, s.47-48). 2009-2011 arasında ABD ülkeden çekilme sürecini tamamlamış, ancak istikrarsızlık ve çatışmalar sona ermemiştir. 2003 sonrasında yaşanan çatışmalar sebebiyle pek çok Iraklı ülke içinde ya da ülke dışında göç etmek zorunda kalmıştır. Irak, 2003 öncesinde de çatışmalar sebebiyle göçlerin yaşandığı bir ülkeydi. 1920'lerden günümüze kadar, mezhepsel açıdan Sünniler ve Şiiler arasında; etnik açıdan Araplar ve Kürtler arasında, birbirleri üzerinde baskı kurmaya yönelik pek çok sorun yaşanmıştır (Luizard, 2016, s.43).

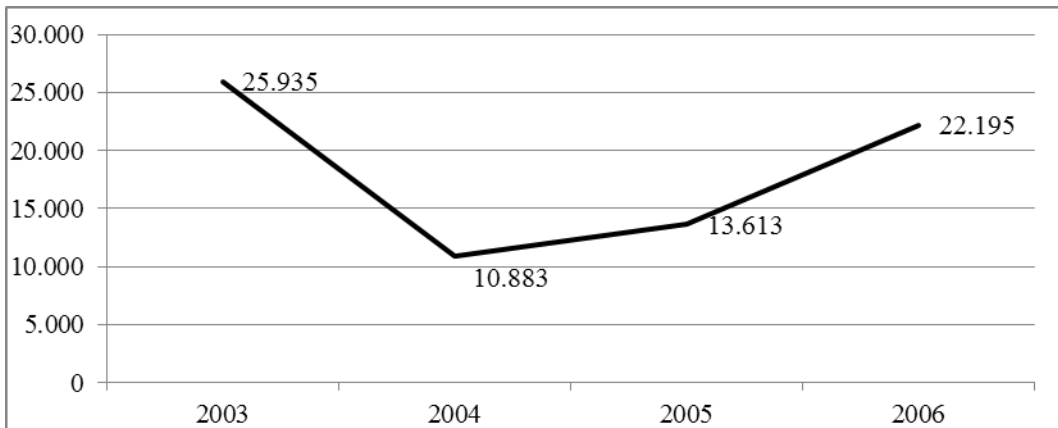
Irak'ta ilk göç hareketleri, Baas yanlılarının hâkimiyetinin altında 1970'ten 1990'ların başına kadar yaşanmıştır. İran-Irak savaşı esnasında Kürtlere karşı yapılan Anfal Operasyonu'nda halkın büyük çoğunluğu Suriye ve Türkiye'ye göç etmiştir. Bunun en önemli örneği, 1988'de Halepçe katliamı sonrasında gerçekleşmiştir. Bu büyük göç dalgasının ardından, 1991'de rejime karşı çıkan Kürt ve Şii ayaklanmalarının çatışmaya dönüşmesiyle 500.000 Iraklı yer değiştirmek zorunda bırakılmıştır (Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2010, s.8). 2002 yılı sonlarından müdahale öncesine kadar geçen süre içerisinde yerinden edilmiş kişi sayısının 700 bin ile 1 milyon arasında değiştiği ifade edilmiştir. (Human Rights Watch 2003, s.6).

İkinci dalga göç hareketleri ise, 2003'te ABD müdahalesi ardından gelen savaş ve Saddam'ın devrilmesiyle yaşanmıştır. İşgalin başlamasıyla uluslararası toplum, yaklaşık 1 milyon kişinin yer değiştirebileceğini ileri sürmüştü; fakat müdahalenin başlamasından iki yıl sonra sadece 190 bin kişi göç etmiştir (IOM, 2015, s.14). İşgalin ilk zamanlarında,

daha önceki göç hareketlerinin önemli bir kısmını oluşturan Şii ve Kürt gruplar, kendileri için ekonomik ve siyasi anlamda kazanç sağlayabilecek bölgelerde, yeni bir gelecek umuduyla kalmayı tercih etmiştir. Halkın barış ve demokrasinin geleceğine dair inancı sebebiyle, 2003-2004 yılları arasında genel göç azalmıştır. İşgal sonrası ilk yıllarda göç edenlerin, genellikle sosyo-ekonomik açıdan zorluk yaşayan, ülke siyasetinde aradığını bulamayan vatandaşlar olduğu dile getirilmiştir (Danış, 2009, s.20).

Üçüncü büyük yer değiştirme, Şubat 2006'da Samarra'da bulunan, Şiiler için büyük öneme sahip El Askeri Camisi'nin bombalanmasından sonra yaşanmıştır. Bu olay, yaygın olan mezhepsel ayrıma dayalı şiddeti tetiklemiştir (IOM, 2015, s.14). Samarra'daki saldırının ardından çatışmaların keskin bir şekilde yükselmesiyle 2007'nin ortalarına kadar geçen sürede 730.000'den fazla kişi ülke içinde göç etmek zorunda kalmıştır. Bununla birlikte, saldırıdan önceki yıllarda daha fazla olan geri dönüş sayısı, saldırının ardından azalmıştır. Nitekim, 2005'te BMMYK yardımıyla ülkesine geri dönen Iraklı sayısı 5.700 iken, 2006'da bu sayı 350'ye düşmüştür. Sanayileşme oranı daha yüksek ülkelere sığınma başvuru talepleriye artmıştır. Ancak işgalin başlangıcından 2007 başlarına kadar olan sürede, göç eden Iraklıların % 95'inin hala Orta Doğu ülkelerinde olduğu gözlemlenmiştir. Bunların yanı sıra sanayileşmiş Avrupa ülkelerine yapılan sığınma başvurusu 2003-2005 yılları arasında nispeten azalmış, 2006'da tekrar yükselmiştir (UNHCR, 2007b). 2003-2006 yılları arasında sığınma başvurusu yapan kişi sayıları aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Grafik 2: Avrupa Ülkelerine Sığınma Başvurusu Yapan Iraklı Sayısı

Kaynak: UNHCR, 2007b.

BMMYK'nın Kasım 2007 verilerine göre, o zamana kadar ülkede yaklaşık 4,5 milyon kişi evini terk etmiştir. Bu sayının yaklaşık 2,4 milyonunu ülke içinde yer değiştirenler oluşturmuştur. 2003 öncesi döneme kadar ülke içinde yerinden edilenlerin toplam sayısı yaklaşık 1.021.962 iken 2003-2005 arasında bu sayı 190,146'dır. 2006'da Samarra'da yapılan saldırıdan 2007 Kasımına kadar geçen sürede ise 1.199.491 olarak ifade edilmiştir. 2007 Kasımına kadar geçen sürede ülke dışına göç edenlerin ve hala ülke dışında kalanların sayısıysa BMMYK tarafından yaklaşık olarak 2,2 milyon olarak açıklanmıştır (UNHCR, 2007a). Bu durum BMMYK tarafından o yıllarda, Arap bölgesinde 1948 Büyük Filistin Göçü'nden beri yaşanan en büyük mülteci krizi olarak nitelendirilmiş, krizin büyüklüğünün şaşırtıcı olduğu dile getirilmiştir (Marfleet, 2007, s.397).

2009 verilerine göre yaklaşık 1,7 milyon Iraklı mülteci konumundayken, yaklaşık 2,8 milyonu da ülke içinde göç etmek zorunda kalmıştır. Bu dönemde de mezhepsel ve etnik çatışmalar göçlerin temel nedenini oluşturmuştur. Daha önce karışık olarak yaşayan etnik ve mezhepsel grupların çatışmalar sebebiyle birbirinden ayrılması, ülke içinde göçü yarı kalıcı bir hale getirmiş, ülke dışına göç edenlerin de geri dönüş için istekleri azalmıştır (bkz. Chatty ve Mansour, 2011, s. 6). 2003 öncesi dönemde Saddam'ın izlediği şiddet yanlısı politikalar göçe sebep olurken, sonraki dönemde hatta bugün bile radikal grupların yaptığı eylemler ve izlediği politikalar göçlerin devam etmesine sebep olmuştur.

Bu radikal gruplar içerisinde en etkili olanlardan biri, kuruluşunun 2000'li yılların başına dayandığı terör örgütü Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD)'dir. Geçmişteki terör gruplarıyla karşılaştırıldığında, çok büyük bir meydan okuma sunan örgüt, devletin iyi eğitilmiş ve silahlandırılmış ordusuna karşı aldığı zaferlerle o dönemde gücünü kanıtlamıştır (Bowie, 2015, s.4).

Irak'ta 2006'dan itibaren eylemlerine devam eden İŞİD' in lideri el-Bağdadi, Temmuz 2012'de 'Duvarları Yıkma' operasyonu adıyla bir dizi eylem gerçekleştirmiştir. Lewis'e göre, bu harekâta iki önemli basamak bulunmaktadır. Bu basamaklar şu şekildedir:

- Bomba yüklü araçlarla intihar saldırıları düzenlemek
- Hapishane baskınları yapıp, tutuklu olan cihat yanlılarını kaçırmak.

Harekât 21 Temmuz 2013'e kadar sürmüş ve IŞİD bu eylemlerde başarılı olmuştur. Harekâtla birlikte örgüt adını tüm dünyaya duyurmuş; kaçan cihat yanlılarının örgüte katılması IŞİD'i güçlendirmiştir. Bu dönemde sosyal medya dâhil olmak üzere yapılan propagandalarla birlikte tüm dünyadan örgüte katılımlar artmıştır (Lewis, 2013, s.7-12). Bu artışla birlikte 2014'e gelindiğinde yaklaşık 30.000 militanı bulunan IŞİD' in yabancı asker sayısının yaklaşık 5.000-10.000 arasında olduğu ifade edilmiştir (Cockburn, 2014b).

Irak'ta Şii lider Maliki'nin etnik ve mezhepsel ayrımcı politikalarını arttırması, Şiileri başta Bağdat olmak üzere büyük kentlere yerleştirmesi ve bu kentlerin nüfus yapısını bozması, Sünnileri dışlayıcı girişimleri ülkenin bütünlüğünü tehdit etmeye devam etmiştir. 30 Nisan 2014'te İran'ın desteği ile Maliki'nin seçimleri kazanması gerilimi daha da arttırmıştır (BİLGESAM, 2015, s.19). İran'ın Irak'taki politikaları 2014'te IŞİD' in bölgede etkin olmaya başlamasıyla daha da önemli hale gelmiştir. 2013'te Suriye'deki savaş tam bir iç savaşa dönüşmüş ve İran, Irak'ı bir üs olarak kullanıp Esad rejimini korumak ve Hizbullah ile bağlantısının devam etmesini sağlamak açısından önemli görmüştür. İran bu sebeple Irak'taki etkinliğini sürdürmüş ve Irak ordusunun gücü azalınca Şii milislerini bölgeye yönlendirmiştir. Ayrıca bu süreçte IŞİD'e karşı, Kürt birliklere destek vermiştir (International Crisis Group 2015, s.12). IŞİD, yapılan ayrımcılık politikalarını fırsata çevirip, Sünni aşiretlerden birçoğunun desteğini almıştır. Suriye-Irak sınırında petrol kaynakları dâhil pek çok bölgeyi ele geçirmiş ve bölgelerden elde ettiği gelirlerle birlikte, silah gücü, militan gücü ve mali kaynak kazanarak daha da güçlenmiştir (BİLGESAM, 2015, s.20).

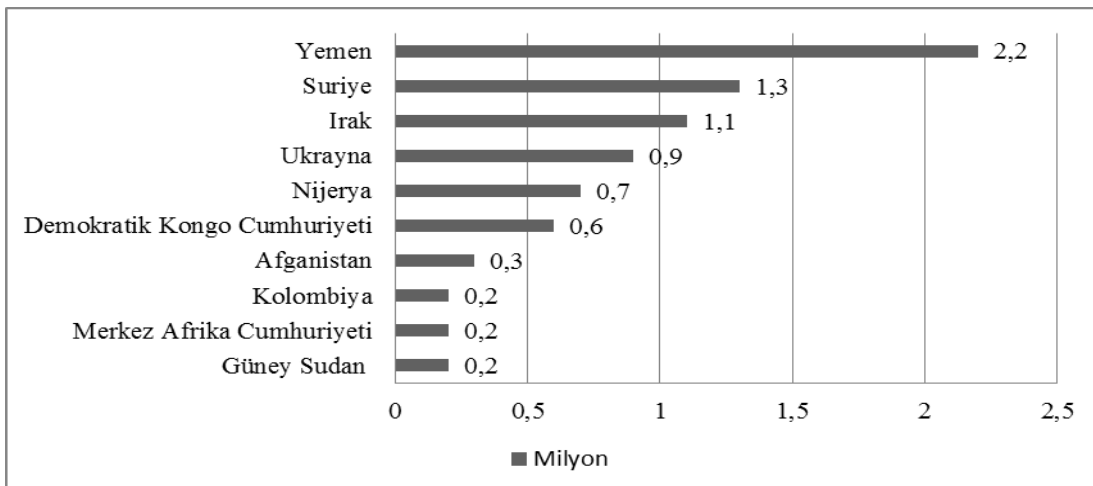
Haziran 2014'te Musul ve Tikrit'in alınması, IŞİD'in sınırlarını daha da genişletmiştir. Iraklı Şii dini lider Ayetullah Sistani, IŞİD'in Bağdat'a böylesi bir hızla ilerlemesinden endişe duyarak IŞİD'e karşı cihat çağrısında bulunmuştur (Luizard, 2016, s.25). Fakat Temmuz ayına gelindiğinde çağrı yapılan bu Şii milisler, yarı aç dolaşıp kendi silah ve cephanelerini kendilerinin temin ettiklerinden yakınlıkla evlerine dönmeye başlamıştır. Şii ordularının dağılmasının ardından Maliki, Kürt başkenti olan Erbil'in "IŞİD'in, Baasçıların, El-Kaide'nin ve teröristlerin karargâhı haline geldiğini" ileri sürmüştür. Bu sebeple ihanete uğradıklarına ve Şii ordusunun bu yüzden dağıldığına inanmıştır. Kürtlerle aralarındaki bu ihtilaf, IŞİD'e karşı bir cephe yaratmalarını imkânsız hale getirmiştir. Kürt lider Mesut Barzani, Irak ordusunun dağılmasını fırsat bilip Kerkük

şehri dâhil birçok bölgeyi ele geçirmiş, 2014'te IŞİD ile 600 millik bir ortak sınıra sahip olmuştur (Cockburn, 2014a, s. 29-32).

Ağustos 2014'te IŞİD, Türkmenlerin çoğunlukta yaşadığı Telafer'i ve Ezidiler'in yaşadığı Sincar'ı ele geçirmiştir. Bunun üzerine, ABD hava saldırılarına başlamış, 18 Ağustos'ta hava saldırılarının yardımıyla Peşmerge ve Irak ordusu IŞİD'den Musul Barajını geri almıştır. Tikrit'se, 1 Nisan 2015'te IŞİD'den geri alınmıştır (BİLGESAM, 2015, s.21-22). Musul saldırısının ardından, şiddetin artmasından korkan yaklaşık 500 bin kişi evlerini terk etmek zorunda kalmış, Kürt bölgesindeki Erbil, Zaho, Duhok'a sığınanların sayısı 300 bine ulaşmıştır (Musul'dan Kaçış Sürüyor, 2017). Göç edenlerin arasından 1.800 Hıristiyan da önce Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin başkenti Erbil'e, daha sonra da Ürdün kralının davetiyle Ürdün'e sığınmıştır (IŞİD'den Kaçan Iraklı Hıristiyanlar, 2016). Türkmenler'e ve Ezidiler'e yapılan saldırıların ardından, göç edenlerin sayısının 1 milyona ve ölenlerin sayısının ise 6 bine ulaştığı ifade edilmiştir. Ayrıca kaçırılan ya da kaybolan Ezidi kadınların sayısı 2.500 olarak belirtilmiştir (Irak'taki IŞİD krizinde 6 bin kişi öldü, 2016). Musul ele geçirildikten sonra eylemlerine devam eden IŞİD, 2015'te Anbar eyaletinde Ramadi şehrine saldırmış, 90 bin kişi bu saldırının ardından göç etmek zorunda kalmıştır (Anbar'da 90 bin Kişi Göç Etti, 2017).

Bu olayların ardından devam eden çatışma ve şiddet ortamında, IŞİD'in ülkede 2014'te yükselmesi ve diğer silahlı grupların eylemleri dolayısıyla 2015'te 1,1 milyon Iraklı şiddet ve çatışmadan dolayı yer değiştirmek zorunda kalmıştır. Bu sayıyla ülke, şiddet ve çatışma sebebiyle göç veren dünyada üçüncü ülke konumuna gelmiştir. Ülkelere göre yer değiştirenlerin sıralaması aşağıdaki grafikte verilmiştir.

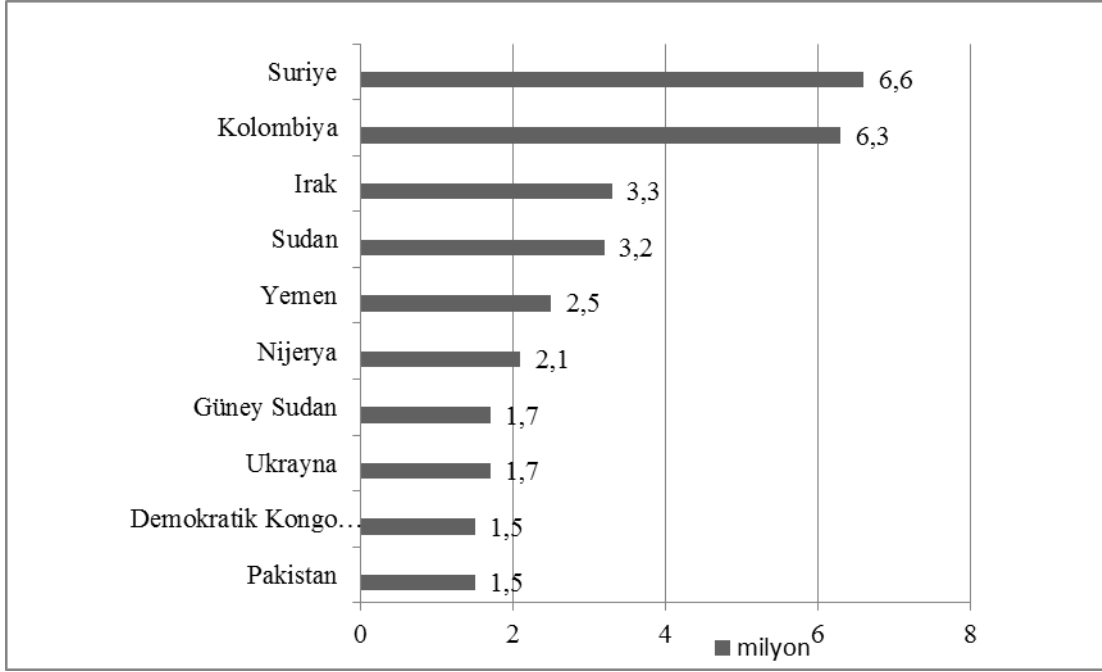
Grafik 3: 2015'te Dünyada Ülkelere Göre Yer Değiştiren Kişi Sayısı

Kaynak: IDMC, 2016, s.14.

Çatışma ve şiddetten dolayı dünyada ülke içinde yer değiştirenlerin sayısı 2015'te 40,8 milyon olarak ifade edilmiştir. Bu rakamın 3,3 milyonunu Iraklılar oluşturmuş, ülke bu açıdan üçüncü sırada yer almıştır. Ülkeler ve sahip oldukları ülke içinde yerinden edilmiş kişi sayıları aşağıdaki grafikte verilmiştir (IDMC, 2016, s.10-27).

Grafik 4: 2015 İtibarıyla Dünyada Ülke İçinde Yer Değiştirmiş Kişi Sayısı

Kaynak: IDMC, 2016, s.20.

Irak'ta uzun süredir devam eden yaygınlaşmış şiddet olayları, devam eden göçteki en büyük etken olarak ifade edilmiştir. Yapılan anketlere göre Iraklıları göçe iten faktörler şu şekildedir:

- Yaygınlaşmış şiddet
- Silahlı Çatışmalar
- Azınlık gruplarına karşı düşmanca tehditler
- Etnik ve dinsel ayrımcılık (IOM, 2014, s. 27).

Yaygınlaşmış şiddetin ve silahlı çatışmaların göçe zorladığı Iraklılar sadece sayısal verilerle ifade edilemez. Zorunlu göç, aynı zamanda sosyal, kültürel ve ekonomik pek çok sorunu da beraberinde getirmiştir. Göçmenlerin büyük çoğunluğu, güvenlik kaygısı ve devam eden çatışmalar sebebiyle geri dönmek istememekte, bulunduğu yere uyum sağlamaya çalışmaktadırlar. Fakat bu kitlenin, barınma, gıda, su, sağlık ve eğitim

hizmetleri gibi temel ihtiyaçları dahi tam olarak karşılanamamaktadır. Göçmenler, maddi yardımlara yada günlük ücretli işlere dayalı olarak yaşamlarını zorlu ekonomik Őartlarda devam ettirebilmektedirler. Demografik açıdan zaten çok çeşitli olan ülkede, etnik ve mezhepsel ayrıma dayalı çatışmaların devam etmesi ve bunların yol açtığı gler parçalanmış bir halk yapısının oluşmasına da sebep olmaktadır. Farklı grupları tekrar bir araya getirip ortak bilinç yaratma durumu, çatışmalar sona erse dahi pek mümkün görülmemektedir.

3.3. Suriye’de 2011 Arap Ayaklanmaları ve Sonrasında Yaşanan Göç Hareketleri

Aralık 2010’da, Tunus’ta başlayan, kısa zamanda Arap Devletleri Ligi’ne ye olan bölgedeki 18 ülkeye yayılan (Leech ve Gaskarth 2015, s. 139) zellikle Tunus, Mısır, Libya ve Yemen gibi ülkelerde uzun dönemdir yönetimde olan diktatryel rejimleri yıkan, Suriye ve Yemen’de iç savaşa dönüşen gelişmeleri tetikleyen, Libya’da ülkeyi fiili olarak bölen ‘Arap İşyanları’ oldukça karmaşık bir süreçtir. İşyanlara Avrupa tarihinden mülhem olarak verilen ‘Arap Baharı’ ismi bile tartışma konusu olmuş, yaşanan gelişmeler sonucunda baharın çoktan kışa döndüğü dile getirilmiştir (Börzel, Dandashly ve Risse, 2015, ss. 1-17). Arap İşyanları ve sonrasındaki gelişmeleri şekillendiren en önemli faktörler olarak sıklıkla, bölge insanların isyan-protesto hareketlerinin altyapısını oluşturan derin toplumsal sorunlar, örneğin, son derece yüksek olan işsizlik oranları, ekonomik istikrarsızlık, eğitim ve sağlık problemleri, otoriter rejimlerin etkisi ve insanların siyasete katılamamaları, adaletin sağlanamaması, gelir dağılımındaki eşitsizlik gibi birçok unsur sayılmaktadır. Küresel olarak devletlerin başarısızlıklarını tetikleyen yoksulluk, dışlanma ayrımcılık gibi etkenler bölgede de mevcuttur (bu konuda geniş bir tartışma için bkz. Acemoğlu ve Robinson, 2013).

Suriye, Sünni oğunluk üzerinde şii azınlığın hüküm sürdüğü, baskıcı rejime sahip bir ülke olarak kabul edilmektedir. Yaşanan ayaklanmalarsa ekonomik sebeplerin dışında, etnik ve mezhepsel mücadeleye dayandırılmıştır. Suriyeliler, Baas rejiminin katı devletçi idare şekli yüzünden büyük sıkıntılar yaşamışlardır. Bölgedeki gelişmelerden etkilenen halk, özellikle Baas’ın geleneksel destekçileri olan işçiler ve köylüler, ilk kez rejime sırt evirmış ve Mart 2011’de Dera’da köklü siyasi, ekonomik ve toplumsal reformlar talep etmek için protesto gösterilerine başlamıştır (Demir, 2012, s.567-568). Bölgede başlayan isyanların sebepleri olarak, ülkenin neredeyse tamamını etkileyen kuraklık ve

devam eden yolsuzluklar, Lübnan'daki iş olanaklarının yitirilmesi ve sonuç olarak büyük bir işsizlik sorununun ortaya çıkması gibi faktörler sayılmaktadır. Daha sonra Banyas, Lazkiye, Hama ve Humus'a da sıçrayan olaylar, rejimin geri adım atmaması sebebiyle iç savaşa dönüşmüştür. Esad yaşanan olayları, ülke geneline yayılan bir rahatsızlığın sonucu olarak değil, kendi yerel dinamikleri içinde, bölgesel nitelikte ortaya çıkan sorunlar olarak değerlendirmiştir. Bu sebeple genel ve yapısal çözümler yerine, yerel sorunların çözülmesinin yeterli olacağını düşünmüştür (Şen, 2013), s.59). Sadece ekonomik sorunları düzeltmenin bu olayları yatıştırmak için bir çözüm olmaması da yaşananların aslında insanlık onuru için yapılan bir devrim olduğunun dile getirilmesine sebep olmuştur. Tunuslular, Mısırlılar, Libyalılar ve Suriyeliler, güvenlik güçlerinin uzun yıllardır süren hakaretlerine, işkence ve bu işkenceler sırasında gerçekleşen ölümlere, eğitim hakkı da dâhil olmak üzere birçok temel hakta yapılan ayrımcılığa, hâkim parti dışındakilerin hükümet pozisyonlarında terfi etmesinin engellenmesine, yolsuzluklara ve şeffaflığın olmaması gibi insanlık onurunu doğrudan zedeleyen uygulamalara maruz kalmıştır. Totaliter rejimlerse, isyanlara kadar geçen sürede Arapların insanlık onuruna verdiği değeri anlamakta geç kalmıştır (Syrian Center for Political and Strategic Studies, 2013, s.41).

Rejim güçleri ilk zamanlarda muhalif sesleri kontrol etmeyi başarsa da bu hareketlere karşı dozu gittikçe artan şiddet politikası sebebiyle ülke istikrarsızlığa sürüklenmiştir (Dersan Orhan 2013, 17-29, s.26). Ayrıca, olayların ülke geneline yayılmasından sonra rejim güçlerinin, silahlı şiddeti arttırması ve sivillere karşı ağır silahlar ve tanklarla saldırması da çatışmaların şiddetlenmesinde etkili olmuştur. Yapılan bu eylemler, ordu içindeki pek çok subayın emirlere uymamasına ve ordudan ayrılmasına sebep olmuştur. Böylelikle, ülkedeki olaylar geri dönüşün olmadığı ve ancak askeri çözüm yoluyla sona erdirilebilecek noktaya getirilmiştir (Syrian Center for Political and Strategic Studies 2013, Syria, s.42). Bunların yanı sıra, Esad yönetiminin gerekli reformları yapmakta ve ülkeyi normalleştirme sürecine götürmekte geç kaldığı ifade edilmiştir. Esad, ayaklanmaların başlamasının ardından Nisan 2011'de, 1963'ten beri devam eden olağanüstü hal durumunu kaldırmıştır. Fakat insan hakları ihlalleri ve özgürlüklerin kısıtlanmasına devam edilmiştir. Rejime bağlı olan güvenlik güçlerinin halka karşı davranışları değişmemiş; baskı, keyfi tutuklamalar ve orantısız güç kullanımında azalma olmamıştır (Bingöl 2012. ss.541-484).

Suriye’de yaşanan Arap ayaklanması uluslararası nitelik açısından büyük öneme sahip bir olay olarak görülmüştür. Sivil hedeflere yönelen aşırı şiddetle birlikte etnik ve mezhepsel çatışmaların artması, pek çok kişinin yer değiştirmesine sebep olmuştur (Erkiner, 2016, s.142). Suriye halkı 2011’den bu yana zorunlu göç deneyimlerini yaşamak mecburiyetinde kalmıştır. Arap Ayaklanmalarının 2011’de ülkeyi etkisi altına almaya başlamasıyla kitlesel göçler meydana gelmeye başlamıştır. Ortaya çıkan mülteci krizinin etkisi, komşu ülkelerden Avrupa’ya doğru genişlemiştir. Hatta bu konu AB ve Türkiye gibi transit ülkeler arasında önemli bir tartışma ve müzakere konusu olmuştur. Tabloda görüldüğü gibi Avrupa’ya yasadışı göçte en önemli kaynak (menşei)¹ ülkeler Suriye, Afganistan ve Irak’tır.

Tablo 4: AB Ülkelerindeki [2008-2016] “Tutuklanmış veya İlegal Olarak Bulunanların” Bazı Kaynak Ülkelere Göre Dağılımı (2016)

Kaynak Ülke	Kişi Sayısı
Suriye	1.259.780
Afganistan	856.060
Irak	393.925

Kaynak (Eurostat, 2017).

Günümüzde sadece boyutu, şiddeti, sebepleri ve uluslararası etkisi değişse de Suriye için göç, yeni bir olgu değildir. 2011’e kadar ülkeden dışarıya gidenler genellikle ekonomik nedenlerle göç etmişlerdir. Ancak bu tarihten sonra patlak veren çatışmalar, yaygınlaşan şiddet ülkenin göç tarihinde de bir dönüm noktası olmuştur. 1922 öncesi göçmen sayısı yaklaşık 500.000 iken, bu sayı 2007’de yaklaşık 4.190.000’e, 2016’da ise 11,5 milyona yükselmiştir (Yazgan, 2015, s.181-185). Sokak protestoları şeklinde başlayan olaylar, ilerleyen zamanda iç savaşa dönüşmüş ve muazzam bir göç akışına neden olmuştur. Yaşanan kriz sadece yerinden olmayı arttırmamış, aynı zamanda insani durumun daha da kötüleşmesine sebep olmuştur (Yazgan 2015, s.181-185). Öyle ki Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiseri António Guterres, Suriyeli mültecilerin bir nesilde tek bir çatışma nedeniyle yerinden edilmiş dünyadaki en büyük mülteci nüfusunu oluşturduğunu belirtmiş, dünyanın desteğine ihtiyaç duyan bu neslin, kötü koşullar

¹ Kaynak (menşei) ülke: Yasal ya da yasadışı göçün kaynağı olan ülke (Çiçekli, 2009, s.41).

altında yaşadığını ve ekonomik koşullarının gün geçtikçe kötüye gittiğini ifade etmiştir (UNHCR, 2015a).

Ülkede göç hareketlerinin 2011 sonrasında bu kadar şiddetli yaşanmasında en büyük sebep, ayaklanmalarla başlayan ve her geçen gün artan çatışma ortamıdır. Rejime karşı barışçıl protestolarla başlayan isyan, geçen süre içerisinde derin bir iç savaşa ve birinci bölümde bahsedilen 'yeni savaşlar' kavramının güncel bir örneğine dönüşmüştür. Esad rejiminin sivil halkı şiddet içeren eylemlerle bastırması, ülkenin çeşitli yerlerinde muhalif grupların oluşmasına sebep olmuş ve çatışmaları başlatmıştır (Eker, 2015, s.45).

Çatışmalarla birlikte ortaya çıkan oluşumlardan biri olan Nusra Cephesi, 2011'in sonlarında kurulmuş ve 2012 başlarından itibaren adını duyurmaya başlamıştır. İnsan kaynağı açısından büyük imkânlarla sahip olmayan örgütün % 70'i Suriyelilerden oluşmuştur. Eylem yapma kapasitesi oldukça fazla olan örgütün temel amacı, Esad rejimini devirerek ülkede İslami bir rejim kurmaktır. Ayrıca, rejime olduğu kadar uluslararası dış müdahalelere de karşıdır. Başlarda El-Kaide'ye biat ettiğini açıklayan örgüt, ilerleyen zamanlarda El-Kaide'den ayrılarak adını Fethüş-Şam Cephesi olarak değiştirmiş ve eylemlerine devam etmiştir (Nusra Cephesi'nde Neler Oluyor, 2016).

Diğer dikkat çeken gruplardan biri olan, Özgür Suriye Ordusu (ÖSO), rejimin halka karşı uyguladığı şiddet ve tutuklama eylemlerinin ardından 29 Temmuz 2011'de kurulmuştur. Temel amacı rejimi sona erdirmek olan örgüt, rejime destek veren tüm birimleri hedef alacağını belirtmiştir. Başlangıçta yerli savaşçılardan oluşan grubun en dikkat çeken eylemi, 2012'de Cisru's Şuğur kasabasında 120 rejim askerinin öldürülmesiyle gerçekleştirilmiştir. Grup kısa sürede orduya karşı büyük başarılar elde etmiş, rejimin birçok bölgede toplu katliamlar yapmasını engellemiştir (ORSAM 2015, s.16).

Irak'ta ortaya çıkan ve Suriye'de de en etkin gruplardan biri olan IŞİD, 2012'de ülkede rejime karşı savaşmaya başlamıştır. 2014'te Halep'i kontrol altına alan örgüt, aynı yıl halifeliği ilan etmiş, Irak ve Suriye'de yeni bir İslam Devleti kurduğunu açıklamıştır. Kullandığı terörist taktiklerin yanı sıra, elde ettiği bölgelerde vergi toplayarak, mahkemeler kurarak, petrol ve elektrik satarak adeta bir devlet gibi hareket etmeye başlamıştır. Sünni olmayan gruplara saldıran IŞİD, izlediği mezhepçi politika sebebiyle çok sayıda insanın ölümüne ve göç etmesine sebep olmuştur (Taşdemir, 2014, s. 42). Örneğin; örgütün Halep'in kuzeyindeki 10 mülteci kampına yaptığı saldırılar nedeniyle

2016'da 30 bin kişi, Türkiye'ye giriş yapabilmek için Kilis sınırında beklemeye başlamıştır.

Suriye rejimi, tüm bu aktörlerle çatışırken ülke dışından da destek almaktadır. Bu desteklerden bir kısmı Hizbullah'tan gelmektedir. Rejimi açıkça savunan grup, olayların dış güçler tarafından düzenlenmiş bir komplo olduğunu ileri sürmektedir. Rejime karşı rahatsızlığı kabul etmemekte direnen ve Suriye hükümetiyle arasının bozulmasını istemeyen örgüt, tüm insani gerekçeleri bir tarafa atarak rejimden ve çatışmalardan kaçan mülteciler için Lübnan'da kamplar kurulmasına ve ülkeye kabul edilmelerine karşı çıkmıştır (Bakeer, 2013, s.3-6).

Terör Örgütü Kürdistan İşçi Partisi (PKK), 2003'te Suriye uzantısı Demokratik Birlik Partisi (PYD)'ni kurmuştur. Bu kuruluş PKK'ya yardım eden Esad tarafından hoş karşılanmamış ve bu yapıya yönelik tutuklamalar gerçekleştirilmiştir (Acun,2016, s.10). 2011'de başlayan ayaklanmalarla birlikte diğer Kürt gruplarla hareket eden PYD, rejim karşıtı ayaklanmalara destek vermiştir. Fakat daha sonra Esad'la anlaşmaya varan PYD, rejimin yanında savaşmaya başlamış ve diğer isyancı Kürt hareketleriyle de karşı karşıya gelmiştir. Haseke kentini rejime bağlı güçlerle yöneten PYD, IŞİD'in Kobani kuşatması sonrasında ABD'den de askeri destek ve silah yardımı almaya başlamıştır. 2014'te Kuzey Suriye'nin Cezire, Kobani, Afrin gibi bazı bölgelerinde özerklik ilan edilmiş ve bu bölgeler kanton olarak kabul edilip yönetilmeye başlamıştır. 2015'te Rusya'nın Suriye savaşına dâhil olmasıyla bu ülkeyle işbirliği arayışına giren PYD, rejim yanlısı olarak savaşmaya devam etmiştir (Acun 2016, s.10-16).

Savaşan aktörlerle birlikte yayılan şiddet sonucunda göç oranları da artmıştır. Temmuz 2012'de 100.000 olan Suriyeli mülteci sayısı, 2013'te 1,5 milyona, 2015'te 3,5 milyona ve 2016'da 4,8 milyona yükselmiştir (Quick Facts, 2017).

BMMYK Suriye 2014 yıl sonu raporu (UNHCR, 2014b) verilerine göre Suriye'de,

- 12.2 milyon kişinin insani yardıma ihtiyacı vardır. Bunların 7,6 milyonunu ülke içinde yerinden edilenler, 5,6 milyonunu çocuklar oluşturmuştur.
- 4,8 milyon ulaşılması zor alanlarda yaşamaktadır. 212.000 kişi kuşatma altındaki bölgelerde yaşamını sürdürmeye çalışmaktadır. Yaklaşık 191.000 kişi de hayatını kaybetmiştir.
- Yaklaşık 2 milyon kişi işini kaybetmiş, işsizlik oranı % 54 olmuştur.

- Yaklaşık 140 trilyon ekonomik kayıp ortaya çıkmıştır.
- Yaklaşık 1,2 milyon ev zarar görmüş, 400.000 ev tamamen yıkılmıştır.

Dengesiz güvenlik durumları, BM personeli ve malına yapılan saldırılar, ulaşılması zor alanlardaki çatışmalardan etkilenen nüfusa erişimin kısıtlı olması, yardımların azalması ve büyük göç dalgaları gibi sebeplerden dolayı ülkede çatışmalardan zarar gören insanlara yapılması gereken yardımlar oldukça zorlaşmıştır. Aynı zamanda var olan çatışmalar, hastalıkların artmasına ve yayılmasına, ölüm oranlarının yükselmesine de sebep olmuştur (UNHCR, 2014b, s.5-9).

24 Şubat 2014'te BM Güvenlik Konseyi'nde 2139 nolu karar alınmış ve bütün taraflara taleplerde bulunulmuştur. Bu talepler;

- Şiddete ve sivillere yönelik saldırıların her türüne son vermek
- İnsani yardım operasyonlarının yaygınlaştırılmasını kolaylaştırmak
- Nüfusun yoğun olduğu bölgelerden kuşatmayı kaldırmak ve bu bölgelere insani yardım kuruluşlarının ve ortaklarının yardım ulaştırabilmesine olanak tanımak
- Çatışma sınırlarını da içeren doğrudan rotalarla muhtaç kişilere yardım sağlamak (UNHCR, 2014a, s.5).

Bunun dışında "Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), 2014'ten itibaren çocuklara ve gençlere eğitim, sağlık, gıda, barınma ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla bir dizi yardım planını devreye sokmuştur. Özellikle eğitim konusunda okullarına gidemeyen hem ülke içindeki hem de ülke dışındaki çocuklara yardım etmek amacıyla, malzemeler dağıtmıştır. Ülke dışındaki mülteci çocukların eğitimlerini devam ettirebilmesi için öğretmen yardımı, malzeme yardımı, para yardımında bulunmaya başlamıştır (UNICEF, 2014). Çatışmaların başlamasından itibaren mültecilerin yoğun olarak gittiği beş ülke; Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır olmuştur.

2015'e gelindiğinde BMMYK verilerine göre Suriye'de;

- İnsani yardıma muhtaç kişi sayısı 13,5 milyona ulaşmıştır.
- Ülke içinde yerinden edilenlerin sayısı yaklaşık 6,5 milyon kişidir.
- 4,2 milyon Suriyeli mülteci konumuna gelmiştir.
- Ulaşılması zor alanlarda yaşayan 4,5 milyon kişi desteğe ihtiyaç duymaktadır.

- Yaklaşık 11 milyon kişinin sağlık yardımına ihtiyacı vardır.
- Hayatını kaybedenlerin sayısı 250.000'in üstüne çıkmıştır.
- 2,4 milyon Suriyeli yaşamlarını geçirebileceği barınaktan yoksun duruma gelmiştir.
- 1,7 milyon ülke içinde yerinden edilen kişi kamplarda ve toplama merkezlerinde yaşamak zorunda bırakılmıştır.
- Yaklaşık 5,7 milyon çocuk ve genç eğitim yardımına muhtaçtır.
- Krizin başlangıcından bu yana geçen sürede ortalama ömür beklentisi 20 yıl gerilemiştir (UNHCR, 2015b, s.9).

Artan sayıda mülteci nüfusu pek çok sorunu da beraberinde getirmiştir. Bu sorunlar;

- Ülkeye geri dönüş umudunun azalması
- Mültecilerin yoksullaşması
- Çocuk işçiliği, dilencilik ve çocuk yaşta evliliklerin artması
- Mültecilere ev sahipliği yapan toplumlarda temel ihtiyaçlar için artan gelir harcamaları ve yerel halkın mültecilere gösterdikleri tepkiler olarak ifade edilmiştir (UNHCR 2015a).

Orta Doğu'da 2010 sonrasında yaşanan bu olaylar dizisi, uluslararası kamuoyunun dünyada son zamanlarda insani açıdan yaşanan en kötü krizlerden biriyle karşılaşmasına sebep olmuştur. Güvenliğin sağlanamaması yardım programlarını da olumsuz yönde etkilemiştir. Güvenliğin eksikliği çocukların okula gidememesine sebep olmuş, kadınları evde kalmaya zorlamış, eğitimden uzaklaşmalarını ve iş fırsatlarını kaçırmalarını da beraberinde getirmiştir. Temel sağlık hizmetlerine bile ulaşım zorlaşmıştır. Özellikle çocuklar, çocuk işçilikten cinsel şiddete, silahlı gruplar tarafından kullanılmaya kadar birçok açıdan sömürüye maruz kalmıştır. Aynı zamanda ülkede çocuk yaşta evlilik, savaşın başlamasının ardından artış göstermiştir. 2011'de bu oran % 13'ken 2014'te % 34'e yükselmiştir (Berti, 2015, s.42-43).

Ülke halkının maruz kaldığı ölümler ve yaralanmalar, zorla yerlerinden edilmeleri, mal varlıklarının ellerinden alınması, tarihi ve kültürel simgelerin yok edilmesi, insanlar üzerinde aynı zamanda psikolojik yıkım da yaratmıştır. Suriye hükümeti ve diğer silahlı grupların bu süreç içerisinde sivillere zarar vererek pek çok savaş suçu işlediği ve uluslararası hukuka aykırı davrandığı ifade edilmiştir (Amnesty International, 2017).

Suriye’de yaşanan bu gelişmeleri ve etkilerini ifade etmek için sadece rakamları kullanmak yeterli değildir. Dünyada, yerinden edilenlerin oluşturduğu en büyük nüfusa sahip olan ülkenin kültürel mirası ve doğal kaynakları da yerle bir edilmiştir. Savaşta hayatını kaybetme korkusuyla ülkesini terk eden halk, çoğu zaman göç etmek için çıktığı yolda hayatını kaybetmiştir. Uluslararası sınırların gün geçtikçe daha da sıkı bir şekilde kontrol edilmesi ve Suriye ve Irak’tan yasal çıkışların azaltılması, sınırı geçmeye çalışanların düzensiz şekilde seyahat etmelerine, risk almalarına ve daha zahmetli ve pahalı yolları tercih etmek zorunda kalmalarına sebep olmuştur (IOM’s Global Migration Data Analysis Centre, 2017, s.3). Savaştan kaçan ailesiyle birlikte göç ettiği sırada teknenin batması sonucunda cesedi Bodrum’da kıyıya vuran üç yaşındaki Aylan Kurdi, göçmenlerin yaşadığı sıkıntılara dikkat çeken bir sembol olmuştur.

Mültecilerin yaşadıkları sıkıntıların dışında, Suriye'den en çok göç alan ülke olan Türkiye'de Suriyeli göçmenler konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi'nin 2014'te yayınladığı, Türkiye’de 18 ilde gerçekleştirilen kamuoyu araştırmasına göre;

- * Türk toplumunun mültecileri kabul düzeyi son derece yüksektir.
- * Din kardeşliği ve komşuluk zihniyetinin yerine, zulümden kaçanlara destek zihniyeti ön plandadır.
- * Türk toplumunun büyük çoğunluğu Suriyelilerin ülkede kalacağını düşünmektedir.
- * İki toplum arasında kültürel yakınlık hissi çok azdır; ciddi bir ötekileştirmenin varlığından söz edilmektedir.
- * Yerel halkta Suriyelilerin işlerini ellerinden almalarına dair ciddi bir korku bulunmaktadır.
- * Suriyelilerin Türk ekonomisine yük oldukları düşünülmektedir (Erdoğan, 2014, s.7).

Göçmenlerin yaşadığı zorlukların dışında geçiş yaptıkları ülkelerin halklarında da çeşitli sorunlar yaşanmaktadır. Türkiye’de ilk yıllarda mültecileri kabul oranı daha yüksekken gün geçtikçe bu oran azalmaktadır. Yine de İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün rakamlarına göre 24 Mayıs 2018 itibarıyla Türkiye’de kayıt altına alınan Suriyeli mülteci sayısının 3 milyon 589 bin 384 kişi olduğu ve bu kişilerin 1 milyon 947 bin 53’ünün erkek, 1 milyon 642 bin 331’inin kadın olduğu göz önüne alınınca, Suriye’deki ortamın Türkiye’yi de yakından ilgilendirmeye devam ettiği açıktır (GİGM, 2018).

Mülteci olarak yaşamını başka ülkelerde devam ettiren Suriyelilerin birçoğu kötü koşullarda, psikolojik şiddet eylemlerine maruz kalarak, kendi kültürlerinden uzakta yaşamak zorunda kalmıştır. Sağlık, barınma, eğitim gibi temel haklardan yoksun kalan bu halkın geleceği, çatışmaların devam etmesi sebebiyle belirsizliğe sürüklenmiştir. Belirsizliğin hala devam ettiği Suriye krizi yüzünden, BMMYK'nın 2018 verilerine göre kayıtlı mülteci sayısı yaklaşık 5,7 milyona ulaşmıştır. En fazla Suriyeli'ye geçici koruma sağlayan Türkiye'nin, BMMYK Nisan, Mayıs 2018 rakamlarına göre, bu örgütün görev alanına giren Suriyeli göçmenlerin 986,942'si Lübnanda, 666, 11'ü Ürdün'de ve 249,64'ü ise Irak'ta bulunmaktadır (UNHCR 2018).

4. SONUÇ

Orta Doğu bölgesinde, siyasi sebeplerle çıkan çatışmalardan diğerlerine göre daha fazla etkilenen ülkeler, Irak ve Suriye olmuştur. İki ülkede de, tarih boyunca tam anlamıyla siyasi istikrarı sağlayamamış; pek çok darbenin ve çatışmanın yaşandığı yer konumuna gelmiştir. Etnik ve dini açıdan çeşitliliğe sahip bu ülkelerde iktidar sahipleri, kendi kimlikleri dışında kalan halka karşı baskı, şiddet ve ayrımcılık politikası izlemiş, böylelikle var olan çatışma ortamı daha da gerginleşmiştir.

Irak ve Suriye'de 2003-2015 döneminde yaşanan yer değiştirme hareketlerinin, bu hareketler kadar karmaşık olan birden fazla nedeni bulunmaktadır. Sadece ülke içinde değil, ülke dışına da gerçekleştirilen bu ülkelerdeki göç hareketleri daha çok çatışmalardan kaynaklanan siyasal faktörlerin neden olduğu göç hareketleridir. Günümüzde de hala devam eden iç savaş ve çatışma hali, bu ülkelerin göç veren ülkeler arasında üst sıralara yerleşmesine sebep olmaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki, iki ülkede de çatışmaların başladığı ilk zamanlarda yoğun göç hareketleri beklenenin aksine gerçekleşmemiştir. Çatışmaların yoğunlaştığı ve artış gösterdiği dönemlerde kitlesel göç akımları yaşanmıştır. Buradan hareketle her çatışmanın göçe sebep olmayacağı, çatışmaların yoğunluğuna göre göç hareketlerinin şekillendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Tarihsel süreçlerinde de belirtildiği üzere, ülke yönetimlerinde izlenen etnik ve dini ayrıma dayalı benzer politikalar, çalışmada incelenen dönem içerisinde yaşanan çatışmalara bir nevi zemin hazırlamıştır. Göç hareketleri de bu ayrıma dayalı izlenen şiddet politikaları etrafında şekillenmiştir. Irak'ta Mart 2003'te başlayan ABD

liderliğindeki müdahale de geçmişten beri var olan ayrımcılığın daha da artmasına sebep olmuştur. Daha önceki dönemlerde, ülkedeki göçmen nüfusunun önemli bir kısmını oluşturan Şiiler ve Kürtlere verilen ayrıcalıklar, bu grupların geleceğe dair olan umutlarını arttırmıştır. 2003-2005 döneminde baskıcı rejimden kurtulduğuna inanan halkın, demokrasinin geleceğine dair beklentisi ve şiddetten kurtulacağına inancı göç akımlarını da yavaşlatmıştır. Ancak 2006'da Şiiler için büyük öneme sahip olan Samarra kentindeki camiye IŞİD tarafından yapılan saldırı, mezhepsel ayrımı tetiklemiş ve yer değiştirme hareketleri bu tarihten sonra artış göstermeye başlamıştır.

Bu saldırının ardından, devlet dışı aktörlerin eylemlerini arttırması da, göç hareketlerinin yoğunlaşmasında etkili olmuştur. Nitekim IŞİD'in bağlı olduğu selefi cihatçı anlayışı benimsemeyenlere uyguladığı aşırı şiddet içeren eylemler, 2014'te örgütün Musul, Telafer, Tikrit ve Sincar'ı ele geçirmesiyle artan çatışmalar ve bu sebeple yaşanan yer değiştirme hareketleri, Irak'ta göçmen sayılarının büyük oranda artmasına sebep olmuştur. Öyle ki sadece 2015'te ülke içerisinde ve ülke dışına yapılan göçler dâhil toplam göçmen sayısının yaklaşık 4,5 milyon olduğu BMMYK tarafından belirtilmiştir. Göçmen sayılarının bu kadar büyük olması beraberinde pek çok sorunu da getirmiştir. Barınma, yiyecek, su, eğitim, sağlık gibi temel ihtiyaçlara dahi ulaşımın yok denecek kadar az olması, ülkedeki insani yardıma muhtaç kişi sayısını her geçen gün arttırmıştır. Bu durum ve devam eden çatışmalar, göçmenlerin evlerine döneceklerine dair umutlarını da azaltmış, geri dönüş oranları göç oranlarına göre çok düşük seviyelerde kalmıştır.

2010'da Arap dünyasında başlayan ayaklanmaların etkisi, 2011'de Suriye'ye ulaşmış; azınlık hükümeti olarak görülen Beşar Esad'a karşı düzenlenen protesto gösterileriyle hükümetin istifası talep edilmiştir. Daha sonra Esad'ın geri adım atmaması, protestoculara karşı güvenlik güçlerinin gösterdiği orantısız şiddet, muhalif grupların taleplerinin karşılanmaması ve bu ortamdan faydalanarak ülkede etkin olmaya başlayan şiddet yanlısı gruplarla birlikte protesto gösterileri iç savaşa dönüşmüştür. Özellikle radikal grupların birbirlerine ve Esad'a yönelik sergilediği aşırı şiddet içeren eylemler, en çok sivil halka zarar vermiştir. Bu çatışma durumundan kaçmak isteyen halk, yarattığı büyük göç akımları sebebiyle dünya kamuoyunda da büyük oranda dikkat çekmiştir. Temmuz 2012'de 100.000 olan mülteci sayısı, 2015'te 3,5 milyona yükselmiştir. Ülke içinde yerinden edilenlerin sayısıysa 2015'te 6,5 milyona ulaşmıştır.

Göç hareketliliğinin bu kadar yoğun olduğu ülke, bu oranlarla en çok göç veren ülke konumuna gelmiştir. Çalışmada bahsi geçen verilerden de görüldüğü üzere, çatışmaların yoğun olmadığı ilk dönemlerde göçmen sayısı oldukça daha azdır. Çatışmaların şiddetini arttırması ve süresinin uzaması, göçmen yoğunluğunu da arttırmıştır.

Yaşanan bu çatışmalar, diğer ülkelerde de büyük krizlerin yaşanmasına sebep olmuştur. Ülkelerine gelen göçmenleri kabul etmeyenler, yer değiştirenlerin var olan sorunlarının daha da artmasına sebep olmuştur. Göçmenlerin gittikleri ülkelere uyum sağlaması, temel ihtiyaçlarını karşılaması, ekonomik açıdan refaha ulaşmaları oldukça zordur. Pek çok göçmen, çadır kamplarda verilen kısıtlı imkânlarla hayatını devam ettirmeye çalışmakta ve bu durumun ne zaman sona ereceği belirsizliğini korumaktadır. Göçmen kabul etme ve kabul eden ülkelere yardım konusunda da dünya kamuoyunda pek çok sorun yaşanmıştır. İnsani yardıma muhtaç kişi sayısının her geçen gün artması ve çatışmaların devam etmesi sebebiyle onlara ulaşımın zorluğu durumu kötüleştirmeye devam etmektedir.

Çatışmaların yarattığı göç akımlarının dışında, pek çok kişi bu çatışmalar sebebiyle işkenceye maruz kalmış ya da hayatını kaybetmiştir. Radikal grupların özellikle kadın ve çocuklara yönelik izlediği şiddet yanlısı politikalar psikolojik açıdan ağır tahribatlara sebep olmuştur. IŞİD'in Şii ve Yezidi kadınlara yönelik cinsel istismar suçları, küçük yaştaki kız çocuklarını ailelerinden kaçırıp kendi hizmetkârı olarak kullanmaları da çatışmaların psikolojik sonuçlarının ne kadar ağır olduğunun bir kanıtı olmuştur (IŞİD'in köleleri yaşadıkları dehşeti anlattı, 2016).

Sonuç olarak, çatışmaların yoğun olduğu dönemlerde yaşanan büyük göç akımları beraberinde sosyal, psikolojik, kültürel pek çok sorunu da getirmiştir. İki ülkenin parçalanmış halkını birbirinden daha da uzaklaştıran bu akımlar, iki ülkenin milli bütünlüğünü sağlaması için uzun süre sorun yaşanmasına sebep olacaktır.

KAYNAKÇA

Acemoğlu, D. ve Robinson, J. (2013). *Ulusların Düşüşü*. İstanbul: Doğan Kitap

Acun, C. ve B., Keskin (2016). PKK'nın Kuzey Suriye Örgütlenmesi PYD-YPG. *Seta Raporu*, 2016.

- Akyeşilmen, N. (2013). Çatışma Yönetimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Analiz, Ed: Nezir Akyeşilmen, *Barışı Konuşmak Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi*, içinde, ODTÜ Yayıncılık, Ankara., ss. 18-44.
- Amnesty International. (2016). *Annual Report 2015/2016* (Erişim 17. 10. 2017) <https://www.amnesty.org/en/documents/annual-report/2016/>
- Amnesty International. (2017). *Uluslararası Af Örgütü Raporu 2016/2017 Dünyada İnsan Haklarının Durumu*, 2017. (Erişim 6.6. 2018) <https://www.amnesty.org/en/documents/pol10/4800/2017/tr/>
- Anbar'da 90 bin Kişi Göç Etti. (2015). (E.T. 22 Mayıs 2017). *Aljazeera*, (Çevrimiçi) <http://www.aljazeera.com.tr/haber/anbarda-90-bin-kisi-goc-etti>, (19 Nisan).
- Aşçı, B. (2013). Medeniyetler İçin Coğrafya'nın Önemi ve Bereketli Hilal, *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, (Erişim, 15. 5. 2017), (Çevrimiçi), <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/orta-dogu-ve-afrika-arastirmalari-merkezi/2013/11/04/7279/medeniyetler-icin-cografyanin-onemi-ve-bereketli-hilal>.
- Arı, T. (2007) *Irak, İran, ABD ve Petrol*. Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- Aydın, M. (2001). *Barış Çalışmaları ve Çatışmaların Çözümü*, Ankara, Avsam Yayınları.
- Aydın, M., Özcan, N. A., Kaptanoğlu, N. (2007). "Riskler ve Fırsatlar Kavşağında Irak'ın Geleceği ve Türkiye", *Tepav Ortadoğu Çalışmaları*, II.
- Bakeer, A. H. (2013). Hizbullah'ın Suriye'deki Askeri Operasyonları ve Olası Yansımaları, *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK)*, Analiz No:22.
- Berti, B. (2015). The Syrian Refugee Crisis: Regional and Human Security Implications, *Strategic Assessment*, 17(4), 41-53.
- BİLGESAM. (2015). *Terörün Geldiği Yeni Boyut: IŞİD Örneği*, , Rapor No:67.
- Bingöl, O., (2012). Krizlerin Uluslararasılaşması: Rejime Karşı Protestolardan Bölgesel Çatışmaya Suriye Örneği", Ed. M. Seyfettin Erol, Ertan Efeğil, *Krizler ve Kriz Yönetimi: "Temel Yaklaşımlar, Aktörler, Örnek Olaylar* içinde, (441-484).Ankara: Barış Kitap.
- Bowie, Colin M. (2015). The Islamic State of Iraq and the Levant (ISIL): Combatting the Challenge of Post-Modern Islamic Terrorism MAD-RUSH Under graduate Research Conference. (erişim 20. 9. 2017) <http://commons.lib.jmu.edu/madrush/2015/InsurgenciesDemocratization/1>
- Börzel, T., Dandashly A. ve Risse, T. (2015). Responses to the 'Arabellions': The EU in Comparative Perspective — Introduction, *Journal of European Integration*, 37(1), 1-17.
- Chatty, D., Mansour, N. (2011). Unlocking Protracted Displacement: An Iraqi Case Study, *Refugee Survey Quarterly*, Working Paper Series No. 78.

- Cockburn, P. (2014). *İslam Devleti'nin Yükselişi IŞİD ve Yeni Sünni Ayaklanması*, Çev. Osman Akınhay, İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Cockburn, P. (2014) War with ISIS: Islamic militants have army 200.000, claims senior Kurdish Leader", *Independent*, 16 Kasım, (Çevrimiçi) <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/war-with-isis-islamic-militants-have-army-of-200000-claims-kurdish-leader-9863418.html>, (Erişim: 21 Nisan 2016).
- Çiçekli, B. (ed) *Göç Terimleri Sözlüğü*, 2009. IOM [International Organization for Migration], İsviçre,
- Danış, D. (2009). Irak'tan Uzağa: 1991 Sonrası Dışarı Göç, *Ortadoğu Analiz*, 1(6), 15-22.
- Demir, S. (2012). Irak ve Suriye Krizlerinin Karşılaştırmalı Analizi: Nedenler, Gelişmeler, Sonuçlar ve Türkiye Üzerine Etkileri, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 12 (2), 553-578.
- Dersan Orhan, D. (2013). Ortadoğu'nun Krizi: Arap Baharı ve Demokrasinin Geleceği, *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (1-2), 17-29.
- Efegil, E. (2009). Bush Doktrini ve Dünya Güvenliğine Etkileri, *HÜTAD Türkiyat Araştırmaları*. 5 (8), 103-122.
- Eker, S. (2015). Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar ve Suriye Krizi Örneği, *Turkish Journal of Middle Eastern Studies*, 2 (1), 31-66.
- Erdoğan, M. (2014). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi.
- Erkiner, E. (2016). *Mülteciler ve Göçmenler*, İstanbul: TDAS Yayınları.
- Eurostat (2017) Top 30 citizenships of non-EU citizens apprehended and found to be illegally present in the EU, 2008-2016 (Erişim 1.5. 2017) http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/a/a6/Top_30_citizenships_of_non-EU_citizens_apprehended_and_found_to_be_illegally_present_in_the_EU.
- Evans, G. ve J. Newnham. (2007). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, Çev: H.Ahsen Utku, İstanbul: Gökkuşbu Yayınları.
- GİGM [Göç İdaresi Genel Müdürlüğü] (2018). Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İllere Göre Dağılımı (Erişim 1.5. 2017) http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_3784713.
- Harbom, L. ve P. Wallensteen. (2005). Armed Conflict and It's International Dimensions 1946-2004, *Journal of Peace Research*, 42 (5), 623-635.
- Harding, S., Libal, K. (2012) Iraqi refugees and the humanitarian costs of the Iraq war: What role for social work?, *International Journal of Social Welfare*, 21(1), 94-104.

- Heisbourg, F. (2003). A Work in Progress: The Bush Doctrine and Its Consequences, *The Washington Quarterly*, 26(2), 73-88.
- HIIK, *Conflict Barometer*, 2009. (Erişim 20. 10. 2017) http://www.hiik.de/konfliktbarometer/pdf/ConflictBarometer_2009.pdf
- Human Rights Watch. (2003). Iraqi Refugees, Asylum Seekers, and Displaced Persons: Current Conditions and Concerns in the Event of War, A Human Rights Watch Briefing Paper, Şubat.
- International Crisis Group. (2015). *Arming Iraq's Kurds: Fighting IS, Inviting Conflict*, Middle East Report No: 158.
- IOM [International Organization for Migration]. (2014). *Ongoing Displacement A Profile of Iraq 2013-2014*, (Erişim 1. 5. 2017) <http://iomiraq.net/reports/ongoing-displacement-profile-iraq-2013-2014>.
- IOM, (2015). *Iraqi Returnees From Syria Following the 2011 Syria Crisis*, Aralık <https://www.iom.int/news/iom-launches-report-iraqi-returnees-syria-following-2011-crisis>
- IDCM [International Displacement Monitoring Centre]. (2016). *Global Report on Internal Displacement*. (Erişim 1. 5. 2017) <http://www.internal-displacement.org/global-report/grid2018/>
- IOM's Global Migration Data Analysis Centre. (2017). Fatal Journeys Improving Data on Missing Migrants, Volume 3 Part 2.
- Irak'taki IŞİD krizinde 6 bin kişi öldü, *Dünya Bülteni*, 21. 12. 2014, (Erişim 13 Mayıs 2016). <http://www.dunyabulteni.net/asya/317583/1-milyon-yezidi-ve-turkmen-isidden-kacti>.
- IŞİD'den Kaçan Iraklı Hıristiyanlar, BBC Türkçe, 15 Ekim 2014, (Erişim, 27 Nisan 2016). http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/10/141015_isid_hristiyanlar.
- IŞİD'in Köleleri Yaşadıkları Dehşeti Anlattı, DW Türkiye, 19 Ocak 2016, (Erişim 15 Şubat 2016). <http://m.dw.com/tr/isidin-koleleri-yasadiklari-dehseti-anlatti>.
- İçduygu, A. ve Sirkeci, İ. (1999). Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri", Ed: Metin Celal, *75 Yılda Köylerden Şehirlere*, İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Kalyvas, S. (2000). The Logic of Violence in Civil War, *Department of Politics New York University*.
- Leech, P. ve J. Gaskarth. (2015). British Foreign Policy and the Arab Spring, *Diplomacy & Statecraft*, 26(1), 139-160.
- Lewis, J. (2013). *Al Qaeda in Iraq Resurgent: The Breaking the Walls Campaign*, Institute for the Study of War. (Erişim 1. 5. 2017) <http://www.understandingwar.org/report/al-qaeda-iraq-resurgent>.

- Luizard, P. J. (2016). *IŞİD Tuzağı*, Çev. Yasemin Özden Charles, İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Marfleet, P. (2007). Iraq's Refugees: Exit From the State, *International Journal of Contemporary Iraqi Studies*, 1(3), 397-419.
- "Migration and migrant population statistics" Mart 2018. (Erişim 30. 5.2018). http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics#Migrant_population:_almost_22_million_non-EU_citizens_living_in_the_EU
- Musul'dan Kaçış Sürüyor, *Aljazeera*, 12. 6. 2014. (Erişim 22.05.2017).www.aljazeera.com.tr/haber/musuldan-kacis-suruyor.
- Nickholson, M. ve K.M. Fierke. (2001). Divided By a Common Language: Formal and Constructivist Approaches to Games, *Global Society: Journal of Interdisciplinary International Relations*, 15(1), 7-25.
- Nusra Cephesi'nde Neler Oluyor, *Aljazeera Türk*, 1. 8. 2016. (Erişim 25. 6. 2017) <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/nusra-cephesinde-neler-oluyor>.
- ORSAM [Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi]. (2010). *Irak'tan İrağa: 2003 Sonrası Irak'tan Komşu Ülkelere ve Türkiye'ye Yönelik Göçler*, Rapor No. 21.
- ORSAM. (2015). *Suriye Askeri Muhalefeti*, Rapor No:202..
- Özerdem, A. (2013). *Barış İnşası Kuram ve Uygulaması*, Ankara: Nobel.
- Özyakışır, D. (2013). *Göç: Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama*, Ankara: Nobel.
- Quick facts: What you need to know about the Syria crisis, *Mercy Corps*, 1. 11. 2016. (Erişim, 25. 5. 2017). (Çevrimiçi), <https://www.mercycorps.org/articles/iraq-jordan-lebanon-syria-turkey/quick-facts-what-you-need-know-about-syria-crisis>.
- Çetinsaya, G. ve T. Özhan. (2009) *İşgalin 6. Yılında Irak*, Ankara: SETA.
- Sambanis, N. (2004). What is Civil War? Conceptual and Empirical Complexities of an Operational Definition, *Journal of Conflict Resolution*, 48(6), 814-858.
- Suriyeli Mülteci Sorunu Kontrolde Çıkıyor, *Al-Monitor*, 20. 7. 2014. (Erişim, 23. 4. 2016) www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2014/07/idiz-turkey-syrian-refugees-local-tension-adana-istanbul.html#,
- Syrian Center for Political and Strategic Studies. (2013). *Syria Transition Roadmap*, Washington.
- Şatana, N. (2014). İç Çatışma: Nedenler, Mekanizmalar, Aktörler, Ed: Evren Balta, *Küresel Siyasete Giriş*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şen, Y. (2013). Suriye'de Arap Baharı, *Yasama Dergisi*, No:23, 53-79.
- Taşdemir, F. (2014). İç Savaş Çerçevesinde Terörizm ve IŞİD Örneği, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, 11 (42), ss.41-67.

- The World Factbook. (2017). (Erişim, 11. 4. 2017).<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iz.html>.
- Türkölmez F. ve H. Türkan. (2014), *20. Yüzyılda BM Güvenlik Konseyi Daimi Temsilcisi 5 Devletin işlediği Soykırım ve Katliamlar*, (2. Baskı), İstanbul. Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi.
- UNHCR. (2007a). Iraq:UNHCR Cautious About Returns, Briefing Notes, Kasım, (Erişim, 14.4. 2017). www.unhcr.org/uk/news/briefing/2007/11/4746da102/iraq-unhcr-cautious-returns.html.
- UNHCR. (2007b) *Statistics on Displaced Iraqis Around the World*, (Erişim, 15. 5. 2017), www.unhcr.org/461f7cb92.pdf.
- UNHCR. (2014a). *UNHCR Syria Mid Year Report 2014*. (Erişim 18. 9. 2018) http://www.unhcr.org/sy/wp-content/uploads/sites/3/2016/11/Mid-Year-Report-2014_En.pdf.
- UNHCR. (2014b). *Voices From the Field UNHCR Syria End of Year Report 2014*. (Erişim: 18. 9. 2018) <https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/voices-field-unhcr-syria-end-year-report-2014>.
- UNHCR, (2015a). *UNHCR: Suriyeli Mültecilerin Toplam Sayısı İlk Kez 4 Milyonu Geçti*, (Erişim, 23.4. 2016). www.unhcr.org/turkey/home.php?content=648.
- UNHCR. (2015b) *Protecting and Supporting the Displaced in Syria, Syria End of Year Report 2015*. (Erişim 20. 6. 2018) <http://www.unhcr.org/56cad5a99.pdf>
- UNHCR (2016). *Global Trends Forced Displacement in 2015*. (Erişim: 30.06.2016) www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/576408cd7/unhcr-global-trends-2015.html
- UNHCR. (2018). Syrian Regional Refugee Response, (Erişim 05.2018) <http://data2.unhcr.org/en/situations/syria>,
- UNICEF. 2014 *Suriye Krizi Aylık İnsani Durum Raporu*, Ekim. <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/Suriye%20Krizi%20Ayl%C4%B1k%20%C4%B0nsani%20Durum%20Raporu%20-%2016%20EYL%3%9CL%20-%2013%20EK%C4%B0M%202014.pdf>
- Viotti, P. R., Kauppi, M. V. (2014) *Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti*, Ankara: Nobel.
- Vrbensky, R. (2009). Can Development Prevent Conflict: Integrated Area-Based Development in the Western Balkans, *Conflict, Security and Development*, Vol.9(1), 75-110.
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yazgan, P., U. D. Eroğlu, ve İ. Sirkeci (2015) Syrian Crisis and Migration, *Migration Letters*, 12(3), 181-192.

Yazıcı, N. (2012) Suriye Siyasi Tarihi, Derleyen: Ümit Özdağ, *Küçük Ortadoğu Suriye İç Çatışmadan Ortadoğu İç Savaşına Giden Yolun İlk Durağı Mı?*, Ankara:Kripto.

Yılmaz, S. (2011) *Irak Dosyası*, İstanbul: Kum Saati.

MAKALE / ARTICLE:

SPONSORLUK VE REKLAM FAALİYETLERİNİN MUHASEBE VE VERGİ UYGULAMALARI AÇISINDAN İNCELENMESİ

EXAMINATION OF SPONSORSHIP AND ADVERTISING ACTIVITIES IN TERMS OF ACCOUNTING AND TAX APPLICATIONS

Murat YÜKSEL²

ÖZET

Günümüzde yaşanan yoğun rekabet ortamında firmaların ayakta kalabilmesi için ürettikleri mal ve hizmetleri satabilmesi ve maliyetleri kontrol altında tutabilmesi en önemli konuların başında gelmektedir. Firmaların hedef kitlelerine ulaşabilmeleri ve nihayetinde gelir elde edebilmesi, özellikle iletişim araçlarının çok gelişmiş olduğu günümüzde firmanın imajı ile büyük ölçüde bağlantılıdır. Firmaların yoğun rekabet ortamında başarı elde edebilmesi için farklılaşması gerekmektedir. Bunun için pazarlama iletişim araçlarından olan sponsorluk, firmaların amaçlarına ulaşma açısından kullanabileceği en önemli uygulamalardan biridir. Güncel uygulamalarda sponsorluk faaliyetleri ile reklam faaliyetlerinin iç içe girdiği görülmektedir. Sponsorluk sosyal yönü ağır basan bir faaliyet olduğu için devlet tarafından da özendirilmekte ve çeşitli teşvik uygulamaları ile desteklenmektedir. Sponsorluk faaliyetinde bulunmak isteyen kişi ve kurumların devlet tarafından sağlanan teşviklerden faydalanabilmesi sonrasında özellikle vergi idaresi ile sorun yaşamaması için yapılacak faaliyetler öncesinde gerekli araştırmaları yapmaları ve sponsorluk faaliyeti için gerekli olan prosedürleri tamamlamaları gerekmektedir. Bu çalışmamızda sponsorluk ve reklam kavramları irdelenmiş aynı zamanda güncel muhasebe ve vergi uygulamaları açısından konuya açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sponsorluk; Reklam; Muhasebe; Vergi;

² Dr. Öğr. Üyesi, Maliye Bölümü, İİBF, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, İletişim Adresi: myuksel@ahievran.edu.tr.

ABSTRACT

It is the most important subject for companies a floating which selling, output goods and services and controlling cost at this living fierce competition condition on nowadays. Companies reaching the target audience and eventually earning income is connection with image at company on a big scale, especially very advanced communication instrument an nowadays. Companies should be different for reaching success on fierce competition conditions. At this point, sponsorship which is marketing communication at practise, companies reaching aims is most important implementation. It has been seen that sponsorship services and advertising activities are nest on new application. Furthermore sponsorship which is an activity having strong influence on social aspects, encouraged by government and supported with different reinforcement applications. The person and companies, waiting to make sponsorship services, taking advantage of encouragement by government, after not having problems especially taxation authority, searching before services which will be maden, before required research and they should complete procedure which is necessary for sponsorship services. In this study, sponsorship and advertisement concepts are investigated at the sometime subject is analysed in the sense at current accounting and application.

Key words: Sponsorship; Advertising; Accounting; Tax.

1. GİRİŞ

Sponsorluk, alternatif özgün tanıtım ortamları oluşturması nedeniyle firma ve marka açısından önemi gün geçtikçe artan bir pazarlama iletişim aracı olmaktadır. Ticari bir amaçtan çok hayır yönünün öne çıktığı özellikle spor alanı olmak üzere kültürel ve sosyal alanlarda kişilere ve kurumlara yapılan sponsorluk faaliyetlerinin firmalarla toplum arasında olumlu izler bıraktığı görülmektedir (Erciş, 2012). Özellikle içinde bulunduğumuz çağda hızla değişen şartlar nedeniyle firmalar hedef kitlelerine ulaşmak ve onların nezdinde iyi bir yer edinebilmek için çok çeşitli yöntem ve teknikler kullanmaktadırlar bu yöntemlerden son dönemlerde ön plana çıkanlarından biri de sponsorluktur (Canöz ve Doğan, 2015, s.20). Son yıllarda özellikle medya ve diğer tanıtım araçlarının maliyetlerinin artması bazı mal ve hizmetler açısından reklam yapmanın ve firmaların bazı özel hedef kitlelerine ulaşabilmesinin zor olması aynı zamanda kültürel engellerin aşılmasında kolaylık sağlaması gibi nedenler sponsorluğun önemini arttırmıştır. (Yılmaz, 2007, s.588)

Sponsorluk, her ne kadar hayır yönü ağır basan bir uygulama gibi gözükse de pazarlama stratejisine bağlı olup, konumlama politikası ve tutundurma karması ile ilgilidir. Tutundurma çalışmaları konumlama ile birlikte diğer pazarlama karması elemanları ile uyumlu olmak zorundadır. Sponsorluğun son yıllardaki uygulamalarına baktığımız

zaman bu etkiler altında reklam ve satış geliştirme ile birlikte kullanımı hızla artmaktadır (Tek ve Özgül, 2013, s.670). Sponsorluk uygulamalarının sosyal yönünün ön planda olması nedeniyle devlet tarafından da çeşitli uygulamalarla desteklenmektedir. Güncel muhasebe ve vergi uygulamaları açısından, firmalar tarafından sponsorluk adı altında yapılan desteklerde sponsorluk ve reklam uygulamalarının iç içe geçtiği görülmektedir.

2. SPONSORLUK ve REKLAM KAVRAMI

Sponsorluk faaliyetleri özellikle son yıllarda büyük bir ivme kazanmıştır. Bir halkla ilişkiler ve pazarlama stratejisi aracı olarak kullanılan sponsorluk uygulamaları ve faaliyetleri, kurumlar tarafından her geçen gün daha fazla kullanılmaktadır (Doğan ve Canöz, 2017, s.62). Eskiden sanat koruyuculuğu anlamı olan mesenlik ve hiçbir karşılık beklemeden yapılan bağışçılıkla ortak yönü destek olma ve sosyal fayda iken farklı yanının ise, karşılık bekleme ve ticari yarar sağlama olan sponsorluk, yapılacak etkinliklere verilen destekle sosyal fayda sağlamanın yanında destek verenin halkla ilişkiler, reklam ve genel olarak pazarlama amaçlarının gerçekleştiği iletişim ortamı olarak tanımlanabilir (Taşdemir, 2001, s.98)

Sponsorluk bir faaliyet, olay ya da oluşuma destek olma şeklindedir. Sponsorlar burada önceden belirledikleri amaçlarına ulaşmak içinde sponsorluk faaliyetinde bulunmaktadır. Destek faaliyetinde bulunurken sponsorlukla birlikte satış, promosyon, ürün tanıtımı gibi diğer araçlar da kullanılmaktadır. (Okay, 1998, s.24)

Sponsorluk kavramında destek olma ve sosyal fayda ile birlikte, destek olan kişi ve kurumun manevi faydanın yanında maddi fayda beklentisi içinde de olduğu görülmektedir. Bu nedenle sponsorluk, sadece sosyal yönü ile değil reklam ve medya çalışmalarıyla birlikte yürütülen geniş bir iletişim organizasyonu olarak da değerlendirilebilir (Çölgeçen, 2008, s.16). Ticari bir amaca hizmet ettiği sürece sponsorluk reklama benzetilmektedir. Reklam ile ilgili yapılmış tanımlara baktığımız zaman; *“Reklam; tüketicilere, müşterilere ya da bir konu ile ilgili çeşitli kişilere ya da kurumlara, kitle iletişim araçlarından yararlanarak ve belli bir bedel ödeyerek, çeşitli fikirler, mallar ya da hizmetler hakkında önceden belirlenmiş amaçlar doğrultusunda, kimin yaptığı belli olacak şekilde, çeşitli iletileri kişisel olmayan bir sunum biçimi ile aktaran pazarlama iletişimi araçlarından birisidir.”* şeklinde tanımlanmaktadır (Avşar ve diğerleri, 2011, s.24). Yapılan diğer bir tanımda; *“Reklâm; kitleye yönelik, parayla yapılan,*

nihai amacı bilgi vermek, tutum eğilim geliştirmek, eyleme geçmeyi sağlamak (genellikle bir ürün ya da hizmeti satın alma) olan bir iletişim olarak tanımlanır. Reklâm aynı zamanda; pazar bilgisi sağlayıcı, arama giderlerini azaltıcı ve rekabetçi pazarlara girişi kolaylaştırıcı özelliklere sahip etkili bir iletişim aracıdır” (Karaçor, 2007: 6) şeklinde tanımlanmıştır.

Bu tanımlardan hareketle firmalar reklam yolu ile tüketici ve müşterileri ile iletişim kurarak mal ve hizmetlerini pazarlamayı amaçlamaktadırlar. Sponsorlukta da firmaların büyük bir kısmı sosyal faydanın yanında kendilerini tanıtmak ve nihayetinde maddi fayda sağlamak amacıyla hareket etmektedirler.

3. SPONSORLUK VE REKLAM HARCAMALARININ MUHASEBE VE VERGİ UYGULAMALARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Vergi mevzuatı ve muhasebe uygulamaları açısından pazarlama faaliyetleri içinde önemli yer tutan sponsorluk ve reklam harcamalarının kayıtlara alınması vergisel sonuçlarının belirlenmesi önemli bir konudur. Bu iki unsurun uygulamada iç içe girdiği ve çok sık bir şekilde karıştırıldığı görülmektedir. Günümüzde sponsorluk uygulamalarının artması ve yapılan bu harcamalar ile ilgili sağlanan destekler ve bunların muhasebeleştirilmesi konusu bazen firmalar ile vergi idaresi arasında sorun oluşturmaktadır. Bu sorunların aşılabilmesi ve uygulamada birlik sağlanabilmesi için konunun daha açık şekilde ele alınması gereklidir.

Vergi mevzuatında genel olarak sponsorluk kavramı spor sponsorluğu olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer alanlarda yapılan desteklere ilişkin düzenlemeler bağış ve yardım adı altında anılmaktadır.

3.1. Gelir ve Kurumlar Vergisi Açısından Değerlendirme

193 sayılı Gelir vergisi Kanununun Diğer İndirimler başlıklı 89. maddesinin 8. bendinde *“3289 sayılı Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile 17.6.1992 tarihli ve 3813 sayılı Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun kapsamında yapılan sponsorluk harcamalarının; amatör spor dalları için tamamı, profesyonel spor dalları için % 50’si.”*nin Gelir Vergisi matrahından indirilebileceği hüküm altında alınmıştır. Yine benzer bir şekilde, 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu’nun Diğer İndirimler başlıklı 10’uncu maddesinde Kurumlar vergisi matrahının tespitinde; kurumlar vergisi beyannamesi üzerinde ayrıca gösterilmek şartıyla, kurum

kazancından yapılabilecek indirimler gösterilmiştir. Maddenin 1/(b) bendinde "21/5/1986 tarihli ve 3289 sayılı Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile 17/6/1992 tarihli ve 3813 sayılı Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun kapsamında yapılan sponsorluk harcamalarının sözü edilen kanunlar uyarınca tespit edilen amatör spor dalları için tamamı, profesyonel spor dalları için % 50'si."nin Kurumlar Vergisi matrahının tespitinde, beyanname üzerinde ayrıca gösterilerek kurum kazancından indirilebileceği hüküm altına alınmıştır.

1 Seri No.lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği'nin "Sponsorluk Harcamaları" başlıklı 10.3.1. bölümünde de şu açıklamalara yer verilmiştir:

"Sponsorluk harcamaları, ticari kazancın elde edilmesi ile doğrudan ilişkili olmayan veya ilişkisi ölçülemeyen, sosyal amacı öne çıkan harcamalar olup ticari kazancın elde edilmesi ile doğrudan ilişkili olan reklam harcamalarından farklılık arz etmektedir.

Sponsor olan kurumun adının anılması koşuluyla,

- Resmi spor organizasyonları için yapılan saha, salon veya tesis kira bedelleri,*
- Sporcuların iâşe, seyahat ve ikamet giderleri,*
- Spor malzemesi bedeli,*
- Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğünün uygun göreceği spor tesisleri için yapılan aynı ve nakdi harcamalar,*
- Sporcuların transfer edilmesini sağlayacak bonservis bedelleri,*
- Spor müsabakaları sonucuna göre sporculara veya spor adamlarına prim mahiyetinde aynı ve nakdi ödemeler,*

gibi harcamalar sponsorluk harcaması olarak değerlendirilecektir.

Spor sahalarına, sporcuların veya diğer ilgililerin spor giysilerinin ya da spor araç ve gereçlerinin üzerine yazılı veya elektronik sinyaller yardımıyla sanal olarak kurumun tanıtımının yapılmasını sağlayacak amblem, marka, isim ve benzeri işaretler konulması gibi doğrudan ticari fayda sağlayan ve kurumun tanıtımını amaçlayan harcamalar ise reklam harcaması olarak değerlendirilecektir.

Ayrıca, sponsorluk faaliyetinin yanında reklam ve tanıtım amacını da içeren işlemler nedeniyle yapılan harcamaların, sözleşmede belirtilmek ve emsaline uygun olmak şartıyla, reklam ve sponsorluk harcamaları olarak ayrıştırılabilmesi mümkündür. Örneğin, bir kurumun, bir kulübe bonservis bedelini karşılayarak transfer ettiği bir sporcuyla aynı zamanda şirketin veya ürünlerinin tanıtımına yönelik reklamlarda kullanması halinde, reklam faaliyetine ilişkin harcamalar, bonservis bedelinden sözleşmede belirtilmek ve emsallerine uygun olmak şartıyla ayrıştırılabilecek ve reklam gideri olarak dikkate alınacaktır."

3.2. Katma Değer Vergisi Açısından Değerlendirme

Katma Değer Vergisi Kanunu 17. Maddesinin 1. Bendinde yer alan, genel ve katma bütçeli daireler, il özel idareleri, belediyeler, köyler, bunların teşkil ettikleri birlikler, üniversiteler, döner sermayeli kuruluşlar, kanunla ve Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle kurulan kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, siyasi partiler ve sendikalar, kanunla kurulan veya tüzelkişiliği haiz emekli ve yardım sandıkları, kamu menfaatine yararlı dernekler, tarımsal amaçlı kooperatifler ve Cumhurbaşkanınca vergi muafiyeti tanınan vakıflara aynı kanunun 17/2-b bendi uyarınca yapılan bedelsiz teslimler Katma Değer Vergisi (KDV)'nden istisna tutulmuştur. Bu kurum ve kuruluşlara yapılacak bedelsiz teslimler sırasında düzenlenecek faturada KDV hesaplanmayacak bu malın üretimi veya satın alınması sırasında yüklenilen ve indirim konusu yapılan KDV indirim hesaplarından çıkarılıp gider olarak dikkate alınacaktır. Yukarıda bahsedilen kurumlarla ilgili olmayan sponsorluk faaliyetleri ile ilgili KDV kanununda herhangi bir istisna kapsamına girmediğinden KDV'ye tabi tutulması gerekecektir. (Değer, 2010)

3.3. Amatör ve Profesyonel Spor Dalı Ayrımı

Yukarıdaki mevzuat hükümlerinden de anlaşılacağı üzere, sponsorluk harcamaları ile ilgili vergisel teşviklerden yararlanabilmek açısından sponsor olunan spor dalının amatör ya da profesyonel olması önem arz etmektedir (Doğrusöz, 2017).

Kurumlar Vergisi ve Gelir Vergisi Kanunlarında da belirtildiği üzere, spor dalının profesyonel-amatör olarak ayrımının 3289 sayılı Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile 17/06/1992 tarihli ve 3813 sayılı Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun hükümleri çerçevesinde yapılacağı belirtilmiştir. Türkiye Futbol Federasyonunca belirlenen lig statülerine göre Türkiye Süper Ligi, 1. Lig, 2. Lig ve 3. Lig profesyonel futbol ligi olarak belirlenmiştir. Diğer spor dallarının ise profesyonel veya amatör spor dalı olup olmadıkları 3289 sayılı Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanuna göre belirlenecektir. Kanunun 24'üncü maddesinde yer alan "*Profesyonel dallar, Spor Genel Müdürünün, Merkez Danışma Kurulunun da görüşünü almak suretiyle yapacağı teklif üzerine, Gençlik ve Spor Bakanı tarafından tespit olunur. Profesyonel spor dallarının teşkili, ilgili federasyonları ile bağlantıları, idaresi tüzükle düzenlenir.*" (Bu Hüküm 2/7/2018 tarihli ve 703 sayılı KHK'nin 12 nci maddesiyle, "*Profesyonel dallar, Gençlik ve*

Spor Bakanlığı tarafından tespit olunur.” Şeklinde değiştirilmiştir.) hükmü ile profesyonel-amatör spor dalı ayrımının nasıl yapılacağını belirtilmiştir. Şimdiye kadar bu madde çerçevesinde profesyonel olarak belirlenen bir spor dalı bulunmamaktadır. Buna göre şu anda Türkiye’de profesyonel spor dalı olarak belirlenmiş tek spor dalı futboldur (Artar ve Erciyas, 2015, s.11).

Konuya açıklık getirmesi açısından, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü tarafından Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığına yazılan 05.12. 2006 tarih ve 1351 sayılı yazıda belirtildiği üzere *“Genel Müdürlüğümüze bağlı bütün branşlar amatördür. Bu hükümler çerçevesinde; Genel Müdürlüğümüzce sevk ve idare edilen tüm spor branşları amatör, Türkiye Futbol Federasyonu Başkanlığınca sevk ve idare edilen futbol faaliyetlerinden Türkiye Süper Ligi, İkinci Ligi ve Üçüncü Ligleri profesyonel, daha alt düzeyde yapılan diğer futbol faaliyetlerinin ise amatör olarak kabul edilmesi gerektiği mütalaa edilmektedir...”* şeklindeki ifadeden de anlaşılacağı üzere Futbol spor dalında Süper lig, Birinci Lig, İkinci Lig ve Üçüncü lig dışındaki bütün ligler ve branşlar amatör olarak kabul edilmektedir (İneli, 2018, s.45).

3.4. Sponsorluk ile İlgili Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

1 Seri No.lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği başta olmak üzere diğer mevzuat hükümlerinde yer alan ve dikkat edilmesi gereken hususlar özetle şöyledir;

- Sponsorluk ile ilgili yapılan harcamalar kayıtlarda gider olarak dikkate alındığı için söz konusu harcamaların kurum kazancının tespiti için önce kanunen kabul edilmeyen gider yazılması ve kurum kazancının yeterli olması halinde beyanname üzerinde ayrıca gösterilerek kazançtan indirim konusu yapılması gerekir.
- Destek nakdi yapılabileceği gibi aynı olarak ta yapılabilmektedir. Aynı olarak yapılan desteklerde bağışlanan veya yardım konusunu oluşturan mal veya hakkın maliyet bedeli veya kayıtlı değeri, bu değer mevcut değilse Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre takdir komisyonlarınca tespit edilecek değeri esas alınacaktır.
- Aynı desteklerde yapılan desteğin sponsorluk hizmetini alana teslim edilmesi halinde, teslimi yapılan şeyler için fatura düzenlenmesi; faturada teslimin sponsorluk maksatlı olduğuna, teslimi yapılan değerlerin cinsi, nev’i ve miktarına ilişkin olarak tereddüde mahal bırakmayacak bilgilere yer verilmesi; faturanın

hizmeti alanlar adına düzenlenmiş olunması; faturanın arka yüzünün de hizmeti alan kişilere veya kanuni temsilcilerine imzalatılmış olunması gerekmektedir.

- Mükelleflerce sponsorluk kapsamında verilecek aynı değerlerin, dışarıdan sağlanarak doğrudan sponsorluk hizmeti alanlara verilmesi durumunda da hizmeti alanlarca teslim alınacak bu değerler için alındı makbuzunun düzenlenmesi ve makbuzda, bağışlanan kıymetlerin değerlerinin, cinsinin, miktarlarının, adedinin vb. hususların açıkça yer alması gereklidir.
- Sponsorluk kapsamında yapılan harcamalar, mükelleflerce sadece harcamanın yapıldığı yılda indirim olarak dikkate alınabilecektir.
- Gerçek ve tüzel kişiler, süresiz bir şekilde sponsor olamazlar, aynı zamanda vergi veya Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) borcu nedeniyle takibata uğrayan gerçek veya tüzel kişiler sponsorluk yapamazlar. Mükelleflerin sponsor olmadan önce vergi ve SGK prim borçları olmadığına dair yazı almaları ve yapmış oldukları sponsorluk sözleşmesinin bir örneğini ilgili vergi dairesine vermeleri gerekmektedir.

3.5. Sponsorluk ve Reklam Harcaması ile İlgili Özelge Örnekleri

- T.C. Gelir İdaresi Başkanlığı İstanbul Vergi Dairesi Başkanlığı'nın vermiş olduğu 14.06.2017 tarih ve B.07.1.GİB.4.34.16.01-120-169979 sayılı özelgelerinde;

"TBF ... Sponsorluk Sözleşmesi" imzalandığı, söz konusu sözleşmede şirketinizin saha yanlarındaki LED panolarında reklam yapma, şirketin logosunu televizyon röportajları esnasında röportaj panolarında kullanma ve basın toplantı panolarında tedarik sponsorları bölümünde teşhir etme, şirketin logosunu müsabakalarda kullanılan çemberlerin üzerinde etiket ile kullanma, her sezondaki her maç başına beş (5) normal bilet alma, müsabaka sonucu karşılıklı olarak belirlenecek olan şirkete özel bir ödül verme, bazı maçlarda şirketin eşantyonlarını dağıtma ve izleyicilerin de dahil olacağı çeşitli yarışma ve tanıtıcı etkinlik düzenleme, televizyon reklam kampanyasında ve diğer mecralarda oyuncularını kullanma hakkına sahip olduğunuz belirtilerek yapılan harcamanın Türkiye Basketbol Federasyonu İktisadi İşletmesi tarafından şirketinize faturalandırılacak bedellerin reklam gideri olarak mı yoksa sponsorluk gideri olarak mı kayıtlarınıza alınacağı hususunda Başkanlığımız görüşünün istenildiği anlaşılmaktadır.

...

Yukarıda yer alan hüküm ve açıklamalardan anlaşılacağı üzere, ticari kazancın elde edilmesi ile doğrudan ilişkisi olmayan veya ilişkisi ölçülemeyen, sosyal amacı öne çıkan harcamalar sponsorluk harcaması, işletmelere doğrudan ticari fayda

sağlayan ve kurumun tanıtımını amaçlayan harcamalar ise reklam harcaması olarak kabul edilmektedir.

...sözleşme kapsamında yapılan doğrudan ticari fayda sağlayan ve şirketinizin tanıtımını amaçlayan harcamaların sponsorluk harcaması olarak değerlendirilmesi mümkün olmamakla birlikte anılan harcamaların 193 sayılı Kanununun 40 ıncı maddesinin birinci fıkrasının (1) numaralı bendi uyarınca kurum kazancının tespitinde reklam gideri olarak dikkate alınması mümkündür. Ancak, ilgili sözleşme gereğince her sezondaki her maç başına alınan ücretsiz biletlerin değerine isabet eden tutarın ise reklam veya sponsorluk harcaması olarak değerlendirilmeyerek kanunen kabul edilmeyen gider olarak dikkate alınması gerekeceği tabiidir.”

Yukarıdaki özelden de anlaşılacağı üzere idare, işletmelerin yapmış oldukları sponsorluk harcamalarında sosyal faydadan çok ticari fayda sağlayan ve şirket tanıtımının ön planda olması durumunda yapılan harcamaların sponsorluk harcaması olarak değil reklam harcaması olarak dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir.

- T.C. Gelir İdaresi Başkanlığı Büyük Mükellefler Vergi Dairesi Başkanlığı'nın 20.05.2013 tarih ve 64597866-125[10-2013]-71 sayılı özeldelerinde:

“Türkiye Futbol Federasyonu ile şirketiniz arasında Resmi Tedarikçi Sözleşmesi imzalandığı, bu sözleşme ile şirketinizin Federasyonun belirlediği araçlara, araç tanıma sistemi takarak sözleşmede belirlenen tutar kadar akaryakıt ürünlerinin bedelsiz tedarik edilmesini üstlendiği, bunun karşılığında tüm milli futbol takımlarının reklam ve sponsorluk haklarından yararlanma olanağı elde ettiği belirtilerek, yapılan harcamanın reklam gideri olarak mı, sponsorluk gideri olarak mı kayıtlarınıza alınacağı ve hangi dönemde gider yazılacağı konusunda Başkanlığımız görüşü talep edilmektedir.

...

*Buna göre, şirketinizin Türkiye Futbol Federasyonu ile yapmış olduğu "Resmi Tedarik Sözleşmesi" çerçevesinde; yılda 1 tematik, 2 promosyonel tv ve radyo, gazete, açık hava, mağaza içi reklam imkanı, yurt içinde gerçekleştirilen tüm milli maçlarda Federasyona ait reklam panosu olması halinde şirketinizin adının yer alması, milli takım basın açıklaması sırasında arkada bulunan basın panosunda şirket logosunun bulunması, Federasyonun resmi internet sitesinde şirket logosunun bulunması, milli takım yurt içi müsabakalarında stat içinde ve dışında şirketinizin tanıtım faaliyeti yapması olanakları tanınması ile şirketinize doğrudan ticari fayda sağlamak üzere tanıtımı amaçlandığından, yapılan harcamaların **reklam harcaması** olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede, sözleşme kapsamında yapılan bedelsiz akaryakıt teslimlerinin öncelikle satış olarak değerlendirilmesi ve tahsil edilmeyen akaryakıt bedelinin de fiilen akaryakıtın teslim edildiği dönemde 193 sayılı Kanununun 40 ıncı maddesinin birinci fıkrasının (1) numaralı bendi uyarınca gider olarak kurum kazancının tespitinde dikkate alınması mümkündür. Ancak, ilgili sözleşme gereğince A Milli Futbol Takımının yurt içinde gerçekleştirdiği maçlar için şirketinizce ücretsiz temin edilen biletlerin değerine isabet eden akaryakıt tutarının ise reklam veya sponsorluk harcaması*

olarak değerlendirilmeyerek kanunen kabul edilmeyen gider olarak dikkate alınması gerekmektedir.”

Yine aynı şekilde sponsorluk olarak yapılan tedarik sözleşmesinde karşılık olarak reklam hizmeti alındığı için yapılan harcamaların sponsorluk olarak değil reklam harcaması olarak dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir.

- T.C. Gelir İdaresi Başkanlığı Ankara Vergi Dairesi Başkanlığı'nın 30.04.2012 tarih ve B.07.1.GİB.4.06.16.01-125[8-12/3]-508 sayılı özelgelerinde:

“...bankanız ile ... arasında 2011 tarihinde "... Sponsorluk Sözleşmesi" imzalandığı, sözleşmenin isminde sponsorluk ifadesi yer alsa da esasen bankanız ile ... Federasyonu arasında bir sözleşme imzalanmadığı ve söz konusu sözleşmenin bankanızın ticari açıdan tanıtım ve reklamının yapılmasına yönelik bir sözleşme olduğu ve 2010/2011 döneminde ... ismi hakkı sponsorluğunun bankanızca kullanımının alındığı belirtilerek sözleşme bedeli olan 5.000.000,00 ABD Doları harcamanın reklam harcaması mı yoksa sponsorluk harcaması mı olacağı hususunda görüş bildirilmesi istenmektedir.

...

İlgide kayıtlı özelge talep formunuz ve ekinde alınan "... İsim Hakkı Sponsorluğu Sözleşmesi" nin incelenmesi neticesinde; ... ile bankanız arasında 2011 tarihinde imzalanan söz konusu sözleşme ile 2010/2011 yılı ... sezonunda yayın hakları ...'de bulunan Türkiye Kupası isim hakkı sponsorluğunun bankanıza verildiği, anılan sözleşmenin 3 üncü maddesinde sözleşmenin konusunun açıklandığı, 2010/2011 dönemi için isim kullanım hakkının bankanıza verilmesi sonucunda Türkiye Kupası yayınlarında "... Türkiye Kupası" isminin kullanıldığı ve ...'de 2010/2011 dönemi için yayımlanan bütün Türkiye Kupası maçlarında yayın sırasında bankanızın sesli veya sessiz çeşitli logolarının yayınlanacağı, reklam ve tanıtımının yapılacağı, ayrıca ... tarafından yayınlanacak çeşitli programlara bankanızın sponsor olacağı ve sözleşme gereği yapılacak yükümlülüklerin karşılığı olarak 5.000.000,00 ABD Doları tutarında ödemenin yapılacağı anlaşılmaktadır. Bu hüküm ve açıklamalara göre, ... ile yapmış olduğunuz anlaşma gereğince doğrudan ticari fayda sağlayan ve bankanızın tanıtımını amaçlayan harcamaların sponsorluk harcaması olarak değerlendirilmesi mümkün olmamakla birlikte, anılan harcamaların kurum kazancınızın tespitinde reklam gideri olarak dikkate alınması mümkündür.”

Yukarıdaki özelgede benzer şekilde sözleşmede sponsorluk yazmasının çok önemli olmadığı yapılan ödeme karşılığında ticari bir fayda sağlanıp sağlanmadığının önemli olduğu belirtilmiştir. İsim hakkının kullanılması ve karşılığında firmanın unvanının ön plana çıkarılmasının sponsorluk değil reklam olarak kabul edilmesi ve ona göre kayıtlara alınarak sonuç hesaplarına aktarılması gerektiği belirtilmiştir.

3.6. Sponsorluk Harcamaları İle İlgili Uygulama Örnekleri

- **Nakdi Yardım Yapılması**

Örnek; XZ A.Ş. 22.10.2017 tarihinde Amatör A Basket Kulübüne 250.000 TL. **Nakdi** Sponsorluk harcaması yapmıştır. 2017 yılında başka sponsorluk harcaması yapılmamıştır. Muhasebe ve dönem sonu beyanname işlemleri aşağıdaki gibidir.

-----20.10.2017-----

760 Pazarlama Satış ve Dağ. Gid. 250.000,00

102 Bankalar 250.000,00

-----25.10.2017-----

950 Kanunen Kabul Edilmeyen Gider 250.000,00

951 Kanunen Kabul Edilmeyen Gider Krş. 250.000,00

Ticari Kâr	:	800.000,00
KKEG (Sponsorluk Harcaması)	+	250.000,00
Kar ve İlaveler Toplamı	=	1.050.000,00
Kar	:	1.050.000,00
Sponsorluk Harcamaları	-	250.000,00
Matrah	:	800.00,00

- **Ayni Yardım Yapılması**

Örnek; XY A.Ş. 20.10.2017 tarihinde Amatör A Voleybol Kulübüne verilmek üzere 25.000 TL. (+ %8 KDV) tutarında spor malzemesini Sponsorluk sözleşmesi kapsamında satın almıştır. Sponsorluk amacıyla daha önce alınan malzemeler 25.10.2017 sponsor olunan kulübe teslim edilmiştir. 2017 yılında başka sponsorluk harcaması yapılmamıştır. Muhasebe ve dönem sonu beyanname işlemleri aşağıdaki gibidir.

-----20.10.2017-----

157 Diğer Stoklar 25.000,00

191 İnd. KDV 2.000,00

102 Bankalar 27.000,00

-----25.10.2017-----

760 Pazarlama Satış ve Dağ. Gid. 27.000,00

157 Diğer Stoklar 25.000,00

391 Hes. KDV 2.000,00

-----25.10.2017-----

950 Kanunen Kabul Edilmeyen Gider 27.000,00

951 Kanunen Kabul Edilmeyen Gider Krş. 27.000,00

Ticari Kâr	:	100.000,00
KKEG (Sponsorluk Harcaması)	+	27.000,00
Kar ve İlaveler Toplamı	=	127.000,00
Kar	:	127.000,00
Sponsorluk Harcamaları	-	27.000,00
Matrah	:	100.000,00

Bedelsiz Hizmet Sunulması

Örnek; Fizik tedavi ve rehabilitasyon merkezi olarak hizmet veren FZT Tedavi Merkezi Ltd. Şti. ile Amatör ANK Futbol Kulübü ile yapılan sponsorluk sözleşmesi kapsamında sporcu ve diğer personele fizik tedavi ve rehabilitasyon hizmeti sunulması amacıyla sponsorluk sözleşmesi yapılmıştır. Sözleşme kapsamında her sporcuya gerek görülen hallerde ücretsiz tedavi uygulanacaktır. Her bir tedavi seans ücreti emsal bedeli 200,00 TL (+% 8 KDV) olarak belirlenmiştir. 25.10.2017 tarihinde iki sporcu için toplam iki seans fizik tedavi uygulanmış, fatura düzenlenmiş ve KDV hesaplanmıştır. 2017 yılında başka bedelsiz tedavi hizmeti sunulmamıştır. Muhasebe ve dönem sonu beyanname işlemleri aşağıdaki gibidir.

-----25.10.2017-----

760 Pazarlama Satış ve Dağ. Gid.	432,00
600 Yurtiçi Satışlar	400,00
391 Hes. KDV	32,00

-----25.10.2017-----

950 Kanunen Kabul Edilmeyen Gider	432,00
951 Kanunen Kabul Edilmeyen Gider Krş.	432,00

T.C. Gelir İdaresi Başkanlığı İstanbul Vergi Dairesi Başkanlığı'nın vermiş olduğu 04.03.2013 tarih ve 11395140-019.01-301 sayılı özelgelerinde yer alan "...şirketinizce yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde düzenlenen sponsorluk sözleşmesi kapsamında amatör spor kulübüne verdiği fizik tedavi hizmeti bedelinin öncelikle fatura düzenlenmek suretiyle gelir yazılması ve söz konusu bedelin 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 10 uncu maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi çerçevesinde beyannamede ayrıca gösterilmek şartıyla kurumlar vergisi matrahından indirilmesi gerekmektedir." İfadesinden de anlaşılacağı üzere sponsorluk sözleşmesi kapsamında sunulan bedelsiz tedavi hizmeti için fatura düzenlenerek gelir yazılması, KDV hesaplanması ve sonrasında beyannameden indirim yapılması gerekmektedir.

Ticari Kâr	:	10.000,00
KKEG (Sponsorluk Harcaması)	+	432,00
Kar ve İlaveler Toplamı	=	10.432,00
Kar	:	10.432,00
Sponsorluk Harcamaları	-	432,00
Matrah	:	10.000,00

- **Sponsorluk ve Reklam Faaliyetinin Bir Arada Olması**

YA Gıda A.Ş. TFF 2. Ligde bulunan KR Profesyonel Futbol Kulübüne 05.10.2017 tarihinde 100.000,00 TL tutarında nakdi sponsorluk ödemesi yapmıştır. Sözleşmede yer alan

hükümler gereğince yapılan 100.000,00 TL tutarındaki ödemenin 30.000,00 TL.'si bir futbolcunun bonservis bedeli olarak, kalan 70.000,00 TL.(KDV dahil) ise Kulübün formasına YA Gıda A.Ş.'nin ürünlerinin reklamı konulması karşılığında verilmiştir. 2017 yılında başka sponsorluk harcaması yapılmamıştır. Muhasebe ve dönem sonu beyanname işlemleri aşağıdaki gibidir.

-----20.10.2017-----

760 Pazarlama Satış ve Dağ. Gid.	89.322,03
760.01 Reklam Harcaması	59.322,03
760.02 Sponsorluk Harcaması	30.000,00
191 İndirilecek KDV	10.677,97
102 Bankalar	100.000,00

-----25.10.2017-----

950 Kanunen Kabul Edilmeyen Gider	30.000,00
951 Kanunen Kabul Edilmeyen Gider Krş.	30.000,00

Ticari Kâr	:	60.000,00
KKEG (Sponsorluk Harcaması)	+	30.000,00
Kar ve İlaveler Toplamı	=	90.000,00
Kar	:	90.000,00
Sponsorluk Harcamaları (%50)	-	15.000,00
Matrah	:	75.000,00

YA Gıda A.Ş. tarafından yapılan 100.000,00 TL tutarındaki toplam sponsorluk harcamasının 30.000,00 TL tutarındaki bonservis ücreti kısmı sponsorluk harcaması, 70.000,00 TL (KDV Dahil) kısmının ise reklam harcaması olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Ayrıca profesyonel spor dalına yapılan sponsorluk harcamasının %

50'sinin beyan edilen gelirden düşülmesi gerektiği için beyanname üzerinde 15.000,00 TL tutarında sponsorluk harcaması indirimi yapılmıştır.

4. SONUÇ

İşletmeler açısından ortak amaca hizmet ediyor gibi gözükse de sponsorluk ve reklam faaliyetleri farklı uygulamalardır. Reklam doğrudan ticari amaçlar için yapılırken, sponsorluk faaliyetleri reklamın aksine ticari amaçlarla doğrudan ilişkili olmayan ve sosyal yönü ağır basan faaliyetlerdir. Muhasebe ve vergi uygulamaları açısından her iki uygulamanın işlemleri ve sonuçları farklıdır. Birbiri ile bu kadar benzer olan bu iki faaliyet uygulamada sık sık karıştırılmakta ve vergi idaresi ile mükellefler arasında uyuşmazlıklara neden olmaktadır. Sponsorluk, reklam harcamalarına göre vergisel avantajları ve kayıtlara alınması açısından prosedürleri fazla ve karmaşık olan bir uygulamadır. İşletmelerin sponsorluk ile ilgili harcama yapmadan önce konuyu detaylı araştırmaları ve ona göre hareket etmeleri ileride ortaya çıkması muhtemel sorunlara karşı önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Artar, Y. ve Erciyas, S. E. (2015). Türkiye A Milli Futbol Takımına Yapılan Sponsorluk Harcamalarının Vergisel Açıdan Değerlendirilmesi, Vergi Raporu Dergisi, Kasım, Sayı:194
- Avşar Z, Elden M. ve diğerleri, (2011). Reklam ve Hukuksal Düzenlemeler, İstanbul: Geçit Kitabevi ve Yayınları
- Okay, A. (1998), Halkla İlişkiler Aracı Olarak Sponsorluk, 1. Baskı, İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Canöz, K. ve Doğan, İ. (2015). İmaj Oluşturma Aracı Olarak Sponsorluk, Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 3(2), s.19-39.
- Doğan, İ. ve Canöz, K. (2017). Sosyal Sponsorluk Ve Kurumsal İmaj İlişkisi Üzerine Teorik Bir Çalışma, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (37), s.59-68
- Çölgeçen, B. A. (2008). Türkiye’de Kültür ve Sanat Sponsorluğu: Türkiye İş Bankası Efes Pilsen Ve Türsak Örneklerinde Sorunlar - Çözüm Önerileri, (Doktora Tezi), T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler Ve Tanıtım Ana Bilim Dalı Halkla İlişkiler Bilim Dalı, Konya
- Değer, N. (2010), Sponsorluk Faaliyetinin Kurumlar ve Katma Değer Vergisi Karşısındaki Durumu, Yaklaşım Dergisi, Haziran, Sayı: 210
- Doğrusöz, M. E. (2017). Sponsorluk Kavramı ve Vergilemede Yeri, Yaklaşım Dergisi, Sayı: 296

- Erciş, M. S. (2012). Pazarlama İletişimi Kapsamında Sponsorluk Faaliyetlerinin Önemi Ve Bir Sponsorluk Uygulaması: Türk Hava Yolları, Marmara İletişim Fakültesi Dergisi, (19), s.112-124
- İneli, E. (2018). Spora Desteğe Sağlanan Vergi Teşvikleri, Ekonomist Dergisi, 23.10.2018
- Karaçor, S. (2007). Reklam İletişimi, 1. Baskı, Konya: Çizgi Kitabevi
- Taşdemir, E. (2001). Hedef Kitleye Ulaşmada Etkili Bir Araç: Sponsorluk, Selçuk İletişim Dergisi, 1(2), s.97-106
- Tek, Ö.B. ve Özgül, E. (2013). Modern Pazarlama İlkeleri, İzmir: Birleşik Matbaacılık.
- Yılmaz, R. A. (2007). Marka Farkındalığı Oluşturmada Sponsorluk ve Rolü: Eskişehir Sinema Günleri'ne Yönelik Bir Değerlendirme, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1: 507-607.
- 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu
- 3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu
- 5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu
- 1 Seri Nolu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (AEÜİİBFD)
Cilt 2, Sayı 2, Aralık 2018, Sayfa: 127-136.

Politics, Economics and Administrative Sciences Journal of Kirsehir Ahi Evran University
Volume 2, Issue 2, December 2018, Page: 127-136.

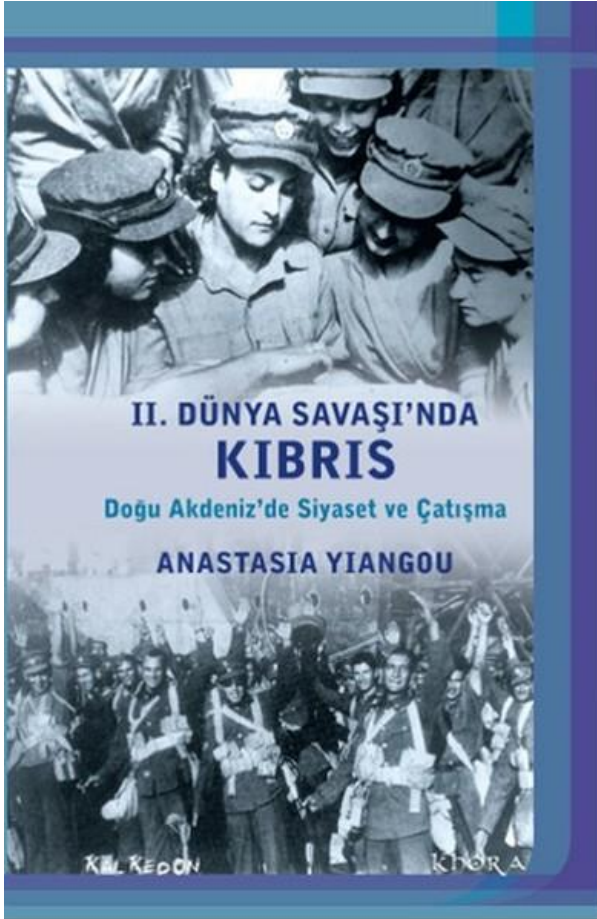
Geliş Tarihi / Application Date: 31 Ekim 2018 / October 31, 2018

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 26 Kasım 2018/ November 26, 2018

KİTAP İNCELEMESİ / BOOK REVIEW: II. DÜNYA SAVAŞI'NDA KIBRIS DOĞUAKDENİZ'DE SİYASET VE ÇATIŞMA

Yrd.Doç.Dr. M.Bürkan SERBEST*

KİTAP KÜNYE:

Yazarlar: Anastasiya Yiangou (Çev.Kıyal Eresen)

Yayınevi: Kalkedon Yayıncılık

Basım Yeri: İstanbul

Basım Yılı:2016

Sayfa: 291 sayfa.

ISBN: 978-605-4979-64-6

* Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-posta: bserbest@yahoo.com.

Kıbrıs 2018 yılı başında iki seçim yaşadı. Ocak ayında Türk tarafında parlamento seçimleri yapılırken, Şubat ayında da Rum siyasetinde Başkanlık seçimlerine tanık olundu. Bu bağlamda adadaki siyasi ortamı yeniden değerlendirmek bakımından Kıbrıs siyasi tarihini ilgilendiren kaynaklar içinde raflarda göze çarpan kitaplardan biri de, II. Dünya Savaşı sırasında Kıbrıs'ı ele alan bir eserdir. Kıbrıs Açıköğretim Üniversitesi öğretim üyesi olan Anastasia Yiangou'nun, Londra Üniversitesi'ne bağlı Milletler Topluluğu Çalışmaları Enstitüsü'nde 2009'da tamamladığı doktora tezini temel alarak *Cyprus World War II-Politics and Conflict in the Eastern Mediterranean* İngilizce özgün başlığıyla ortaya çıkardığı kitap, Kalkedon Yayınları'nca Kıyal Eresen'in çevirisiyle "*II. Dünya Savaşı'nda Kıbrıs Doğu Akdeniz'de Siyaset ve Çatışma*" adıyla Haziran 2016'da Türkçe olarak yayımlandı.

Kıbrıs'ı Osmanlı İmparatorluğu 1571 yılında ele geçirmiş ve egemenliğini fiilen, adanın Büyük Britanya'ya kiralandığı 1878'e dek sürdürmüştür. I. Dünya Savaşı'nın başlamasının ardından da ada Büyük Britanya tarafından resmen kendi toprakları içine katılmış ve sonrasında bir sömürge yönetimi oluşturulmuştur. Kıbrıs sorunu, Türkiye'nin gündemine Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesi -*Enosis*- olasılığının güçlü bir biçimde ortaya çıktığı 1950'lerde gelmeye başlamıştır. Gerek CHP'nin iktidarı kaybetmeden önceki son hükümeti gerek iktidarının ilk devresinde DP hükümeti, *Enosis* olasılığını çok yüksek görmemişlerdir. Ancak 1950'lerin ikinci yarısından itibaren, Kıbrıslı Rumların, Büyük Britanya hükümeti nezdinde yaptığı girişimler ve ayrıca Yunanistan'ın da *Enosis*'i destekler politikalara meyletmesiyle birlikte Türkiye de kendi ulusal Kıbrıs politikasını ortaya koymuştur. Bu politikanın özü de her koşulda *Enosis*'e geçit verilmemesi üzerine kuruluydu. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1960'da kurulmasının sonrasında da *Enosis*, Rum toplumu bakımından vazgeçilemeyen bir düşünce olarak varlığını korumuş ve esas itibarıyla adanın bölünmesine yol açan esas unsur olmuştur.

Kıbrıs Rum toplumu içindeki *Enosis* düşüncesi, adanın yönetiminin Büyük Britanya'ya geçmesinin ilk anından itibaren ortaya konulmaya başlamıştır. Bununla birlikte, özellikle 1930'lar ve II.Dünya Savaşı yılları Rum toplumunun *Enosis* hedefini tam anlamıyla ilan etmekten çekinmediği bir dönem olmuştur. Yiangou'nun kitabı, II. Dünya Savaşı sırasında Kıbrıs Rum toplumuna¹ odaklanarak, savaş koşullarının bu halkın

¹ Kitapta, kitabın İngilizce orijinal metninde kullanılan "Greek" sözcüğünün karşılığı Türkçeye "Elen" biçiminde çevrilmiştir. 1960 Kıbrıs Anayasası'nın Türkçe metninde de "Elen" deyiminin kullanıldığı göz

siyasal yaşamını nasıl etkilediğini araştırma çabasıdadır. *Enosis* ülküsünün, birbirleriyle siyasal olarak çatışma halindeki Kıbrıs Rum toplumunun çeşitli kesim ve kurumlarını tartışmasız biçimde birleştiren başlıca unsur olduğu kitaptaki temel vurgudur. II. Dünya Savaşı sırasında Rum toplumunun kendi içindeki farklılıklara rağmen, savaş koşullarını lehine çevirmeye çalışarak kendi başlıca ülküsünü gerçekleştirme yönündeki faaliyetleri kitabın ana konusunu oluşturmaktadır.

Kitapta, II.Dünya Savaşı koşullarının, Kıbrıs'taki siyasal yaşamı nasıl biçimlendirdiğini araştırma iddiası ortaya konmakta ve arka kapaktaki tanıtım yazısında da bundan bahsedilmektedir. Bununla birlikte yazar, Kıbrıs'ta yalnızca Rum toplumuna odaklanmış ve bu toplumu tek temel unsur gibi ele almıştır. Kıbrıs Türk toplumu bir iki değini dışında nerdeyse es geçilmiştir. Türk toplumundan, "Türk azınlık" biçiminde söz edilmiştir. Kitapta ele alınan temel kurumlar; Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi, AKEL partisi, Kıbrıs Rum toplumu içindeki sağ muhafazakâr kanat örgütlenmeleri ve adadaki Büyük Britanya sömürge yönetimidir. Bu örgütlenmeler çerçevesindeki gelişmeler temel alınarak II.Dünya Savaşı öncesi *Enosis* hareketinin canlanması ve bunun karşısında sömürge yönetiminin tepkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Kitap, Giriş ve Sonuç bölümleri dışında dokuz ana bölümden oluşmaktadır.

Kitabın hangi kaynaklar kullanılarak yazıldığı kitabın Giriş kısmında belirtilmektedir (s.21-28). Kitapta, Giriş kısmında da yazarın belirttiği üzere, Büyük Britanya Birleşik Krallık Milli Arşivleri içindeki belgeler birincil kaynak olarak kullanılmıştır. Kıbrıs Sömürge Ofisi'nin özgün yazışmaları özellikle ağırlıklı bir yer tutmaktadır. Büyük Britanya'nın Yunanistan'la olan ilişkileri bakımındansa, genellikle Dışişleri Bakanlığı (*Foreign Office* -FO) belgeleri kullanılmıştır. Dini kuruluşların (Kıbrıs Ortodoks Kilisesi, Anglikan Kilisesi) ve ayrıca adada Britanya'nın sömürge valiliğini yapan kişilerin özel koleksiyonlarından yararlanılmıştır. Bunun dışında Lefkoşa'daki III. Makarios Kütüphanesi'ndeki Rumca gazete koleksiyonları ve Atina'daki Genel Devlet Arşivleri ile Modern Toplumsal Tarih Arşivleri'ndeki belgeler de kullanılmıştır. Bu kaynaklardan elde edilen toplam 15 fotoğraf da kitapta yer almaktadır. Kitabın Giriş kısmında Türkçe hiçbir kaynak kullanılmadığı belirtilmektedir. Bu kısıtlı kaynak kullanımı sonucunda, II.Dünya Savaşı sırasındaki Kıbrıs siyasetine odaklanma iddiasındaki kitap, bütünüyle

önünde tutulduğunda, bu tercih yerinde durmaktadır. Ancak, bu yazıda Türkiye'de yaygın kullanılan deyim olan "Rum" sözcüğü tercih edilecektir.

Rum toplumu içerisindeki siyasete yoğunlaşmış ve Türk toplumu içindeki siyasal gelişmeler göz ardı edilmiştir. Rum toplumu içerisindeki *Enosis*'in canlanışının Türk toplumundaki yansımalarıyla bilgi neredeyse yok seviyesindedir. Her ne kadar yazar, Türkçe kaynakları kullanmasa da diğer dillerdeki kaynaklar aracılığıyla Türk toplumundaki gelişmelere dair bir inceleme çabasına da eserde girmemiştir.

Kitabın ilk bölümü (s.29-54), Britanya yönetiminin adayı ele geçirdiği tarih olan 1871 ile II. Dünya Savaşı'nın başladığı yıl olan 1939 arasındaki dönemi ele almaktadır. Kıbrıs Rum toplumu içinde kilisenin ağırlığı ve yeni filizlenmekte olan bir takım küçük sendikal gelişmeler bölüm içerisinde aktarılmaktadır. Bu bölümde, Kıbrıslı Rumların *Enosis* isteklerini, Büyük Britanya'nın adanın egemenliğini devralışının ilk anlarından itibaren dile getirmiş oldukları ortaya konulmaktadır (s.34-35). Lozan Antlaşması'nın ardından Kıbrıs Rum siyasetinde kesin *Enosisçiler* ve -giderek etkisizleşecek olan-Britanya İmparatorluğu içinde özerkçiler olmak üzere iki kesimin öne çıktığı belirtilmektedir (s.39). Adada yönetimin Büyük Britanya tarafından üstlenilmesiyle birlikte Rum Ortodoks Kilisesi Başpiskoposluk makamının (özellikle vergi toplama yetkisi bakımından) yetkilerinde azalma olduğu bilgisi de verilmektedir. Ayrıca, Büyük Britanya sömürge yönetiminin, 1931 Kıbrıs Rum Toplumu İsyanı'nın² sorumlusu olarak kiliseyi gördüğü ifade edilmektedir. Kitapta sık sık referans verilen ve değinilen 1931 olaylarına ilişkin olarak; bunun nedenleri, gelişimi ve asıl rol oynayanlar hakkında -dipnot bilgisi dahi bulunmayacak biçimde- açıklayıcı bilgilendirme olmaması bir eksiklik olarak durmaktadır. Adadaki 1931 olayları konusunda bilgisi olmayan okuyucular, 1931 olaylarına gönderme yapan yerlerde bazı noktaları anlamakta zorluk çekebileceklerdir.

Kitabın ikinci ana bölümü (s.55-86), II.Dünya Savaşı'nın patladığı dönemdeki Kıbrıs (Rum) siyasetinin ana kurum ve figürleri ile sömürge yönetimi arasındaki soğukluk ve gergin ortama odaklanmıştır. Bu gerginliğin nedeninin, 1931 isyanında sürgüne

² 1931 yılında Kıbrıs Rum toplumunun, Büyük Britanya sömürge yönetimine karşı başlattığı toplu gösteriler ve şiddet hareketleri içeren ayaklanmasıdır. İsyanı başlatan süreç, ek gümrük vergilendirmelerini kapsayan yasa tasarısının sömürge yönetimi tarafından tüm keskin itirazlara rağmen yürürlüğe konmasındaki ısrar olmuştur. Bununla birlikte bu itirazlar, ekonomik alandan çıkarak çehre değiştirmiş, özellikle Kilise'nin ve Kıbrıslı Rum milliyetçi çevrelerin başını çektiği, *Enosis* düşüncesinin bir isyan hareketi biçiminde gelişmiştir. Eylemler, 1931 Ekim ayında hükümet binasını ateşe verecek kadar ileri düzeye varmıştır. Büyük Britanya, ancak takviye askeri birliklerle isyanı bastırabilmiştir. İsyanın elebaşısı kabul edilen bir takım kişiler de ömür boyu sürgün cezasına çarptırılmışlardır. Adadaki yasama yetkisi de bütünüyle sömürge valisine geçmiştir. 1931 isyanıyla bilgi için bkz. Turgay Bülent Göktürk, "Rumların Kıbrıs'taki *Enosis* İsteklerinin Şiddete Dönüşmesi:1931 İsyanı; Öncesi ve Sonrası", ÇTTAD, VII/16-17 (2008/Bahar-Güz), s.335-363.

gönderilenlerin adaya geri dönme meselesinden ve 1937'de boşalan Başpiskoposluk makamının doldurulmayarak vekâlet yoluyla (*Locum Tenens*) yürütülmesinden kaynaklandığı, bölümün hemen başında belirtilmiştir. II. Dünya Savaşı boyunca, adada iki Büyük Britanya sömürge valisi görev yapmıştır: William Battershill ve Charles Wooley. Bölüm ilk olarak, II. Dünya Savaşının hemen öncesindeki Büyük Britanya'nın adadaki sömürge valiliğindeki görev değişimine ilişkin bilgilendirmeyle açılmaktadır. Sömürge yönetimi ile Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi arasındaki en büyük problemin, 1937 yılında ölen Başpiskoposun makamının -içinde dinsel düzenlemelerin de olduğu- sömürgeci yasalara karşı direniş gösteren kilise organlarınca bir tepki olarak doldurulmaması olduğu öncelikle belirtilmiştir (s.68). Ayrıca bu bölümde, -II.Dünya Savaşı'nın başlarında- 1939 ve 1940 yıllarında yeni kurulan ve kendi içinde bütünleşmeye başlayan işçi sendikalarının ada siyasetinde bir güç olarak kendini hissettirmeye başlamasından da söz edilmektedir.

Kitabın üçüncü ana bölümünde (s.87-119) Rumların yeni başlayan II.Dünya Savaşı'nı, *Enosis* düşüncesini hayata geçirmede gerçek anlamda büyük bir fırsat olarak görmeye başlamaları konu edinilmektedir. Yunanistan'ın önce İtalya sonra da Almanya tarafından Mihver devletlerce işgale uğraması, adadaki Rumlar için Yunanistan yanlısı eylem ve söylemler bakımından bir meşruiyet zemini oluşturmuştur. Bu dönemde Rumlar, her fırsatta Kıbrıs'ın, Müttefik güçlerin zaferiyle birlikte artık savaş sonrasında Yunanistan'a bırakılacağına bir gerçeklik olarak ortaya çıktığı iddiasını dile getirmekteydiler (s.93). Bu dönemde *Locum Tenens* Leontios özellikle *Enosisçi* söylemlerinin dozunu giderek artırmıştır. Ayrıca, Kıbrıs Rum toplumu içinde sol siyasetin başlıca kurumu olan AKEL'in (Emekçi Halkın İlerici Partisi) kurulması sürecindeki gelişmeler ve adadaki solun canlanışına ilişkin bilgiler bu bölümde ağırlıklı yer tutmaktadır.

Kitabın dördüncü bölümünde (s.120-143), 1941 Mayıs'ından 1942 Mart'ına kadar olan on aylık gelişmeler ele alınmaktadır. AKEL'in adadaki Rum toplumu içinde taban bulmasının sömürge yönetimini tedirgin ettiği ve ayrıca partinin kendisini *Enosisçi* olarak konumlamasının kaygıları artırdığı bu bölümde verilen en dikkat çekici bilgilerdir (s.129-130). Sömürge hükümeti ilk başlarda AKEL'in kurulmasını çok önemsemese de kısa süre içinde bu hareketten kuşku duyarak, partiyi komünist provokatörlerin bir aracı olarak değerlendirmeye başlamıştır. AKEL'in güçlenmesiyle Kıbrıs Rum toplumu içinde sağ ve sol kesim arasındaki gerginliğin yoğunlaştığı bilgisi verilmektedir (s.141-

143). AKEL'in adadaki çalışan kesimlere dayanan bir siyasi hareket iddiasına rağmen daha çıkışından itibaren bütünüyle Kıbrıs Rum toplumuna seslenen bir hareket olduğu, bu bölümde, Yunanistan'ın sürgündeki Başbakanı Emmanuil Çuderos'un 15 Kasım 1941'de *Enosis* imalı konuşmasına AKEL tarafından verilen destekle ilgili bilgiden de anlaşılabilir (s.135).

Beşinci (s.144-168) ve altıncı bölümler (s.169-198) Kıbrıs'ta yapılan 1943 seçimlerini konu edinmiştir. Adadaki Rum siyasi yaşamındaki *Enosis* konusunda kesin uzlaşma içindeki iki karşıt ideoloji olan sağ ve solun ilk açık mücadelesi, Mart 1943 seçimlerinde olmuştur (s.175). Seçimlerden yaklaşık on ay kadar önce 31 Mayıs 1942 tarihinde Kıbrıs Rum sağ, tabana dönük örgütlenme eksikliğini adadaki Rum çiftçiler üzerinden kapatmak isteyerek muhafazakâr tandanslı "Kıbrıs Çiftçiler Birliği"ni (PEK) kurmuştur (s.162). AKEL'in adanın önemli merkezlerinden Limasol ve Magusa'daki seçim zaferleri altıncı bölümde aktarılmıştır (s.174-175). Mart 1943 seçimlerindeki AKEL'in önemli başarısı karşısında, Kıbrıs muhafazakâr Rum sağının da partileştiği burada belirtilmektedir. Bu çerçevede 6 Haziran 1943'te Kıbrıs Ulusal Partisi (KEK) kurulmuştur. Partinin programında adanın Yunanistan'la bütünleştirilmesiyle birlikte, Ortodoks Hıristiyan ideallerin yükseltilmesi de vardı (s.184).

Adadaki Rum siyasetinde gerek sağ gerek sol, *Enosis*'i gerçekleştirmek üzere Büyük Britanya yönetimiyle işbirliği yapma kararı almışlardır. Bununla ilgili olarak AKEL'in 1943 Haziran'ında taraftarlarına müttefik güçlerine katılmaları için çağrı yaptığı bilgisi kitapta verilmektedir (s.177). Bu kadar açık bir desteğin temel nedeni, ideolojik olarak kendini yakın hissettiği Sovyetler Birliği'nin de artık müttefik güçlerle birlikte savaşın içinde yer almasıdır (s.187). Kıbrıs'taki sömürge yönetiminin ise adanın kesinlikle Yunanistan'a bırakılmasının karşısında olduğu eserde aktarılmıştır. Hatta Vali Charles Wooley, Büyük Britanya'nın adanın Yunanistan'a bırakılması düşüncesini taşımadığını savaş sırasında ülkesinin yönetiminin açıklamasını istemiştir (s.178). *Enosis* karşıtı olan bir takım Türk kuruluşları bu dönemde doğmaya başlamıştır. Kitap içerisinde bunlardan fazla bir ayrıntı verilmeyip sadece küçük bir değiniyle ad olarak söz edilmiştir. Örnek olarak kitapta sayılanlar arasında, bu dönemde kurulan "Kıbrıs Adası Türk Azınlık

Kurumu” (KATAK)³, “Lefkoşa Türk Amele Birliği” (LTAB) ve “Kıbrıslı Türk Çiftçiler Birliği” bulunmaktadır (s.181-183).

Kitabın yedinci bölümünde (s.199-223) Yunanistan’da yaşanan siyasi gelişmelerin adadaki Rum toplumuna etkisi incelenmeye çalışılmıştır. İşgale karşı direnen Yunanistan’daki sağ ve sol askeri grupların, Ekim 1943 ile Şubat 1944 arasındaki çatışmaları konusunda bilgiler verilmiş ve kitapta bu yaşananlar Yunan İç Savaşı’nın “ilk raundu” olarak nitelenmiştir (s.203). Yunanistan’daki iç savaşın ilk raundunun Kıbrıs Rum sağ ve solu arasındaki mücadeleyi doğrudan etkilemediği görüşü aktarılmaktadır. Buna neden olarak da; adanın Yunanistan’a uzak olması nedeniyle, oradaki çatışmaların ciddiyetinin o dönemde henüz fark edilemediği gösterilmektedir (s.203). Her ne kadar Yunanistan siyasetindeki rakip eğilimler Kıbrıs Rum toplumuna önemli etkiler yapsa da, aralarındaki keskin bir takım ayrılıklara karşın, Yunanistan’dan farklı olarak *Enosis* düşüncesi adadaki farklı grupların en önemli ortak zemini olarak kalmıştır (s.221). Ayrıca Başpiskoposluğun da, siyasetteki ağırlığını kullanarak sağ ve solun rekabetini önleme konusunda arabulucu konuma soyunması burada verilen ilginç bilgilerdendir (s.206-207).

Kitabın sekizinci bölümünde (s.224-250) özellikle Başpiskopos Vekili Leontios’un adadaki Rum sağ ve sol unsurları *Enosis* ülküsü çerçevesinde birleştirme çabaları anlatılmaktadır. Leontios, *Enosis*’i gerçekleştirme hedefiyle AKEL’le işbirliğine yatkınken, Kıbrıs Rum muhafazakâr sağının AKEL’e dönük keskin karşıtlığı kitapta çeşitli örnek olaylarla ortaya konmaya çalışılmıştır. 1944 Ağustos’unda Büyük Britanya Sömürgeler Bakanlığı Müsteşarı’nın aday ziyaretini sırasında Leontios’un, bütün Rum siyasi organizasyonlarının katılımıyla savaş sonrasına dönük olarak *Enosis*’i talep eden ortak bir bildiri hazırlatmak istemesine karşın, Kıbrıs sağını temsil eden PEK ve KEK, AKEL’in de içinde olacağı bir girişime karşı çıkmışlardır (s.225-226). Bununla birlikte, Leontios’un çabaları sonuçsuz kalmamıştır. Burada, *Locum Tenens* Leontios’un çabalarıyla -Yunanistan’ın işgalden kurtulmasının ardından- Ekim 1944’te Rum toplumunun çeşitli siyasal unsurlarının ortak bir bildiriye imzalamayı kabul etmeleri

³ Adadaki Türklerin kendi kurdukları bu organizasyonun adında o dönemde “azınlık” teriminin geçmesi sonrasında tartışılmış ve o dönem için doğru bir ad seçiminin yapılmadığı zaman zaman ifade edilmiştir. Türklerin ilk kurdukları siyasi kurumların başında gelen bu kuruluşun adındaki “azınlık” teriminin geçmesi, Rum tarafının da Türk toplumunu “azınlık” olarak adlandırmasına bir meşruiyet sağladığı iddia edilmiştir.

bilgisi, adadaki Başpiskoposluk makamının siyasi ağırlığını ortaya koyması açısından, özellikle önem taşımaktadır (s.241).

Kitabın sekizinci bölümünde Rum siyasetinde *Enosis*'e ulaşmak konusundaki siyasi yaklaşım farklılığından söz edilmiştir. Kıbrıs sağ kesimi (özellikle KEK partisi) *Enosis* hedefine dönük olarak *Anglo-Elen* dostluğu argümanını kullanarak daha yumuşak bir tavır ortaya koyarken (s.232), AKEL'in ise yeri geldiğinde gösteri, grev ve çeşitli çaplardaki protesto biçimleriyle daha sert bir politika güttüğü belirtilmiştir. *Enosis* hedefinde uzlaşan Rum sağ ve solunun yöntem farklılığı özellikle bu bölümde vurgulanmaya çalışılmıştır.

Kitabın dokuzuncu ve son bölümünde (s.251-277) ise, İkinci Dünya Savaşı'nın sona eriş döneminin adaya etkisi ele alınmaya çalışılmıştır. Bu bölümdeki en önemli saptamaların başında, Büyük Britanya sömürge yönetiminin, *Enosis*'in baş destekçisi olarak adadaki Rum Ortodoks Kilisesi'nin yerine II. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru AKEL'i görmeye başlamış olduğunun -Birleşik Krallık arşivlerindeki belgelerden yaralanmak suretiyle- ortaya konması gelmektedir (s.258-260).

1931 ayaklanmasının baş destekçisi olarak gördüğü Kilise'ye yoğun bir kuşkuyla bakan sömürge hükümetinin, savaşın sonuna doğru bu kurumu, savaş sırasında kurulan ve yükselişe geçen AKEL'e göre daha işbirliği yapılı görmeye başlamıştır (s.260). AKEL'in aracılığıyla Sovyet güdümüne girebilecek bir Kıbrıs olasılığının yarattığı tedirginlik, daha mutedil görülmeye başlanan Başpiskoposluğun siyasal anlamda gücünün artmasına⁴ neden olmuştur. Bu bölümde aktarılan bilgilerin adanın ilerleyen dönemindeki siyasi tarihini anlamada bir ipucu verdiği de söylenebilir. Nitekim 1950'de Başpiskoposluk makamına gelen III. Makarios, adada Rum toplumunun baş temsilcisi konumuna yükselmiştir. Öyle ki, sonraki dönemde adada kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı da III. Makarios olmuştur.

⁴ Başpiskoposluğun adadaki siyasi gücü tarihsel nedenlere dayanmaktadır. Başpiskoposluğun adadaki önemi özellikle Osmanlı döneminde artmıştır. Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi, tarihte otosefal Ortodoks kiliselerinin ilklerindedir. Kilise, erken tarihlerde Antakya Ortodoks Kilisesi'nden bağımsızlaşmıştır. Başpiskoposluk makamı adadaki Latin Krallığı döneminde lağvedilmiş ve Ortodoks inançlılar da dini yönden Roma'daki Papa'ya bağlanmıştır. Adanın yönetiminin Osmanlı Devleti'ne geçmesiyle, Başpiskoposluk makamı yeniden canlandırılmıştır. Başpiskopos, "Etnark" sıfatıyla Osmanlı döneminde dinsel ağırlığının ötesinde siyasal ve toplumsal bakımdan öne çıkmıştır.

Kitabın Sonuç bölümünde (s.278-282) yazarın, Kıbrıs'taki siyasetin ana aktörleri olarak gördüğü üçlüden (Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi, Rum sol ve sağ örgütlenmeleri); Başpiskoposluğun ve bu makamı vekâleten dolduran Leontios'un etkin bir figür olarak sivrilmesini önemli bir sonuç olarak kaydetmektedir (s.281). Gerçekten de, sonraki dönem Kıbrıs siyasal gelişmelerinde özellikle III. Makarios'un kişiliğinde Başpiskoposluk, merkezdeki siyasi belirleyicilerden biri olmuştur. Yazarın ulaştığı ikinci sonuç, AKEL'le ilgilidir. Yazar, AKEL'in sol bir parti olmakla birlikte kendini aynı zamanda *Enosisçi* olarak konumlamasının popülerite sağlamasında ve bunu korumasında önemli bir etken olduğu görüşündedir (s.279-280). Yazarın ulaştığı üçüncü sonuç ise, Kıbrıs'taki Büyük Britanya yönetimine ilişkindir. Londra'daki Dışişleri Bakanlığı yöneticilerinin içinde, adanın Yunanistan'a bırakılmasını savunan bir grup dahi olsa, Sömürge Bakanlığı ve Londra'daki temsilcilerinin *Enosis'e* net biçimde karşı oldukları eserde belgelerle ortaya konmaya çalışılmıştır (s.278-279). Sonuç bölümünde Kıbrıs Türk toplumuna ilişkin küçük bir paragraf ayrılmıştır. Burada, savaş sırasında Rum toplumunda ve siyasetinde yükselen *Enosisçiliğin*, Türk tarafında yoğun bir *Enosis* karşıtlığı biçiminde yansıma bulduğu belirtilmiştir (s.279). Kitabın içinde Türk toplumundan fazla söz edilmemesi, sonuç bölümünde de bu konunun çok da tartışılmamasına yol açmıştır.

Kitabın çevirisine gelindiğinde; genel olarak akıcı ve anlaşılır olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, bir takım eksiklikler de göze çarpmaktadır. Kitapta, Yunanca kaynakların gerek dipnotta gerekse kaynakçada yalnızca Türkçe çevirileri verilmiştir. Oysa eserin İngilizcesinde önce Yunan alfabesiyle özgün hali, sonrasında ise İngilizce çevirisi verilmiştir [Örneğin, Costas Sophocleous, Πάλη για την Ελευθερία (Struggle for liberty), (Nicosia: 2003), pp. 84-85 ; Yiannis Lefkis, Οι Ρίζες (The Roots), (Limassol: 1984), pp. 69-82. vb. biçiminde]. Kitabın Türkçe çevirisinde ise, Yunanca kaynaklar ne özgün yazılış halleriyle verilmiş ne de herhangi bir transliterasyon ya da transkripsiyon yapılmıştır. Yunanca kaynağın yalnızca Türkçe çevirisi [Örneğin, Costas Sophocleous, *Özgürlük Mücadelesi*, (Nicosia: 2003), ss.84-85. ; Yiannis Lefkis, *Kökler*, (Limassol:1984), ss.69-82.) vb. biçiminde] verilmekle yetinilmiştir. Eserde, Yunanca özel isimlerin genellikle Türkçe transkripsiyonlarının tercih edilmesine karşın tam bir birlik yoktur. Farklı tercihlerle karşılaşabilmektedir. Örneğin, II. Dünya Savaşı sırasındaki sürgündeki Yunan başbakanının ismi *Emmanuil Çuderos* (Türkçedeki yaygın kullanımı

budur) olarak değil, *Emmanouil Tsouderos* biçiminde verilebilirken, özgün eserde “General Tsolakoglou” (Nazi yönetimi sırasında ülkede bir dönem başbakanlık yapan Yunanlı general) olarak geçen ismin bu sefer de yaygın Türkçe kullanımı verilerek “General Çolakoğlu” biçimindeki yazım tercih edilmiştir. Yine, Yunan Kralı II. Yorgo, bazen “George” (s.62), bazen “Yorgo” olabilmektedir (s.113). Kısaltmalarda da, bazen harflerin arası noktalıdır (Örneğin : A.K.E.L. Bu tip kısaltmalar dipnotlarda geçmektedir.). Buna karşın, metin içindeki kullanımlar noktasız (Örneğin: AKEL) biçimdedir. Bir başka göze çarpan durum ise, özel yer isimlerinin metin içinde bazen Türkçesinin yerine İngilizcesinin kullanılmasıdır (Örneğin, “İskenderun” yerine “Alexandretta”nın kullanılması. s.32). Bir diğer üzerinde durulacak konu ise İngilizce özgün eserdeki “*Axis Powers*” terimiyle ilgilidir. “*Axis Powers*” terimi, “*Mihver Güçleri*” ya da “*Eksen Güçleri*” biçiminde çevrilmeyip, “*İthilaf*” sözüyle tam anlamlandırılmayan bir biçimde çevrilmiştir.

Kitabın çeşitli eksiklik ve tartışılacak yönleri olmasına karşın, Kıbrıs Rum siyasetindeki II. Dünya Savaşı içinde yaşananları ve bugüne yansımalarını anlayabilmek bakımından okunmasında ve tartışılmasında yarar bulunmaktadır. Özellikle Kıbrıs Rum siyasetinin tarihsel geçmişine, bu kitap aracılığıyla Kıbrıs Rum toplumu içinden bir yazarın bakış açısıyla tanıklık edilmesi ilgi çekicidir.